

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

ДИПЛОМНА РОБОТА

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

на тему:

«Подружжя Катерини Зарицької і Михайла Сороки в національно-визвольній боротьбі ХХ ст.»

Студентки 2 курсу, групи СОІ-2м
напряму підготовки (спеціальності)
014.03 «Середня освіта (Історія)»
Палійчук Іванни Іванівни

Керівник:
завідувач кафедри історії України і
методики викладання історії, доктор
історичних наук, професор
Райківський Ігор Ярославович

Рецензент:
кандидат історичних наук, доцент
Єгрешій Олег Ігорович

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: ____

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Історіографія і джерельна база дослідження.....	8
1.1. Стан наукової розробки теми.....	8
1.2. Джерела до вивчення життя і національно-визвольної боротьби діячів ОУН і УПА.....	13
РОЗДІЛ 2. Формування світогляду і початок громадської та політичної діяльності.....	19
РОЗДІЛ 3. Знайомство та одруження К. Зарицької і М. Сороки. Подружнє життя.....	34
РОЗДІЛ 4. Багаторічна боротьба за незалежність України. Вшанування пам'яті.....	41
4.1 Діяльність К. Зарицької в ОУН та УПА (1941–1947 рр.).....	41
4.2 Арешт, слідство та ув'язнення К. Зарицької.....	58
4.3 Внесок у національно-визвольний рух М. Сороки.....	65
РОЗДІЛ 5. Використання матеріалів дослідження на уроках історії в школі та в позашкільній освіті.....	73
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	87
ДОДАТКИ	99

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

- ГДА СБУ – Галузевий державний архів Служби безпеки України
- ЗУНР – Західно-Українська народна республіка
- НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ
- ОУН – Організація українських націоналістів
- ОУН ЗУЗ – Організація українських націоналістів західноукраїнських земель
- СБУ – Служба безпеки України
- УГВР – Українська головна визвольна рада
- УДК - Український допомоговий комітет
- УНС - Українська народна самооборона
- УПА – Українська повстанська армія
- УЧХ – Український червоний хрест

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Історія життя Катерини Зарицької та її чоловіка Михайла Сороки має всі передумови для того, щоб стати захопливим сюжетом художнього фільму чи книжкового бестселеру. К. Зарицька та М. Сорока відносяться до того покоління людей, яке у складних умовах підпільної боротьби пожертвовувало собою задля відновлення української державності. Їхнє життя – це доля багатьох українських патріотів, чоловіків та жінок в Україні під комуністичним партійно-тоталітарним ярмом у ХХ ст., про яку, на жаль, мало відомо широкому загалу сучасних українців. Для цих людей головним завданням було виконання першої заповіді українських націоналістів: «Здобудеш українську державу або згинеш у боротьбі за неї».

К. Зарицькій і М. Сороці не було відведено багато часу для повноцінного насолодження коханням, і вони не мали можливості відчутти повноцінну радість батьківства. Їхнє життя пройшло серед низки тяжких випробувань у тюрмах Польщі та росії, спричинених безперервними переслідуваннями через їхню нескорену любов до України. 59 років на двох провели за ґратами! Цікаво, як би розвивалися їхні взаємини, якщо б батько Катерини Мирон Зарицький та його родина свого часу виїхали до Львова раніше. Хоча це залишається загадкою. Але доля визначила свій власний хід історії, і Михайло неодмінно зустрівся з Катериною.

Їхні імена – Катерини Зарицької та Михайла Сороки – золотими літерами вписані в історію національно-визвольної боротьби за незалежність України. У бурхливі 1940-ві та 50-ті роки, за часів партійно-тоталітарного режиму, коли Україна перебувала під жорстокою окупацією, вони свідомо обрали шлях опору. Як писала у спогадах Ірена Козак (Бистра): «Ми вибрали свою долю добровільно, нас ніхто того не примушував, ми були ідейні, жертвенні ...» [28, с. 88]. Їхній подвиг, відданість ідеалам свободи і національно-державній незалежності України надихають нас і сьогодні на боротьбу з одвічним ворогом. Отже, наукова і суспільна актуальність спонукали обрати тему пропонованої магістерської роботи.

Об'єктом дипломної роботи є життєпис діячів українського національно-визвольного руху в ХХ ст. К. Зарицької і М. Сороки.

Предмет дослідження – формування світогляду і початок громадської роботи К. Зарицької і М. Сороки як активних діячів Організації українських націоналістів (далі – ОУН) та Української повстанської армії (далі – УПА) в середині ХХ ст., їх одруження і коротке сімейне життя, арешт та багаторічне ув'язнення в радянських концтаборах, вшанування пам'яті в незалежній Україні, а також історіографія і джерельна база та методичні аспекти використання матеріалів дослідження у шкільній та позашкільній освіті.

Мета роботи – на прикладі подружжя К. Зарицької і М. Сороки розкрити особливості національно-визвольної боротьби в Україні ХХ ст., з'ясувати, як комуністична партійно-тоталітарна система нищила діячів, сім'ї, родини активних учасників українського національного руху Опору, вшанування їх пам'яті в наш час.

Виходячи з поставленої мети, необхідно виконати такі основні **завдання**:

- розкрити стан наукової розробки і джерельну базу обраної теми;
- проаналізувати формування світогляду та ідейні засади діяльності К. Зарицької і М. Сороки;
- висвітлити знайомство, одруження і кількомісячне сімейне життя на свободі Катерини і Михайла;
- розкрити підпільну діяльність К. Зарицької в лавах ОУН та УПА;
- з'ясувати особливості їх арешту радянськими спецслужбами та багаторічне перебування в ув'язненні в таборах суворого режиму;
- охарактеризувати останні роки життя К. Зарицької на свободі, вшанування пам'яті її та чоловіка в незалежній Україні;
- визначити можливості використання матеріалів пропонованого дослідження на уроках історії в школі та в позашкільній освіті.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період життя і діяльності активних учасників українського національно-визвольного руху в ХХ ст. Катерини Зарицької (1914–1986 рр.) і Михайла Сороки (1911–1971 рр.), які

одружилися в 1939 р., присвятили своє життя боротьбі за національну державність України, що в умовах масових репресій тоталітарних режимів стало на заваді їх спільному сімейному життю.

Територіальні межі дослідження пов'язані з місцями перебування К. Зарицької і М. Сороки. Зокрема, це територія України, переважно західноукраїнські області, територія міжвоєнної Польщі та Чехословаччини, а також рф, де вони перебували в ув'язненні.

Методологічною основою даного дослідження є принципи історизму, об'єктивності, достовірності у висвітленні поставлених питань. Дипломна робота написана з використанням історичного, логічного, структурно-системного та порівняльного методів дослідження

Наукова новизна роботи полягає у всебічному комплексному висвітленні боротьби за Українську державу подружжя Катерини Зарицької та Михайла Сороки.

Апробація результатів дослідження була здійснена на всеукраїнських та регіональних наукових конференціях і знайшла відображення в п'ятьох публікаціях, одна з них – у фаховому журналі категорії Б: 1) Палійчук І. Ольга Ільків – зв'язкова Романа Шухевича. *З історії західноукраїнських земель* / наук. ред. і упоряд. Ірина Орлевич; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2023. Вип. 19. 262 с.; 2) Палійчук І. Висвітлення життєпису Ольги Ільків (1920–2021 рр.) в історико-краєзнавчій діяльності в ЗЗСО. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції*, м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2023. С. 167–171. URL: <http://surl.li/ouqnv>; 3) Палійчук І., Райківський І. Ольга Ільків – зв'язкова Романа Шухевича: штрихи до політичного портрету. *XIV Буковинська міжнародна історико-краєзнавча конференція. Тези доповідей*. Чернівці, 27–28 жовтня 2023 р. / Наук. ред. О. В. Добржанський. Чернівці : Технодрук, 2023. С. 119–122; 4) Палійчук І. Подружжя Катерини Зарицької і Михайла Сороки в національно-

визвольній боротьбі ХХ ст. *Еврика XXIV*. Вип. XXV. Івано-Франківськ, 2024. С. 31–33. Стаття «Кохання, народжене в «Діброві» (до 110-річчя з дня народження Катерини Зарицької)» прийнята до друку в регіональному науково-методичному альманасі «Краєзнавець Прикарпаття» і має вийти до кінця поточного року (№ 44, липень – грудень).

Практичне значення одержаних результатів включає використання фактичних даних та висновків у подальшій навчальній і науково-дослідній діяльності. Зібрані та опрацьовані матеріали можуть бути застосовані на уроках історії України в 10 і 11 класах, зокрема під час вивчення тем «Українські землі в складі Польщі в міжвоєнний період», «Україна на початку Другої світової війни (1939–1941 рр.)», «Розгортання руху Опору в Україні в роки Другої світової війни», «Національно-визвольний рух у післявоєнний період». Крім того, ці матеріали можна використати в позакласній і позашкільній діяльності, зокрема в рамках шкільного краєзнавчого гуртка та під час виховних заходів у школі.

Структура роботи побудована на основі проблемно-хронологічного підходу, складається з п'яти розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел і 22 додатків, усього – 130 сторінок, з них 83 сторінок – основна частина.

РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ І ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Стан наукової розробки

Українські національно-визвольні змагання ХХ століття на сьогоднішній день привертають увагу багатьох дослідників. Уже достатньо висвітлено концептуальні питання національно-визвольної боротьби. Однак роль і внесок безпосередніх учасників українського визвольного руху потребують ще детальнішого висвітлення. Окремо хочеться виділити подружжя Катерини Зарицької і Михайла Сороки, які практично все своє свідоме життя віддали боротьбі за незалежну Україну.

У радянський період ця тема розглядалася однобічно. Лише кілька науковців, які досліджували національно-визвольний рух (тоді це називалося «українським буржуазним націоналізмом»), відкрито спотворювали факти під впливом комуністичних політичних догм. У своїх працях історики того часу зображали учасників руху опору як ворогів радянської влади. Не оминули увагою й постать Катерини Зарицької. Наприкінці 1970-х років, коли українці активно боролися за свої права і набув поширення дисидентський рух, офіційна влада відповіла їм численними публікаціями, які представляли діячів національно-визвольного руху як зрадників та агентів західнонімецьких реваншистів і американських імперіалістів. Прикладом такого підходу є художньо-публіцистична стаття Д. Кропивнюка «Не забулося, пані Монето» [77, с. 221].

На противагу радянським дослідникам, історики української діаспори не підпадали під вплив більшовицької ідеології. У своїй праці «Нарис історія ОУН» П. Мірчук, спираючись на доступні йому матеріали (переважно періодику), висвітлив діяльність Організації в міжвоєнний період. У монографії детально розглянуто весь спектр Варшавського та Львівського судових процесів проти членів ОУН. У цій роботі вперше прослідковується діяльність Катерини Зарицької в націоналістичній організації в міжвоєнний період. Однак в «Історії ОУН» бракує широкої джерельної бази, що була для автора малодоступною, а також спостерігається певна фрагментарність в описі подій [74].

Згадані судові процеси привернули увагу ще одного історика з діаспори – З. Книша. Подібно до П. Мірчука, він скористався доступними еміграційними джерелами та детально відтворив кожен день засідань, які детально друкували тогочасні газети. Будучи ідеологічним противником С. Бандери, З. Книш досить суб'єктивно зобразив крайового лідера Організації та його соратників, що демонструє зведення особистих рахунків. Автор виявив більшу симпатію до учасниць процесів, ніж до чоловіків. За словами З. Книша, жінки-націоналістки стали прикладом для своїх товаришів. У першу чергу, це стосується Катерини Зарицької, яка була наймолодшою серед обвинувачених членів ОУН і єдиною, що «зберігала спокій і рівновагу духу під час слідства серед тієї січні в поліції і в суді» [67].

Гімназійні роки Катерини Зарицької найкраще описані в «Пропам'ятній книзі гімназії Сестер Василянок у Львові», яка складається з двох частин і була видана Науковим товариством імені Тараса Шевченка в Нью-Йорку. У книзі наведені списки всіх тодішніх учениць гімназії, серед яких у групі «А» за 1931/32 навчальний рік можна знайти прізвище Катерини Зарицької, яка успішно склала іспит зрілості у гімназії Сестер Василянок. Наукову цінність мають спогади Наталії Леонтович-Башун про ОУН у гімназії Сестер Василянок, де згадується К. Зарицька як одна з перших членкинь підпільного «Юнацтва» ОУН, а також її власні спогади «Ключ» про пластові заняття дівочого куреня гімназії та їх заборону з боку тодішньої польської влади [80].

Тема діяльності підпільної медичної служби Української повстанської армії під час Другої світової війни розглядається у статтях львівського дослідника Аретія Кравця. Спираючись на спогади учасників тих подій, він відтворює роботу підпільного Українського Червоного Хреста, яким керувала Зарицька [71].

Уявлення про діяльність Катерини Зарицької в період війни та післявоєнний час буде неповним без загальної характеристики епохи. Для розуміння тогочасної реальності, зокрема ролі ОУН і УПА важливими є

дослідження таких авторів, як А. Кентій [60; 61], А. Русначенко [82], Ю. Киричук [62; 63], , І. Білас [41; 42] та В. Косик [70], а також деяких інших дослідників.

Проте в опублікованих дослідженнях недостатньо уваги приділено громадсько-політичній діяльності лідерів національного руху та їхньому внеску в здобуття української державності на різних етапах. Наразі важливо вивчити окремі періоди визвольних змагань українців у контексті біографій керівників боротьби за незалежність, значна частина яких загинула, а інші – потрапили до рук каральних органів радянської влади, в тюрми та табори.

Командир УПА Василь Кук написав нарис про Романа Шухевича. У розділі «Штаб-квартира Головного командира УПА» автор описав діяльність зв'язкових Романа Шухевича, зокрема Катерини Зарицької [29]. Григорій Дем'ян у своїй монографії «Генерал УПА Олекса Гасин –Лицар» розглянув співпрацю Олекси Гасина з Катериною Зарицькою [54].

Серед інформаційних видань особливу увагу привертає довідник Петра Содоля про УПА, в якому автор представляє біографічні нариси про учасників визвольних змагань, зокрема про Катерину Зарицьку [104].

Дослідниця Т. Антонова присвятила свою статтю жінкам, які були в оточенні Р. Шухевича, в контексті феміністичного дискурсу. Вона висвітлила особливості участі жінок в українському визвольному русі, підкреслила їхнє становище, взаємини з чоловіками, а також весь героїзм і трагізм жіночої природи. Охарактеризовуючи постать К. Зарицької, авторка продемонструвала в її образі поєднання жінки-повстанки та матері. Ця багатогранність у гармонії з вольовим характером дозволила К. Зарицькій зайняти провідну позицію серед учасниць українського національно-визвольного руху середини ХХ століття [37; 38].

Участь жінок у національно-визвольному русі України детально розглянута в дослідженнях О. Кісь [64; 65; 90; 91]. Використовуючи значну кількість документальних матеріалів та сучасні гендерні підходи, авторка висвітлила питання ролі жінок під час військових дій та підпільної діяльності. Вона намагалася поєднати героїзм і трагізм жінок, які діяли в умовах підпілля.

О. Кісь високо оцінила організаторські здібності К. Зарицької, особливо в діяльності Українського Червоного Хреста.

Цікаві свідчення про участь Ольги Ільків разом з Катериною Зарицькою в організації підпільних штаб-квартир Р. Шухевича в селах Княгиничі та Грімне, а також про їхню діяльність, наведені в статтях В. Бойка і М. Посівнича [43], М. Вахула [47], І. Горленка та І. Кузика [52], С. Кузика [72]. Автори досліджують функціональні особливості цих підпільних квартир, специфіку перебування підпільників та їх побут. Дослідники підкреслюють значну роль К. Зарицької в цих процесах. Особливо цінною є реконструкція істориками схеми розташування таємних криївок.

Серед сучасних наукових досліджень життєпису Катерини Зарицької найбільш ґрунтовними є праці Л. Онишко [76; 77; 78; 79]. Авторка зібрала дуже цінний матеріал. В основу праці лягли архівні документи та особисті матеріали К. Зарицької, які зберігаються в приватній колекції Богдана та Люби Сорок, епістолярна спадщина підпільниці, спогадів учасників подій, а також зарубіжної та вітчизняної історіографії, досліджується формування світогляду та утвердження громадянської позиції підпільниці. Це відбувалося в умовах Другої

Речі Посполитої, авторитарний режим якої сприяв розвитку та посиленню радикальних методів національно-визвольної боротьби за українську державність. У творах розкрито початок політичної діяльності К. Зарицької. Членство Катерини Зарицької в ОУН стало своєрідним викликом для демократичного світу, який відмовив українцям у праві на власну державу, з мовчазної згоди якого Україна була поділена між чотирма сусідніми державами.

У роки Другої світової війни К. Зарицька в складі ОУН(б) організувала підпільну жіночу мережу, яка згодом стала основою Українського червоного хреста, сформованого для надання медичної допомоги бійцям УПА та цивільному населенню. На основі маловідомих архівних документів Л. Онишко висвітлила зародження та діяльність підпільного УЧХ на західноукраїнських землях, роботу відділу пропаганди ОУН (б), а також функціонування групи зв'язкових головнокомандувача УПА Романа Шухевича, якою керувала К.

Зарицька. До прямих обов'язків групи входило не лише налагодження та підтримка контактів між членами Проводу ОУН (б) і УПА, але й організація безпечних хат-постоїв. Водночас Л. Онишко відзначила творчий талант К. Зарицької, зокрема її доробки в написанні пропагандистських статей політико-ідеологічного змісту. Авторка підписувала їх У. Кужіль [77].

Особливу увагу дослідниця приділила тюремним поневірянням К. Зарицької. На основі листів з в'язниці до батьків зобразила тюремний побут і специфіку життя в неволі. Відзначено характер К. Зарицької, її незламність та відданість справі боротьби за Українську державу

Окремою сюжетною лінією Л. Онишко розкриває взаємовідносини між Катериною Зарицькою та Михайлом Сорокою від перших зустрічей і аж до смерті. Будучи одруженими, вони разом прожили чотири місяці, але пронесли своє кохання і теплі стосунки через постійну боротьбу та ув'язнення до останніх днів життя.

Історіографія життєвого шляху Михайла Сороки представлена в меншій мірі, ніж К. Зарицької. Найбільш повною на сьогодні є праця Л. Боднарук «Михайло Сорока» [45]. На основі архівних та мемуарних джерел дослідниця зробила спробу виокремити постать М. Сороки серед представників національно-визвольного руху. Особливо вона відзначила його непоборну жагу до боротьби навіть в умовах тюремного ув'язнення. Роль М. Сороки в організації Кенгірського повстання в'язнів 1954 р., його організаторські здібності і авторитет Л. Боднарук розкриває в своїй праці про українців в ГУЛАГу [46].

Досить цікавою та інформативною про життя М. Сороки є стаття Ю. Зайцева. У ній автор на основі архівних документів виокремлює постать українського патріота і борця за волю України. Дослідник вважає, що важливою частиною особистого життя М. Сороки стало його одруження з К. Зарицькою. І в тексті представлено короткий огляд її унікального життєпису, який, хоча й не може повністю відобразити всю багатогранність і трагічність її подвижницької діяльності, проте переконливо демонструє антилюдянність більшовицько-комуністичного режиму [56].

Особливу увагу приділено промові М. Сороки під час судового процесу 1953 р. в Сиктивкарі, яка фактично стала обвинувальним висновком для радянського режиму. У цій промові підкреслюється, що кожен народ має право на гідне життя з «повною свободою совісті, думки, слова та зібрань» і що досягти цього можна лише в незалежній державі. М. Сорока вважав, що інструментом для досягнення цієї мети є непокірність і почуття справедливості, передані предками, стверджуючи, що «якщо на нас не будуть нападати – безумовно, нам не потрібно боронитись» [56, с. 235].

Окремі цікаві матеріали про життя М. Сороки розкриває стаття Б. Трофим'яка. Автор подає дані про перебування М. Сороки в Празі, його навчання на архітектурному факультеті [85]

У сучасній історичній науці та публіцистиці образ подружжя Сороки-Зарицької є дуже привабливим. Приклад «вічного кохання» на фоні національно-визвольної боротьби привертає увагу дослідників. Тут слід виділити праці К. Кіндрась [89] та Л. Сороки, невістки К. Зарицької і М. Сороки [99].

Таким чином, наявна історіографічна база в значній мірі дозволяє розкрити життєвий шлях К. Зарицької та М. Сороки та їх участь у національно-визвольних змаганнях. Однак в окремих виданнях спостерігаємо певні розбіжності в хронологічних датах та подіях. Дослідники мало звертають увагу на внутрішні особисті переживання підпільників.

1.2. Джерела до вивчення життя і національно-визвольної боротьби діячів ОУН і УПА

Найкращому висвітленню теми сприяє надзвичайно велика джерельна база, яка включає архівні документи, епістолярну спадщину Катерини Зарицької та Михайла Сороки, видання українського підпілля та багата мемуарна література. Більшість цих матеріалів розподілена по різних архівах України та приватних колекціях.

У Державному архіві Служби безпеки України в Києві зберігається надзвичайно цінна колекція матеріалів, що стосується політичної діяльності Катерини Зарицької та її участі в українському національно-визвольному русі. Ця колекція включає кримінальні справи Катерини Зарицької та Любомира Полюги. Нещодавно ці справи були перевезені до Києва з Івано-Франківського архіву СБУ, де вони зберігалися майже 50 років. Це пов'язано з тим, що К. Зарицька була заарештована в місті Ходорів, яке на той час входило до складу цієї області за адміністративним поділом [1; 2].

Основу кримінальних справ складають протоколи допитів та очних ставок. Сьогодні широке коло людей добре обізнане з методами слідства, які використовували радянські каральні органи. Відомо чимало випадків, коли арештовані підписували протоколи, не читаючи їх, і свідомо давали неправдиві свідчення, щоб уникнути чергових катувань. Незважаючи на це, кримінальні справи залишаються надзвичайно важливим джерелом інформації, оскільки в умовах конспірації підпільники намагалися якомога менше документувати свою діяльність, щоб уникнути небезпеки і, що найголовніше, не видати інших.

Кримінальні справи Катерини Зарицької відображають особливості національно-визвольного руху другої половини 40-х років минулого століття. У цей час разом з іншими підпільницями вона співпрацювала з головним командиром УПА Романом Шухевичем і входили до його найближчого оточення. Їхні свідчення, зафіксовані радянськими слідчими, допомагають розкрити деталі роботи активу визвольно-революційного руху. Після арешту Катерину Зарицьку допитували, насамперед, про місце перебування та діяльність Романа Шухевича, який був головним ворогом тодішньої влади. Тому в протоколах допиту детально висвітлена діяльність Катерини Зарицької як зв'язкової головного командира УПА. Особливо показовими в цьому контексті є протоколи допитів, проведених 15, 18 та 30 березня 1948 р. [1].

У нашому розпорядженні були матеріали кримінальної справи Михайла Сороки, яка знаходиться в Галузевому архіві УСБУ в Львівській області [3]. Ці

матеріали дали на можливість прослідкувати формування життєвого шляху М. сороки, його участь в національно-визвольних змаганнях [3].

Важливими для вивчення ролі Катерини Зарицької в українському національно-визвольному русі є матеріали, опубліковані в багатотомному виданні «Літопис Української Повстанської Армії». Більшість із них походить з архіву Закордонного Представництва УГВР. Найзначнішими для написання цієї роботи стали 23-й і 32-й томи основної серії [13; 14].

У 23-му томі в розділі «Документи» містяться «Книга історії недуг», «Денник-хроніка» та «Звіт референтури УЧХ». Особливий інтерес викликають матеріали з 32-го тому, зокрема «Правильник Українського Червоного Хреста», «Інструкція щодо організації санітарних служб УПА та запілля», а також витяги з документів УПА, що стосуються діяльності УЧХ та медичної допомоги. Джерела мемуарного характеру доповнюють суспільно-політичний портрет К. Зарицької, зокрема її діяльність у підпільному Українському Червоному Хресті. Варто звернути увагу на нариси та окремі статті, що висвітлюють роль Катерини Зарицької в організації та розвитку підпільного УЧХ [14].

Для всебічного висвітлення теми важливу роль відіграють періодичні видання українського підпілля, надруковані в «Літописі УПА». Серед них, насамперед, офіційний орган ОУН «Ідея і чин», а також журнали УПА «До зброї!», «Повстанець», «Самостійність» та «Бюро інформації УГВР». У пресі ОУН ім'я Катерини Зарицької згадується в «Повідомленні» щодо її ймовірної смерті. Редакція підпільного журналу «Ідея і чин» опублікувала некролог восени 1947 р., після того, як світлини, на яких нібито була зображена мертва К. Зарицька, потрапили до підпілля [12].

У 17-му томі «Літопису УПА. Нова серія» опубліковано уривок з кримінальної справи О. Ільків. Зокрема, представлені матеріали одного з перших допитів підпілльниці після її арешту органами МДБ. Ці свідчення дають можливість побачити роль К. Зарицької в організації підпільної діяльності ОУН [15].

Ключовими для усвідомлення ідейних основ світогляду Катерини Зарицької є програмні документи ОУН, які відображають розвиток Організації та її політичну еволюцію. Зокрема, йдеться про збірники «ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби 1929–1955 років». [16].

Для повного опису джерел, використаних у цьому дослідженні, варто згадати підпільні роботи Катерини Зарицької, які були підписані псевдонімом У. Кужіль. У контексті теми дослідження особливу увагу заслуговує стаття «Науковість діалектичного матеріалізму». У ній У. Кужіль поставила під сумнів наукову обґрунтованість марксистського вчення та продемонструвала його трагічні наслідки для Східної та Центральної Європи. У публікації «Шляхи російського імперіалізму» К. Зарицька проаналізувала експансіоністський характер зовнішньої політики російських більшовиків, які перейняли практики царату в підкоренні сусідніх народів [19; 20; 21].

Володимир Сергійчук значно поповнив науковий обіг, випустивши збірники документів «ОУН-УПА в роки війни. Нові документи і матеріали» [18]. У збірниках «Україна в Другій світовій війні» В. Косика [70] також представлено ряд матеріалів, що висвітлюють діяльність українського підпілля та його учасників.

Окрему важливу групу документів становлять мемуарні твори учасників національно-визвольного руху. Значну групу використаних матеріалів становлять спогади про К. Зарицьку. Так редакція журналу «Сучасність», що належить Українському товариству закордонних студій, присвятила травневе число 1987 року пам'яті Катерини Зарицької у зв'язку з її смертю 29 серпня 1986 р. У рубриці «Спогади» зібрано низку статей художньо-публіцистичного та мемуарного характеру, що відображають життєвий шлях Катерини Зарицької від юності до останніх років її життя. Перша стаття, написана Уляною Люболич – колишньою василіянкою та редактором журналу «Наше життя», містить спогади про шкільні роки К. Зарицької та її участь у скаутській організації «Пласт». Маловідома, але надзвичайно цікава інформація стосується діяльності юних

пластунів, які часто виконували завдання таємно від офіційної влади, а також традицій Львівського пластового коша, де Катерина Зарицька користувалася беззаперечним авторитетом [30].

Особливості керівництва Катерини Зарицької висвітлює стаття Ірини Савицької-Козак (підпільне псевдо – «Бистра») під назвою «Спогад про Катерину Зарицьку в рамках діяльності Українського Червоного Хреста». Ця публікація є цінною, оскільки авторка займала посаду першої заступниці К. Зарицької і мала глибоке знання організаційних аспектів УЧХ. Проте, варто зазначити, що стаття має публіцистично-мемуарний характер і не охоплює деякі важливі аспекти роботи Червоного Хреста [33].

У більш ґрунтовній мемуарній праці І. Савицька-Козак розкриває сторінки підпільної діяльності К. Зарицької. Особливо детально подано облаштування підпільних квартир для Романа Шухевича в селах Княгиничі та Грімне [28].

Серед таких публікацій особливо виділяються свідчення Любомира Полюги, який протягом кількох місяців жив під одним дахом із Катериною Зарицькою в підпільному будинку, відомому під кодовою назвою «Короленко», у селі Княгиничі поблизу Ходорова. Ця хата була підготовлена для головнокомандувача УПА Романа Шухевича, з яким Л. Полюга мав можливість безпосередньо зустрічатися. У своїй книзі автор не лише поділився враженнями про відомих підпільників, але й відтворив атмосферу, що панувала в домі, описав побут його мешканців та коло обов'язків кожного з них [31].

Ці свідчення доповнюють розповіді соратниць К. Зарицької – Ольги Ільків [26; 27] та Дарії Гусяк [24]. Ольга Ільків поділилася інформацією про діяльність жіночої мережі у Львові, а також розповіла про роботу підпільної хати «Короленко» в селі Княгиничі, що неподалік Ходорова. Важливі деталі надала Дарія Гусяк, близька подруга Катерини Зарицької, з якою вона разом відбувала покарання в радянській в'язниці, а згодом майже 14 років проживала в місті Волочиськ Хмельницької області. Подруги часто обговорювали свою участь у визвольному русі середини минулого століття, і Дарія Гусяк пам'ятає багато

деталей цих розмов. Зокрема, вона підтвердила, що Катерина Зарицька впізнала тіло Романа Шухевича, посилаючись на слова своєї товаришки.

Про діяльність М. Сороки в таборах Воркути та його життя після звільнення, а також про судовий процес 1953 р. в Сиктивкарі розповів його співв'язень Андрій Білинський [22].

Епістолярна спадщина К. Зарицької, що зберігається в приватному архіві її сина, Богдана Сороки, містить чимало важливих відомостей. Ця колекція налічує кілька сотень листів, написаних під час її ув'язнення. Листи є цінними, оскільки розкривають особливості характеру цієї видатної жінки, яка здобула авторитет і повагу навіть серед своїх ворогів. У приватній збірці Б. Сороки також зберігаються особисті документи К. Зарицької, такі як атестат зрілості, залікова книжка, рукописи творів її чоловіка та інші матеріали. Особливу цінність складають «Листи з неволі» – листування Катерини Зарицької і Михайла Сороки з місць ув'язнення. Вони були надруковані в праці Л. Онишко [9].

Таким чином, комплекс джерельних матеріалів, які умовно можна поділити на кілька груп (неопубліковані архівні матеріали, опубліковані збірники документів і матеріалів, періодичні видання досліджуваного періоду, програмні документи ОУН та статті самої К. Зарицької, мемуарна література), дозволив авторці розкрити основні етапи національно-визвольної боротьби Катерини Зарицької та Михайла Сороки. Найбільш цінними, на нашу думку, є матеріали кримінальних справ та листи з місць відбування покарань.

РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ СВІТОГЛЯДУ І ПОЧАТОК ГРОМАДСЬКОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Катерина Зарицька народилася 3 листопада 1914 р. в місті Коломия сучасної Івано-Франківської області. Її мати, Володимира з роду Зафійовських, належала до священницького роду і вийшла заміж за Мирона Зарицького в 1913 р. Батько Катерини, Мирон Зарицький, молодий дослідник, пізніше став видатним професором математики [77, с. 10].

К. Зарицька перебувала на передовій лінії національно-визвольного руху, оскільки її народження співпало в часі з початком Першої світової війни та Української революції. Ще в матиному лоні вона відчувала страх, неспокій і тривогу, які заповнювали повітря. Вона народилася в родині галицьких інтелектуалів, формування її світогляду відбувалося в атмосфері патріотизму, через розповіді про визвольні події 1917–1923 років. Їй випала доля взяти на себе активну роль у боротьбі за волю свого народу, і вона вміло скористалася цією нагодою [97].

Родинне коло і сімейні традиції вагомо вплинули на формування світогляду К. Зарицької та вираження стійкої любові й патріотизму до свого народу. Її родина завжди перебувала в горнилі державотворчих процесів. Прадід Катерини, польський шляхтич гербу «Новіна», брав активну участь в антиросійському Січевому повстанні 1863 р. Після поразки повстання він втік до Галичини, де одружився з місцевою українкою. Висвятившись на греко-католицького священника, прадід започаткував родинну священницьку лінію. Дід Катерини Зарицької – Онуфрій, пішов стопами батька і теж став священником у Новому Селі, що на Збаражчині (тепер Тернопільський район, Тернопільська область). Перед отриманням свячень він одружився з Софією Слоневською, батько якої теж був священником. Разом вони виховали трьох синів: Мирона, Родіона, який у майбутньому став інженером на залізниці, та Романа [77, с. 15].

Варто зазначити, що завдяки подружнім зв'язкам родина Зарицьких була споріднена з багатьма священничими родинами Галичини, серед яких: Монцібовичі, Мандичевські, Яновичі, Габрусевичі, Карпинські, Барановичі,

Слоневські, Зафійовські та ін. Родини формували складні кланові структури, в якій одруження зі священницькими дочками відповідало соціальним нормам. З дитинства дівчатка виховувалися на роль «їмості», подібно до того, як їхні брати готувалися до священничого служіння. Такі шлюби отримували благословення родини, оскільки сприяли збереженню духовних, моральних, матеріальних і культурних цінностей української сім'ї [77, с. 16].

Сім'я є найважливішим інститутом соціалізації в ранньому дитинстві та підлітковому віці й істотно впливає на світогляд підлітка. Батьки прищеплюють основні людські якості та риси характеру, які, зрештою, визначають світогляд їхніх дітей. Катерина була єдиною дитиною Мирона та Володимири Зарицьких, які походили з національно свідомих родин греко-католицьких священників. Отримавши добру освіту та виховання, батьки старалися прищепити ці основи Катерині.

Батько Мирон Зарицький народився 21 травня 1889 р. у с. Могильниці Тербовлянського повіту (тепер – Тернопільський район Тернопільської області). Отримав кваліфіковану вищу освіту у Віденському та Львівському університетах і здобув фах вчителя математики і фізики. Ще під час навчання у Львівському університеті Мирон долучився до діяльності Українського студентського союзу (далі – УСС) – організації, що відігравала значну роль у громадському житті тогочасної молоді. Основною метою УСС було підвищення освітнього та культурного рівня української молоді, а також зміцнення зв'язків між українцями по обидва боки Збруча. Члени УСС активно включалися в боротьбу за створення українського університету у Львові, який мав стати не лише осередком освіти, але й символом національного поступу та становлення української інтелігенції. Організація популяризувала ідею поступу через знання, яке повинно було виховати нове покоління – політичну та наукову еліту, здатну очолити національний рух. Згодом багато учасників УСС долучилися до лав Українських січових стрільців (далі – УСС), ставши важливою частиною визвольного руху [68, с. 145, 146].

Під час народження Катерини Мирон Зарицький саме перебував у підрозділах Українських січових стрільців на фронтах Першої світової війни. Після проголошення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) М. Зарицький вступив до лав Української галицької армії (далі – УГА), проходив вишкіл в артилерійській школі старшин у Станіславові. Але через наступ польської армії генерала Ю. Галлера випуск курсантів не відбувся, їх всіх скерували на фронт в 3-тю Бережанську бригаду [73, с. 171].

Мати Катерини Володимира Зафійовська народилася 19 жовтня 1892 р. в с. Бариш Бучацького повіту (тепер – Чортківський район, Тернопільська обл.) в родині греко-католицького священника. Освіту здобула в бучацькій гімназії та Львівській учительській семінарії. Восени 1913 р. Мирон Зарицький і Володимира Зафійовська одружилися і переїхали в Коломию. М. Зарицький отримав роботу в місцевій гімназії. Тут 3 листопада 1914 р. народилася Катерина Зарицька.

Небезпека воєнного часу та відсутність батька вплинули на перебіг життя маленької Катерини. Ранні роки дитинства вона провела в домі діда по батьковій лінії, Онуфрія, та бабусі Зосі в Новому селі біля Підволочиська на Тернопільщині [76, с. 24].

Важливу роль у формуванні національного світогляду Катерини Зарицької за умов польської влади відіграло її навчання в українських гімназіях: спершу в Тернополі, а згодом – у Львові. Ці заклади були не лише осередками освіти, але й центрами національного виховання, що сприяли пробудженню патріотичних почуттів серед молоді.

Після завершення Першої світової війни сім'я Зарицьких оселилася в Заруді, передмісті Тернополя. Це було пов'язано з переведенням її батька 24 листопада 1919 р. на посаду викладача математики і фізики в Тернопільську українську гімназію класичного типу. Цей навчальний заклад, відомий своєю високою освітньою і патріотичною діяльністю, значною мірою вплинув як на життя сім'ї Зарицьких, так і на формування світогляду юної Катерини [81, с. 438].

Спочатку Катруся відвідувала початкову освіту в Тернополі, але для батьків М. Зарицького та В. Зафійовської було важливо, щоб їхня єдина донька отримала найкращу освіту. Тому з ініціативи батька Катрусі її прийняли на навчання в гімназію. Відсутність українських жіночих гімназій у Галичині на початку ХХ століття обмежувала доступ українських дівчат до класичної освіти. Згодом, завдяки приватним ініціативам та поширенню ідей жіночої емансипації, які пропагувала Наталія Кобринська, ситуація почала поступово покращуватися [77, с. 20, 21].

У 1923–1925 рр. Катерина Зарицька навчалася у Тернопільській гімназії як вільна слухачка разом із двома подругами – Ольгою Дорожовською та Лесею Танчаківською. Батько Лесі, викладач класичних мов, також працював у цьому закладі [83, с. 660].

Гімназія мала різноманітну навчальну програму, яка включала латинську, українську та польську мови, релігію, математику і природознавство. Вона була відомою не лише якісним викладанням, а й діяльністю самоосвітніх гуртків. Найпопулярнішими серед учнів були українознавчий, економічний і фізичний гуртки. Останнім керував Мирон Зарицький, який доклав значних зусиль до створення добре обладнаного фізичного кабінету. Його кабінет набув популярності не лише в Тернополі, але й за його межами, приваблюючи учнів із віддалених повітів, зацікавлених у фізиці та математиці [53, с. 34]. Хоча немає прямих свідчень, що Катерина була членом фізичного гуртка, її майбутні успіхи в точних науках дозволяють припустити, що вона могла брати участь у цій діяльності.

Навчання К. Зарицькій давалося досить легко, вона швидко засвоювала матеріал, а додаткові заняття з батьком приносили свої плоди. Як пригадують гімназійні товаришки Катрусі, «інколи вона сама пояснювала нам нову тему, ми вважали її майбутнім вченим з точних наук» [76, с. 17].

Катерину Зарицьку ще змолоду вважали майбутнім науковцем у галузі точних наук, який, можливо, зможе навіть перевершити досягнення свого батька. Вже у юному віці вона демонструвала видатні математичні здібності. Катерина

допомагала старшокласницям розв'язувати складні математичні задачі, і це не викликало подиву – її талант і впевненість у знаннях були очевидними для всіх.

Одного разу, реагуючи на нерішучість учнів у відповідях, її батько, Мирон Зарицький, зауважив: «Математика – це найвища поезія. Невже ви цього не відчуваєте?». Катерина з усмішкою відповіла: «Можливо, для тата і для мене, бо я математику розумію і люблю» [77, с. 21].

Однак К. Зарицька недовго затрималася в Тернополі. Батькові Мирону Зарицькому невдовзі запропонували роботу у Львові, і в 1925 р. сім'я в черговий раз змінює місце проживання. Катерина продовжила навчання в приватній гімназії [103, с. 3].

У Львові сім'я Зарицьких оселилася на вулиці Шимоновського 5 (нині – вул. Зарицьких). К. Зарицька здобувала якісну освіту в приватній жіночій гімназії ім. Сестер Василянок протягом 1925–1932 рр. Директором гімназії був відомий український вчений Василь Щурат. Батько Катерини, М. Зарицький, викладаючи в цій же гімназії, безпосередньо впливав на її інтелектуальний розвиток. Також на світогляд Катерини вплинули викладачі гімназії, по суті тогочасна плеяда української освіти і науки: професор Олена Степанів-Дашкевич, викладач природознавства Богдан Вахнянин, відомий історик і географ Мирон Кордуба, історик Іван Крип'якевич та ін. [77, с. 22].

У навчальному процесі українських гімназій важливе місце посідали шкільні концерти та вечори, присвячені видатним діячам української культури та історії – Тарасу Шевченку, Івану Франку, Лесі Українці та іншим визначним постатям. Катерина Зарицька брала активну участь у цих урочистостях, а також у заходах, присвячених пам'ятним подіям національної історії, таким як Листопадовий чин, бої під Крутами, трагедія Базару та ін.

Для підготовки до таких заходів використовували видання, що популяризували героїчну боротьбу українського народу, зокрема книги «Холодний Яр» (про повстанську боротьбу на Чигиринщині в 1920–1924 рр.), «Листопадові дні» (про оборону Львова під час польсько-української війни 1918 р.), «Пекло на землі» (про репресії проти українців під радянською окупацією),

«Історія Українських січових стрільців» та «Кривава книга» (видання уряду ЗУНР про терор і етноцид українців польською владою) [77, с. 23].

У період бездержавності подібні заходи ставали справжніми національними святами, об'єднуючи молодь навколо ідеї боротьби за свободу та збереження національної ідентичності. Хоча офіційна влада часто забороняла ці заходи, вони залишалися важливими осередками національного виховання.

Гімназія Сестер Василянок сприяла формуванню у своїх учениць почуття патріотизму та здорового способу життя. Гімназія співпрацювала з українськими молодіжними товариствами, такими як «Сокіл-Батько», «Пласт» та «Просвіта», сприяла формуванню національно свідомої молоді [76, с. 18].

Важливу роль у фізичному та культурно-просвітницькому вихованні молоді того часу відігравало товариство «Сокіл». Катерина Зарицька брала активну участь у його діяльності, зокрема виконувала гімнастичні вправи та змагалася у легкій атлетиці разом із членами спортивного гуртка гімназії Сестер Василянок. Вона успішно виступала в дисциплінах, таких як метання ядра та диска, біг, стрибки у висоту та довжину. Про її спортивні досягнення згадується в часописі Українського спортивного союзу: «9, 11, 13 травня 1934 року відбулися змагання Українського спортивного союзу, де стартувало 7 учасників. Перше місце зайняла К. Зарицька – скок у височінь» [80, с. 82].

Катерина прагнула підтримувати добру фізичну форму, що було не лише частиною її активного громадського життя, але й згодом допомогло їй витримати важкі випробування під час ув'язнення. Її спортивний гарт став важливим чинником у боротьбі за виживання в складних умовах.

Важливу роль у вихованні всебічно розвиненої та духовно багатой молоді відігравав «Пласт» – українська скаутська організація, заснована на принципах англійського скаутингу. Її діяльність базувалася на випробуваних методах виховання, які спонукали молодь до наслідування найкращих прикладів з-поміж визначних постатей українського народу. Головними завданнями «Пласту» було заохочення молодих українців до всебічної самоосвіти, морального, духовного та фізичного самовдосконалення. Організація ставила за мету виховати

свідомих, активних і відповідальних громадян, здатних брати участь у національному житті. Особливу увагу приділяли збереженню та плеканню традицій предків, передаванню молоді знань про рідну історію, культуру та національну спадщину.

Жіноча гімназія Сестер Василянок стала осередком зародження пластового дівочого куріня ч. II ім. Марти Борецької. Під час занять педагоги витесували, як скульптори в майбутніх представниць української інтелігенції: відданість, любов, жертвовність до своєї Батьківщини [76, с. 19].

У 1925 р. до згаданого вище куреня в гурток «Пчілки» вступила з вигляду тендітна та характером непокірна й вольова К. Зарицька. Згодом у пластунському товаристві її прозвуть Зарусею. Деякий час курінь очолювала подруга, товаришка Катрусі – Марія Голувко. Складений К. Зарицькою звіт про діяльність гуртка в період з 26 червня по 1 листопада 1929 р. підтверджує патріотичний характер пластових зустрічей. Прикладом є: підготовлене та проведене учасниками гуртка, свято пластового закону. Під час урочистостей вони навчалися і навчали один-одного. Викристалізовували почуття справедливості, сумлінності, братерства і щонайголовніше вірності своєму слову. Катруся з радістю доєднається до «Пласту», український скаутинг неабияк припаде їй до душі. Вона натхненно одягатиме зеленкуватий однострій, а на тендітній шиї у дівчини, ще здаля виднітиметься рожева хустина – відзнака другого дівочого куреня [77, с. 25].

Катерина Зарицька щорічно брала участь у весняних святах, які проводилися на так званій Сагарі поблизу Брюховичів – сучасного передмістя Львова. Ці заходи були важливою частиною пластового життя, де молодь демонструвала свої навички виживання в природних умовах, освоювала командну роботу та зміцнювала свої патріотичні переконання.

Катерина активно долучалася до різноманітних заходів, організованих «Пластом», і навіть заробляла кошти для потреб організації. Згодом вона стала частиною курінного проводу, де відігравала ключову роль у керуванні та

розвитку куреня. Зі звітів відомо, що станом на 1 січня 1930 року курінь налічував 83 членкині [80, с. 85].

Членкині пластового куреня гімназії Сестер Василянок брали участь не лише в організаційних справах, але й виконували важливі завдання, часто потай від польської влади. Вони займалися упорядкуванням могил січових стрільців на Янівському та Личаківському кладовищах, носили їжу політв'язням (віддаючи свої сніданки раз на тиждень), а також регулярно організовували урочистості на честь знаменних подій в історії України.

Одним із таких заходів було святкування Листопадового чину, організоване юначками пластового куреня. Наталія Леонтович-Башун, товаришка Катерини Зарицької, згадувала, як вони готувалися до свята: «Хор на свято 1-го листопада підготувала Лена Рінкель, а реферат – Катруся Зарицька. Все це відбувалося у пластовій домівці, в закутку пивниці, куди професори не заходили. Листопадове свято мало відбутися ввечері, а на великій перерві ми мали пробу – співали «Ви жертвою в бою ...» – і, зворушені словами пісні, не чули, як у дверях домівки з'явилася польська поліція і наша господиня класу п. Олена Дашкевич. Польські поліцаї наказали нам виходити, але ми не зрушили з місця. Тоді саме розв'язували «Пласт» у Львові, чого ми не знали чи не хотіли знати, або й не вірили в це» [30, с. 75].

На старших курсах гімназії К. Зарицька часто відвідувала Товариство наукових викладів імені П. Могили, яке знаходилося у Львові в Академічному домі. Це студентське об'єднання було створено ще у 1908 р. з метою поширення знань з різних сфер життя. У 1929 р., за ініціативи активного студентського діяча Галичини С. Охримовича, львівська філія Товариства стала легальною формою діяльності Союзу української національної молоді [66, с. 98].

Наприкінці 1920-х років Товариство стало осередком української молоді, яке перетворилося на своєрідний політичний клуб, де збиралися хлопці та дівчата. Вони слухали та готували доповіді про актуальні політичні події, дискутували та обговорювали важливі проблеми, що сприяло формуванню їхнього політичного світогляду і розвитку активної громадянської позиції.

Багато учасників цих диспутів згодом стали відомими діячами в громадсько-політичній сфері. Серед них були Степан Бандера, Роман Шухевич, Микола Климишин, Микола Лебедь, Дарія Гнатківська та Катерина Зарицька.

У 1932 р. К. Зарицька закінчила гімназію сс. Василянок у Львові. Протягом 1932–1934 рр. вона навчалася на аграрному факультеті Львівського політехнічного інституту [104, с. 2].

«Пласт» і Товариство наукових викладів імені П. Могили для К. Зарицької стали своєрідною політичною школою. У цьому середовищі вона отримала доступ до політичної та ідеологічної літератури, яка була недоступна для широкого загалу, освоїла основи ораторського мистецтва, навчилася конспірації та виживанню в природних умовах.

На зламі 1920–1930-х рр. в Галичину активно проникає націоналістична ідеологія, пов'язана із створенням на базі УВО Організації українських націоналістів (ОУН) в 1929 р. Найшвидше її підхопило молоде покоління. Молоді люди, зокрема Катерина Зарицька, були захоплені ідеями радикального націоналізму, головним чином, через офіційну політику окупаційної влади, що була спрямована на придушення прагнень до самостійності серед українців Східної Галичини. З іншого боку, вагомим аргументом на підтримку радикальних дій стали відносини українського народу з сусідніми країнами. Як зазначав В. Янів, «серед молоді 80 % націоналістів, а серед націоналістів 80 % складає молодь» [7, с. 44].

К. Зарицька була свідком неабиякого суперництва, яке панувало в українських школах Галичини між підпільними «Пластом» і ОУН. З цього ракурсу особливо цікаві спогади Галини Змієнко-Сенишин, яка навчалася в українській гімназії в Перемишлі. Вона змогла чітко зафіксувати події того часу. «Пласт» і УВО-ОУН змагалися за нових членів, але водночас ці організації доповнювали одна одну. «Три основні обов'язки пластуна, чотирнадцять пунктів закону, присяга та пластовий гімн формували й направляли молоді душі», – зазначала авторка, а «Декалог українських націоналістів інформував і закликав до дії ще не сформовану, але вразливу особистість» [57, с. 142].

Невід'ємними структурними підрозділами Організації, згідно з ухваленим у 1929 р. «Устроєм ОУН», мали стати «Доріст» ОУН, до якого входили українці віком від 8 до 15 років, та «Юнацтво» ОУН, що об'єднувало старших юнаків і дівчат. Однак виховання молодшого покоління в ОУН, в основному, здійснювала сама молодь. Не лише рядові члени, але й провідники Організації в Галичині, здебільшого, були молодими людьми до 30 років, переважно студентами та старшими школярами. Наприклад, С. Бандера очолив крайовий провід ОУН у 24 роки, а К. Зарицька вже у 18 років стала членом бойово-розвідувальної п'ятірки ОУН [77, с. 45].

На початку 1930-х рр. К. Зарицька стала членом підпільної організації «Юнацтво» ОУН. Можливо, це відбулося в 1932 р. Катерина Зарицька в організації «Юнацтво» була відома під псевдонімом «Орися» і мала номер «три». Вона готувалася до пропаганди ідеології ОУН. Згодом дівчина стала відповідальною за бібліотеку підпільної літератури та сама проводила заняття з молодшими юначками, які вивчали ідеологію Організації та історію України.

Членство в «Юнацтві» автоматично передбачало вступ до дійсних членів ОУН після досягнення повноліття. За словами самої К. Зарицької, приблизно влітку 1932 р. через свою керівницю Анну Чемеринську вона була залучена до роботи в ОУН, хоча на той момент їй ще не виповнилося 18 років [1, арк. 214].

24 травня 1932 р. К. Зарицька отримала свідоцтво зрілості. У тому ж році вона поступила в Львівську політехніку на відділ мірництва факультету земельної і водної інженерії. Навчання не завадило дівчині продовжувати свою діяльність у «Юнацтві» ОУН, виконуючи різні завдання проводу. Розумна, метка та надійна, вона поступово залучалася до розвідувальної роботи, яка на той час мала велике значення. Проте найбільше Катерині подобалося працювати в юнацькій референтурі пропаганди, де вона готувала науково-популярні матеріали для «Юнацтва» та проводила вишколи для молодших членів організації [34, с. 98].

Участь у дорослій структурі ОУН К. Зарицька розпочала в 1932 р. в дівочій бойово-розвідувальній п'ятірці, яку очолювала Марія Кос. Сюди також входили

Віра Свенціцька, Дарія Гнатківська і Галина Недзвецька. Дівчатам ставили різні завдання, які включали спостереження, збір інформації та встановлення зв'язків між окремими учасниками бойових акцій. Їх активність зросла після того, як в січні 1933 р. Степан Бандера очолив Крайовий Провід ОУН на західноукраїнських землях (ЗУЗ). Він активно підтримував концепцію перманентної революції і вважав терор основним засобом агітації. Як новий лідер, надавав великого значення бойовій діяльності та особисто цікавився підготовкою кожної акції. За ініціативою С. Бандери бойова діяльність ОУН була переорієнтована переважно на індивідуальний терор проти представників окупаційної влади та їхніх спільників. Усі обласні ексекютиви (проводи) отримали завдання організувати окремі бойові групи, що склалися з п'яти або трьох осіб [75, с. 26].

К. Зарицька була близькою до групи оунівців, які в 1934 р. здійснили замах на міністра внутрішніх справ Польщі Б. Перацького. Після атентату польська поліція заарештувала її за звинуваченнями у спробі переправити за кордон в Чехословаччину виконавця замаху Григорія Мацейка. Разом з 11-ма членами ОУН мужньо витримала Варшавський процес (18 листопада 1935 – 13 січня 1936 р.) і рішенням польського суду отримала вісім років тюрми. Згодом цей термін вдалося скоротити на половину. Перебуваючи у Львівській в'язниці, К. Зарицька знову опинилася на лаві підсудних. Протягом 25 травня – 26 червня 1936 р. тривав Львівський судовий процес над членами проводу ОУН. К. Зарицьку разом з 22-ма оунівцями судили за звинуваченнями у вбивстві комісара консульства СРСР у Львові Андрія Майлова та Якова Бачинського, інформатора польської поліції [93].

К. Зарицькій висунули звинувачення у стеженні за підкомісаром поліції Коссобудзьким, а також Яковом Бачинським, якого ОУН підозрювала у співпраці з польською поліцією і мала намір вбити обох. До цих звинувачень додалася підозра у підготовці вибуху в редакції газети «Праця» 7 червня 1934 р. На Львівському процесі К. Зарицьку засудили до п'яти років тюрми, але внаслідок амністії термін скоротили до двох років шести місяців. Сумарно за

виروками Варшавського і Львівського процесів К. Зарицька мала відсидіти 6,5 років. Але після апеляції сумарний термін вдалося скоротити до чотирьох років [77, с. 75].

Михайло Сорока народився 27 березня 1911 р. в с. Великі Гнилиці на Тернопільщині. Його батько, уродженець с. Кошлярки Збарзького повіту, передчасно пішов з життя на початку 1911 р. за два місяці до того, як народився його перший син. Дев'ятнадцятирічна Ганна, раніше відома під дівочим прізвищем Годя, після смерті чоловіка повернулася до своїх батьків у с. Великі Гнилиці, де народився Михайло й отримав ім'я на честь свого батька. Уже через рік після смерті чоловіка мати вийшла заміж вдруге, обравши свого нового чоловіка, Петра Юзьвака. Сина Михайла вона залишила під опікою своїх батьків, які прийняли на себе відповідальність за його виховання [45, с. 11].

М. Сорока провів своє дитинство у с. Великі Гнилиці на Тернопільщині, де його виховували дідусь та бабуся з боку матері. Його мати вийшла заміж удруге, але новий зять не здобув загального прийняття від діда та бабусі [35]. М. Сорока отримав початкову освіту у Великогнилицькій школі протягом 1919–1923 рр. З 1924 р. він самостійно готувався й успішно склав вступні іспити для вступу до 1-го класу Тернопільської гімназії на 1924–1925 рр. навчальний рік [45, с. 12].

Тернопільська українська державна чоловіча гімназія вирізнялася гуманітарним підходом та класичною освітою, акцентуючи увагу на вивченні латинської та грецької мов, античної історії, при цьому приділяючи менше часу математиці. У 1925 р. М. Зарицький викладав математику в гімназії, маючи значний вплив на формування ідейного світогляду М. Сороки, який проявив великий інтерес до цієї науки. У подальшому М. Сорока згадував, що «алгебра є дуже зрозумілою, що математика взагалі є чи не найлекшою наукою ...» [87].

У 1925 р. донька М. Зарицького Катерина також навчалася в чоловічій гімназії Тернополя, оскільки там викладав її батько, жвава і непосидюча дівчина на перервах «вітром носилася по коридорах перших класів зі своїми товаришками [76, с. 21]. Там уперше вона зустрілася з учнем гімназії М. Сорокою, який у майбутньому став її чоловіком. Пізніше М. Сорока так про це

згадував у листі до сина: «В Тернополі я перший раз зобачив твою маму. Я тоді був менший за тебе, а мама бігала по коридорі аж вітер свистів ...» [45, с. 19].

У 1926 р. Михайло переїжджає для навчання в Українську реформовану реальну гімназію, розташовану в Ржевницях, за 30 км від Праги (Чехословацька Республіка). Сенат Українського педагогічного інституту ім. Михайла Драгоманова в Празі перетворює цю гімназію на взірцеву школу для проведення педагогічної практики. 1 травня 1925 р. першим директором гімназії став колишній професор Тернопільської гімназії, де навчався Михайло Сорока, а також професор педагогічної психології Педагогічного Інституту (Прага) доктор Яким Ярема [85, с. 346].

Після успішного п'ятирічного навчання в гімназії Михайло Сорока вступає на архітектурний факультет Празької політехніки, який закінчує в 1936 р. Саме цей десятирічний період навчання та громадської діяльності заклав основи гармонії духовних і фізичних сил Михайла Сороки. Як засновник і лідер сокільського товариства, пластового куреня та ініціатор щоденної ранкової оздоровчої гімнастики в гімназії, він постійно вдосконалює свій характер для майбутнього. Цей процес самовдосконалення юнака відбувався на фоні відчуття єдності громади як національної родини, спільності завдань, усвідомлення свого особливого становища в українському середовищі Праги та виконання, насамперед, законів гімназійного навчання, так званих «десяти заповідей» національного і морального становлення. Виховний кодекс, в основному, був наповнений національним змістом, відображаючи потреби поневоленої батьківщини – України [85, с. 348].

Важливим стимулом для самовдосконалення Михайла Сороки стало його захоплення спортом та сокільською ідеєю, яку популяризував професор Мирослав Тирш. Чехія, зокрема Прага, слугувала центром і прикладом для наслідування для всіх слов'янських народів Європи.

М. Сорока був щедро обдарований природою: мав прекрасний голос і чудово співав, складав вірші та музику, а також вмів гарно малювати і малювати. Його успіхи у спортивній сокільській гімнастиці були вражаючими. Завдяки

своїм художнім здібностям він мав можливість спілкуватися з відомими представниками української творчої еміграції, зокрема з Робертом Лісовським, видатним митцем української графіки та оформлення, який викладав у Українській студії пластичного мистецтва в Празі упродовж 1930–1945 рр. У тодішній столиці Чехословаччини Михайло Сорока заприятелював з Олександром Олесем та його сином Олегом Кандибою-Ольжичем [87].

Тяга до здорового способу життя, його пропаганда стала поштовхом до заснування 20 січня 1931 р. в Ржевенцях тіловиховного товариства «Сокіл». Його головою став М. Сорока. Програма занять сокільського товариства, розроблена Михайлом Сорокою на основі суворих сокільсько-спартанських принципів, була з радістю прийнята та схвалена гімназистами, демонструючи позитивні результати в оздоровленні [56, с. 235].

У 1930 р. М. Сорока став членом ОУН. За завданням організації він повертається в Галичину, де створює нові осередки. Влітку 1933 року його затримує польська поліція, і він на місяць потрапляє до в'язниці за нелегальний перетин кордону з підробленими документами. Його позбавляють польського громадянства та депортують до Праги. Пізніше Михайло стає провідником крайової екзекутиви ОУН на західноукраїнських землях. 9 січня 1937 р. його знову арештовують під час спроби перетнути кордон, після суду йому винесли покарання – чотири роки ув'язнення за належність до ОУН [56, с. 236].

М. Сорока відбував покарання у в'язницях Чорткова, Станіславова та Гродно, а також у концтаборі в Березі Картузькій. Саме у Станіславові, в тюремній капличці, він випадково зустрічає вже дорослу Катерину Зарицьку. Між ними спалахнула іскра великого кохання, яке пізніше не змогли зламати ні тюремні стіни, ні відстань, ні час.

Таким чином, юнацькі роки К. Зарицької та М. Сороки припали на час польського панування в Галичині між двома світовими війнами після військово-політичної поразки ЗУНР. Отримавши хороше родинне виховання, молоді люди мали бажання отримати якісну освіту. Одночасно вони захопилися спортивними рухами, обоє були членами «Пласту» та «Соколу», що сприяли всебічному

вихованню української молоді на засадах патріотизму, християнської моралі. Досить молодими вони розпочали громадську роботу, а згодом вступили в ОУН. Їх покоління задекларувало революційні методи боротьби за незалежну Українську державу, наслідком яких стали перші арешти, судові процеси і тюремні терміни.

РОЗДІЛ 3. ЗНАЙОМСТВО ТА ОДРУЖЕННЯ

К. ЗАРИЦЬКОЇ І М. СОРОКИ. ПОДРУЖНЄ ЖИТТЯ

Спільні дороги Катерини Зарицької і Михайла Сороки пересікалися не один раз. Перша їхня зустріч відбулася ще тернопільській гімназії. «В Тернополі я перший раз зобачив твою маму. Я тоді був менший за тебе, а мама бігала по коридорі аж вітер свистів ...», – згадуватиме згодом М. Сорока про К. Зарицьку в листі до сина Богдана [45, с. 19]. Це, по суті, коротка зустріч майбутнього подружжя в 1924 р., щоправда, нам не вдалося встановити точну дату, коли це відбулося.

Серед різноманітних свідчень побутує думка, що друга їх зустріч відбулася на одному з літніх пластових таборувань. Обоє, як відомо, були активними членами «Пласту», займалися спортом. На нашу думку, ця зустріч могла відбуватися десь в 1933 р., коли М. Сорока за дорученням проводу ОУН приїхав з Праги в Галичину для розвитку підпільної мережі.

Основна зустріч К. Зарицької і М. Сороки відбулася в ув'язненні. У середині 1930-х рр. радикальне крило ОУН розпочинає серію терористичних актів проти представників польської влади та радянських дипломатів на знак протесту проти антиукраїнської політики в Польщі та нищення українства сталінським партійно-тоталітарним режимом. Після гучних вбивств керівний склад Проводу ОУН на ЗУЗ опинився на лаві підсудних. Серед них була і К. Зарицька. Внаслідок Варшавського (1935–1936 рр.) та Львівського (1936 р.) процесів Катерина була засуджена до тюремного ув'язнення.

К. Зарицька відбувала покарання у Львові, Варшаві та Станіславові. Саме у станіславській в'язниці «Діброва» вона в 1937 р. втретє зустрілася з М. Сорокою. Михайло та Катерина у стінах в'язниці відбували покарання за участь як активні діячі ОУН у боротьбі за державну незалежність України, де вони закохалися, взаємна симпатія переросла в глибоке почуття [92]. Свідчення про це збереглися в літературі. В'язнична буденність для Катрусі полегшувалася лише завдяки відвідинам тюремної каплиці. На одному з таких богослужінь Катерина несподівано впізнала свого знайомого з дитинства М. Сороку, який

також відбував термін ув'язнення у станиславівській в'язниці за належність до ОУН [76, с. 26].

Зустріч Катерини і Михайла, що відбулася в 1937 р., поетично змалював журналіст Андрій Бондарук у своєму нарисі «Голгофа на двох». «Одного разу в цьому святому місці, – зазначав він, – Михайла немов пронизав струм. Звідки? Зі стелі та стін на нього дивилися лики святих, які, насправді, були людським поглядом. Їхні погляди перетнулися, адже вони шукали одне одного протягом усього свого життя ... Вони зустрілися і розпалили ту іскру, з якої народилося велике кохання. У важкі моменти вона надавала їм підтримку, заряджала енергією, живила їхню гідність, честь, людяність і вірність ... Які почуття вони пізнали, відомо лише їм. Але це було велике і сокровенне почуття – святе кохання» [77, с. 49].

Нерідко порушуючи тюремний режим (за що доводилося розплачуватися правом на закупи продуктів, отримання передач, можливість листування, а то й потрапити в карцер), Катруся і Михайло підтримували контакти через в'язничного капелана о. Тарнавського, що був цілковито на боці закоханих [89]. В'язничний сповідник, ризикуючи викриттям і власною свободою, передавав листи закоханих. О. Тарнавський працював у Станиславові в «малій семінарії» ГКЦ, яку заснував єпископ Григорій Хомишин. Це була своєрідна гімназія, де навчалися хлопчики з незабезпечених сімей. М. Сороку, що мав гарний голос, о. Тарнавський запросив дякувати. Тож він добре знав М. Сороку ще із семінарії. Завдяки добротності отця закохані Михайло і Катерина мали змогу регулярно спілкуватися у в'язниці [87].

У травні 1939 р. К. Зарицька вийшла на волю, а у вересні того ж року, вже після падіння Другої Речі Посполитої на початку Другої світової війни, отримавши амністію, Михайло вийшов на волю з гродненської тюрми. Він відразу прийшов до родини Зарицьких. Згодом, вже у Мордовії, М. Сорока у своїх замітках так описав цю зустріч: «Двері відчинилися до коридору. Навпроти вибігла Катря, за нею мама. З другої кімнати вийшла бабця (мати Мирона Зарицького). Після короткого привітання усі мене обступили, оцінюючим оком

почали оглядати та розпитувати»[45, с. 21]. Так відбулося перше знайомство М. Сороки з батьками К. Зарицької.

М. Сорока згадував собі їх перший діалог:

– Ти би поголився, – каже Катря.

– Я краще зараз приготую ванну, най скупається і переодягнеться, – постановила так мама.

– Ви би краще дали йому їсти, – сказав батько.

Коли я вже поголився, викупався, переодягнувся, сів до столу, – посипалися запитання.

–Ти азбуку знаєш? – Я єдиним вигуком випалив: – Є.

– Е, то ти, бачу, дійсно письменна людина, – констатував професор Зарицький.

Усі засміялися і, здається, для нас усіх почалося нове життя» [76, с. 50].

У листопаді 1939 р. молодята взяли шлюб у соборі Святого Юра у Львові, що є головною святинею українських греко-католиків. Вінчання Катерини і Михайла, що відбулося зранку 5 листопада. І. Пелех описала цю подію так: «Восени, вранці, у храмі святого Юра у Львові відбулося вінчання Катрусі та Михайла. Ця подія запам'яталася і була зворушливою не лише через унікальність подружньої пари, адже обидва були легендарними героями для молоді того часу, але й завдяки обставинам, місцю та часу вінчання». Після одруження молодята оселилися з батьками Катерини на вулиці Обертинського (сучасна вулиця Зарицьких, а за радянських часів – вул. Воровського) [77, с. 90].

Згодом, під час допиту, Михайло скаже: «Я одружився з нею 5 листопада 1939 р., прожили разом всього чотири місяці» [94]. В очах тогочасної української національно свідомої інтелігенції К. Зарицька була справжньою героїнею, яка своєю гідною, мужньою поведінкою на судових процесах показувала приклад для інших. На неї рівнялися, її мали за ідеал, до якого належить прагнути. Катерина і Михайло вже тоді, наприкінці 30-х років ХХ ст., стали легендарною подружньою парою [35].

Катерина, очікуючи дитину, на якийсь час залишила підпільну діяльність. У протоколах допиту М. Сорока зазначив, що його дружина в осінньо-зимовий період 1939–1940 років навчалася на другому курсі агрофакультету Львівської політехніки і не брала участі в жодних організаційних справах [77, с. 90].

Наприкінці 1939 р. у молодого подружжя був «медовий місяць», попереду, здавалося, – спокійне родинне життя, позаду – роки ув'язнення під польською окупаційною владою в Галичині, які довершили формування націоналістичних поглядів, твердих характерів, і, як з'ясувалося, кардинально вплинули на їхнє подальше життя. Однак К. Зарицька і М. Сорока, яких переслідувала за діяльність у націоналістичному підпіллі влада міжвоєнної Польщі, стали небезпечними злочинцями і для «пролетарського» СРСР, проти якого вони ще не вчинили жодного правопорушення. Комуністичний партійно-тоталітарний режим на Західній Україні з вересня 1939 р. взяв політичний курс на цілковите знищення носіїв ідеї української національно-державної незалежності. Очевидно, з приходом більшовиків на Західну Україну арешт К. Зарицької і М. Сороки ставав лише питанням часу [76, с. 50, 51].

На початку Другої світової війни керівництво ОУН розробило план дій на найближчий час. Основними завданнями були: зміцнення та розширення Організації, щоб вона могла мобілізувати народні маси до повстання, підготовка старшин і підстаршин, які б очолили збройне повстання; вивчення території та ворога, розробка плану дій, спрямованих на деморалізацію противника і здобуття засобів для боротьби, залучення всіх можливих зовнішніх і внутрішніх союзників. Передбачалося, що повстання стане суспільним вибухом, подібним до Національної революції Богдана Хмельницького в середині XVII ст., коли була відновлена Українська держава. Підготовкою збройного повстання ОУН займалася під керівництвом В. Тимчія та його наступників – О. Гасина, Д. Грицяя і Д. Мирона [60, с. 267].

У зв'язку з приходом більшовиків Крайова ексекютива ОУН видала інструкцію щодо евакуації всіх членів ОУН, зафіксованих у документах польської поліції, за кордон або в підпілля. Ті, хто залишився, мали діяти

нелегально або під іншими прізвищами. Інструкція також містила вказівки щодо розширення революційної війни на території України та організації акцій протесту проти масового знищення більшовиками націоналістичного активу на Західній Україні [39, с. 9].

У грудні 1939 р. М. Сорока вступив до спортивного товариства «Спартак», що було створено більшовиками після захоплення Галичини. У січні 1940 р. він поступив на перший курс математичного факультету Львівського політехнічного інституту, з березня того ж року – розпочав навчання на мистецьких курсах, мав хист до малювання. Водночас у 1940 р. М. Сорока був членом Крайового проводу ОУН, що з приходом більшовиків на Західну Україну продовжувала діяти нелегально [45, с. 20].

Заходи, вжиті керівництвом ОУН, виявилися не марними. У директиві № 720 від 15 вересня 1939 р. нарком внутрішніх справ СРСР Л. Берія наказував «негайно зайняти всі архіви, насамперед жандармерії та другого відділу генштабу (розвідки); заарештувати керівників і активістів контрреволюційних організацій, зокрема ОУН; зайняти в'язниці, де розпочати слідство щодо ув'язнених учасників контрреволюційних організацій з метою виявлення підпільних організацій і груп, які мають на меті здійснення диверсій, терору, повстанського руху та саботажу. Усі причетні повинні бути негайно заарештовані ...». За словами деяких дослідників, протягом першого року російсько-більшовицької окупації було репресовано близько 10 % населення Західної України, а 1 173 170 осіб було депортовано до Сибіру, Казахстану, на Далекий Схід та Крайній Північ [10, с. 9].

Щасливе спільне життя М. Сороки та К. Зарицької тривало лише чотири з половиною місяці, вже 22 березня 1940 р. молоде подружжя було заарештовано львівським відділком НКВС. Під час арешту жінка була вагітна, тож чоловік намагався її захистити і пояснював чекістам, що вона вже відсиділа своє за поляків. Як результат – забрали і його. Каральні органи відправили М. Сороку в другу львівську в'язницю, а К. Зарицьку – в тюрму «Бригідки» [46, с. 114].

8 травня 1940 р. на особливій нараді при Народному комісаріаті внутрішніх справ Михайла Сороку засудили за статтями 54-2 і 54-11 Кримінального кодексу УРСР до восьми років виправно-трудоих таборів. Його визнали особливо небезпечним злочинцем і членом контрреволюційної організації, яка готувала збройне повстання проти радянської влади. Речові докази у справі були відсутні, а М. Сорока не визнавав своєї вини. У травні 1940 р. його етапували на Далекий Схід, де він відбував термін ув'язнення у виправно-трудоному таборі в місті Воркута [77, с. 92].

У той час, коли М. Сорока перебував в ув'язненні, 2 вересня 1940 р. у львівській тюрмі «Бригідки» К. Зарицька народила сина Богдана. Згідно тюремних законів син пробув з матір'ю перших вісім місяців. Слідче провадження по кримінальній справі К. Зарицької було завершене в листопаді 1940 р. Вона мала в березні 1941 р. відправитися в табори. Але через народження сина залишилася у в'язниці [1, арк. 21].

Люба Комар, одна з учасниць «процесу 59-ти», у своїх спогадах описала емоції дівчат і жінок у камері смертників, викликані плачем немовляти: «Одного дня ми раптово почули плач дитини. Він пробився крізь дошки нашого вікна і гучно торкнувся наших пригнічених дівочих почуттів. Ми всі, як одна, стрепенулися, сіли і стали слухати. А дитина плакала зворушливим немовлячим «ува-ува», зачаровуючи нас і перетворюючи на людських істот з людськими нездійсненими бажаннями та мріями. Поруч з нашим корпусом знаходився тюремний шпиталь, звідки, мабуть, Катруся вийшла з дитиною на прохід до тюремного подвір'я під нашим вікном» [69, с. 43, 44].

Під час перебування на свободі Михайло та Катерина обговорювали можливість арешту. Їх найбільше хвилювала доля ще ненародженої дитини. Враховуючи «гуманність» «найгуманнішої держави у світі», як радянські органи влади себе представляли, вони вирішили, що якщо матері не дозволять піклуватися про немовля, вона повинна залишити на ньому якийсь знак (наприклад, надкусити вушко), щоб згодом можна було знайти дитину. Розслідування щодо жінки завершилося ще в листопаді 1940 р., але народження

сина затримало остаточне рішення в її справі. Тому, очікуючи вироку, Катерина прагнула залишити хлопчика в надійних руках. Наприкінці травня 1941 р. вона передала сина своїм батькам. Після 22 березня 1941 р. Михайло і Катерина не мали можливості ніколи не лише зустрітися, але й листуватися, бо за цим пильно стежили каральні органи влади. Їхні шляхи розійшлися назавжди [77, с. 93].

Отже, життєві дороги Катерини і Михайла зійшлися в Станіславській тюрмі «Діброва», де вони навіки поєднали свої серця і долю. Однак їм не судилося бути разом ціле життя. Лише чотири місяці в 1939 р. прожили спільно Катерина Зарицька і Михайло Сорока. Радянська каральна машина, яка у вересні 1939 р. прийшла на зміну польській, бачила в молодих людях, вихованих у душі глибокого українського патріотизму, загрозу для свого існування. Усі члени ОУН, а особливо керівного складу, підлягали арештам, багатьох з них було страчено. Трагізм К. Зарицької доповнився народженням у львівській тюрмі «Бригідки» сина Богдана. Батько його побачив, і то не надовго, аж в 1949 р., а матір була змушена після чергового ув'язнення передати свою дитину на виховання батькам. Це була справжньою трагедією або мелодрамою, бо закохана подружня пара не мала змоги бути разом і зазнати щастя батьківства через свій глибокий патріотизм і непохитність, репресивну каральну машину проти інакодумства в комуністичному СРСР. Подальші роки в житті Михайла та Катерини – це перебування в тюрмах строгого режиму, де вони демонстрували свій мужній характер і незламність у відстоюванні ідейних поглядів.

РОЗДІЛ 4. БАГАТОРІЧНА БОРОТЬБА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УКРАЇНИ. ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ

4.1 Діяльність в ОУН та УПА (1941–1947 рр.)

Початок німецько-радянської війни 22 червня 1941 р. Катерина Зарицька зустріла в тюрмі. За наказом радянського командування усіх в'язнів почали розстрілювати. К. Зарицькій в певній мірі пощастило. У той час Львів піддався бомбардуванню німецької авіації. Пошкодження зазнала і тюрма. Тож в'язні самотужки виривалися на волю. 28 червня 1941 р. Катеринам вже була вдома. Одним з перших її провідав Роман Шухевич. Можна вважати, що він відвідував К. Зарицьку з кількох причин. По-перше, вона була свідком злочинів більшовиків, жертвою яких став його рідний брат Юрій Шухевич. По-друге, вона була активною членкинею ОУН і могла продовжувати свою діяльність на користь української справи.

Активність бандерівського крила ОУН на початку війни ознаменувалося проголошенням 30 червня 1930 р. Національними зборами у Львові Акту відновлення Української Держави. Окремі дослідники вважають, що К. Зарицька була учасницею цих зборів [105, с. 84].

Протягом серпня – вересня 1941 року Катерина Зарицька працювала в легальному товаристві «Січ», яке мало культурно-просвітницький та спортивний характер. Ця організація, що спиралася на історичні традиції українців, сприяла поширенню національної свідомості та активізації політичного життя в Галичині. Після розпуску товариства, в жовтні чи листопаді 1941 р., К. Зарицька зустрілася з членом Головного проводу ОУН Дарією Ребет, яка прибула з Кракова. Д. Ребет доручила Катерині, під псевдонімом «Орися», виконувати обов'язки пропагандиста юнацької мережі у Львові під керівництвом крайового провідника «Юнацтва» ОУН на західноукраїнських землях, ймовірно, Ярослава Скаськіва, студента Львівської політехніки, який був провідником цієї організації в 1942–1944 рр. [1, арк. 21, 22].

Активізація мережі юнацьких груп ОУН зумовила посилення організаційної роботи по цілій Західній Україні. У 1942 р. К. Зарицька стає

інструктором Головного проводу «Юнацтв» ОУН і займається вишколом виховників та інструкторів Львівської, Тернопільської, Станіславівської та Дрогобицької областей [1, арк. 23].

З протоколів допитів Катерини Зарицької відомо, що її діяльність полягала у викладанні історії України в націоналістичному контексті та відповідно до програмних засад ОУН. Під її керівництвом на зустрічах детально аналізувалися історичні події, формувалася власна політична позиція, визначалися як позитивні, так і негативні аспекти українського політичного життя. Набуті знання та досвід мали стати основою для подальшої роботи пропагандистів. Вони повинні були вміти чітко пояснювати сучасну політичну ситуацію, порівнювати її з історичним минулим і на прикладах з життя роз'яснювати цілі та завдання ОУН [1, арк. 23].

Крім організації пропагандистських заходів, К. Зарицька (під псевдонімом «Орися») також розповсюджувала листівки, нелегальну літературу та виконувала обов'язки зв'язкової для керівництва Галицького крайового проводу.

На межі 1941 і 1942 років німецькі війська почали впроваджувати в Україні «новий порядок». Нацисти сприймали Україну як багатий на сировину регіон, що підлягав експлуатації, а її населення було приречене на знищення або германізацію. 25 липня 1941 р. було видано наказ про арешт бандерівців, які підлягали таємному розстрілу без суду і слідства. Лише за зв'язок з ОУН(б) або за державницькі погляди нова окупаційна влада знищувала людей, не відстаючи в жорстокості від своїх попередників. Варто зазначити, що окупаційний режим в Україні мав певні регіональні відмінності і був значно м'якшим на заході, ніж на сході. У лютому 1942 р. новим губернатором дистрикту Галичина став О. Вехтер, син колишнього генерала австро-угорської армії. Під час його правління в регіоні діяли вищі навчальні заклади, гімназії, дитячі садки, українські культурні товариства, зокрема Український центральний комітет та інші [44, с. 231].

Навесні 1942 р. німецька влада розпустила організацію «Січ» К. Зарицька офіційно стала безробітною. Нова німецька адміністрація активно запрошувала таких молодих осіб на примусові роботи до Німеччини. Щоб залишитися у

Львові, К. Зарицька продовжила навчання у Львівській політехніці, де були організовані вищі технічні курси. Тут вона вчилася під прізвиськом Сорока, здобуваючи освіту на «відділенні будівельної справи за спеціальністю «Топографія»». 11 березня 1944 р. К. Зарицька отримала свідоцтво про закінчення курсів [77, с. 100].

Під час навчання К. Зарицька мала можливість легально проживати у Львові й більше уваги приділяти вихованню сина, піклуватися про батьків і працювати в підпіллі. Маючи певний досвід роботи оунівській бойово-розвідувальній п'ятірці, Катерина змогла уникнути арешту під час німецької окупації.

Катерина Зарицька в ОУН мала великий авторитет, проявляла здібності і навички до організаторської роботи. З утворенням в 1942 р. Української повстанської армії (УПА) видозмінилася і діяльність К. Зарицької. Вона очолила медичну службу УПА – Український червоний хрест (далі – УЧХ). Згідно протоколу допиту К. Зарицької, це сталося в листопаді 1943 р. Згідно рішення Крайового Проводу ОУН. Тоді вона отримала новий псевдонім «Монета» [1, арк. 23].

Медична служба, по суті, представляла собою окрему референтуру. За свідченнями К. Зарицької, вона не мала великого розгалуження. У неї була на початку роботи УЧХ лише одна помічниця Ірина Савицька «Бистра» [1, арк. 24].

Як очільниця УЧХ, К. Зарицька підпорядковувалася Голові крайового Проводу ОУН. УЧХ поділявся на чотири обласні відділи: Львівський, Тернопільський, Станіславівський і Дрогобицький, а їх керівники підпорядковувалися керівникам обласних проводів ОУН [1, арк. 24].

На новостворену референтуру були покладені функції контролю за діяльністю медичної служби, яка була організована значно раніше, восени 1942 року на Волині. Основними завданнями референтури були підготовка кваліфікованого медичного персоналу, організація роботи підпільних аптек, господарського сектору та благодійної служби, а також облаштування

санпунктів (підземних шпиталів), транспортування поранених і хворих, а також забезпечення гігієни серед військових і цивільного населення.

Створюючи підпільний Український червоний хрест на західноукраїнських територіях, Катерина Зарицька організувала крайовий провід цієї організації. УЧХ мав розгалужену структуру. На відміну від санітарної служби, що діяла в армії, УЧХ ставив перед собою більш широкі завдання в сфері суспільно-політичної діяльності. Окрім догляду за хворими та пораненими, а також надання допомоги постраждалим від комуністичних репресій, УЧХ займався націоналістичною пропагандою серед населення: «УЧХ створить ще один відділ. Туди слід виділити якомога більше підготовлених жінок, виховниць, пропагандисток, які займуться політичним вихованням працівників УЧХ, політичною роботою серед поранених, політичною освітою серед жіноцтва» [17, с. 88, 89]. Окрім медичної служби та ідеологічно-пропагандивної діяльності, до обов'язків цього відділу входила організація шпитальних пунктів, постачання ліків та їх зберігання, забезпечення санітарних пунктів продуктами, білизною та обладнанням, а також створення максимально комфортних гігієнічних умов у лісі тощо [11, с. 43].

Нова референтура мала займатися хворими, яких направляли на лікування крайові лікарі, фельдшери військових округів або сотенні санітари. Її завданнями були забезпечення систематичного поповнення запасів медикаментів, проведення агітаційної роботи серед населення та медичного персоналу, організація навчальних курсів для лікарів і санітарів, а також контроль за медичним і гігієнічним станом військових та місцевих жителів, які перебували на території, що підпадала під юрисдикцію референтури. У той же час комендант УЧХ розробив «Правильник УЧХ», датований 10 листопада 1943 р. Наразі авторство цього документа не встановлено, але підпис «Комендант УЧХ» свідчить про безпосередню причетність Катерини Зарицької до його створення, оскільки саме їй було доручено розбудову мережі підпільного УЧХ та організацію його діяльності [77, с. 137].

Кадрове питання в УЧХ було дуже актуальним, як правило, його вирішували різними способами. Основу референтури складали студенти старших курсів медичного інституту, працівники, які залишилися після розформування УЧХ німцями, а також легально практикуючі лікарі. Окрім українців, у підпільному Червоному хресті часто працювали представники інших національностей, зокрема євреї. В інструкції від 6 лютого 1944 р. рекомендувалося залучати до підпільної діяльності всіх молодих українських лікарів, за необхідності – навіть примусово, а їхні родини – забезпечувати всім необхідним. На місцях лікарі самостійно організовували навчання для персоналу, який згодом відправлявся до відділів УПА. Це були курси тривалістю від кількох тижнів до кількох місяців, які проводилися в різних районах західноукраїнських земель. Такі курси діяли, зокрема, в Самбірському районі (село Кульчиці), на Миколаївщині (села Довголуки, Рудники), поблизу Болехова (село Луковиця), у Чорному лісі між Журавном і Калушем, а також на Сколівщині (села Труханів, Славське, Волосянка) [1, арк. 25].

Як зазначає К. Зарицька, при її керівництві УЧХ з листопада 1943 р. до весни 1945 р. на території кожного обласного проводу ОУН було створено два–три шпиталі для бійців УПА та левів ОУН. Шпиталі розміщувалися в спеціальних місцях і обслуговувалися медперсоналом з числа членів ОУН, а також осіб, мобілізованих для цієї роботи.

Звіти, що надходили від обласних референтів УЧХ, сприяли координації діяльності Червоного хреста на всій території Західної України. На засіданнях крайового проводу ОУН на західноукраїнських землях обговорювалися проблеми УЧХ, які виникали на різних рівнях. «Усі питання розглядалися на засіданнях, кожен ділився своїм досвідом, специфікою труднощів на місцях, які потрібно було враховувати, а також змінами, які слід було внести. Все це обговорювалося спільно, після чого ухвалювалися певні рішення, наприклад, як діяти далі на місцях і на що слід особливо звернути увагу», – згадувала Ірина Савицька-Козак «Бистра», заступниця Катерини Зарицької «Монети» [33, с. 87].

З приходом на Західну Україну більшовиків у 1944 р. діяльність підпільного Червоного хреста зазнала серйозного удару. Через безперервні бої та облави, а також завдяки тактиці хитрощів і провокацій, що застосовувалася радянською окупаційною владою, багато шпиталів було знищено, а робота крайової референтури УЧХ була порушена. Згідно джерел, восени 1944 року провід ОУН видав наказ про розпуск жіночої референтури, яка була основою УЧХ. Причинами цього рішення були названі: недотримання жінками правил конспірації, що дозволяло радянським органам швидко викривати мережу ОУН та УПА; відсутність конкретної роботи; а також швидка готовність до співпраці з радянською владою [77, с. 149].

Наприкінці 1944 року відбулися зміни в територіальному поділі та структурі ОУН. Було утворено менші організаційні краї, які підпорядковувалися розширеним округам, що, в свою чергу, ділилися на надрайони і райони, межі яких збігалися з районами радянської адміністрації. У західних областях України було створено три краї: Прикарпатський (включаючи Дрогобицьку, Станіславську, Закарпатську області та Буковину), Подільський (Львівська і Тернопільська області) та Волинський (Волинська і Рівненська області) [77, с. 149].

У нових умовах крайові та обласні референти не могли виконувати свої обов'язки належним чином. Тому в березні 1945 р. Галицький крайовий провід ухвалив рішення про розпуск крайової референтури УЧХ. У документі зазначалося: «Редукувати вищі господарські референтури, УЧХ, організаційні референтури» [14, с. 321]. Їхня діяльність була передана безпосередньо окружним та районним проводам, до складу яких входили жінки – члени та симпатки ОУН, що мали досвід в організації санітарної роботи. Вони продовжували відповідати за функціонування УЧХ у сферах охорони здоров'я, соціальної опіки та фармакології. Тому з березня 1945 р. Катерина Зарицька припинила роботу в УЧХ і участь у Крайовому Проводі ОУН [1, арк. 27].

Після реорганізації УЧХ Катерина Зарицька разом зі своїм штабом залишилася без роботи, але це тривало недовго. Нові умови боротьби вимагали

ще більшої конспірації через масові облави та тотальні перевірки населених пунктів і лісових територій. У зв'язку з цим головнокомандувач УПА Роман Шухевич створив групу зв'язкових, які підпорядковувалися йому особисто. Очолила цю групу Катерина Зарицька.

У свою чергу, політбюро ЦК КП(б)У ухвалило постанову про посилення боротьби з українськими націоналістами в західних областях УРСР. Це передбачало посилення партійної роботи, створення та розширення агентурної мережі, перепис місцевого населення віком від 15-ти років для встановлення місця знаходження кожного жителя, розробку планових календарних операцій, виселення сімей учасників руху, створення винищувальних батальйонів тощо. Особливу увагу приділяли ліквідації керівників УПА та ОУН.

Виконуючи цю постанову, обласний комітет ЦК КП(б)У та управління НКВС і НКДБ Львівської області ухвалили рішення про створення кваліфікованої агентури з числа колишніх активних учасників руху, які, знаючи шифри та паролі, мали доступ до підпілля. Ті, хто погодився, були зараховані до складу бойових груп, що фізично знищували провідників ОУН та УПА. У період з 1 січня по 1 березня 1945 року на Львівщині за поданням агентурної мережі було проведено 492 операції. Внаслідок цих заходів загинуло 1699 осіб, а 3338 осіб було захоплено в полон і арештовано за підозрою у сприянні націоналістичному рухові [18, с. 358].

Перед тим, як очолити групу зв'язкових Головнокомандувача УПА Р. Шухевича, Катерина Зарицька брала участь в роботі референтури пропаганди ОУН. Щоб використати потенціал представниць ОУН, які працювали в УЧХ, їх було вирішено задіяти в пропагандистській діяльності. К. Зарицька в лютому 1945 р. познайомилася з Яковом Буселом (псевдо «Галина», «Київський»), Головним референтом пропаганди ОУН. Йому було доручено підготувати курси для провідниць УЧХ. Яків Бусел погодився, сам розробив програми та їх проводив особисто [23, с. 11].

Курси розпочалися 5 березня 1945 р. в селі Конюхи Козівського району. Серед учасників були Катерина Зарицька («Монета»), Ірина Козак («Лада»),

Ольга Ільків («Роксолана»), Галина Дидик («Анна») та Ірина Савицька («Бистра»). Ці курси мали вишкільний характер, і їхньою метою було підготувати нові, добре підготовлені кадри для обласних референтур пропаганди, оскільки масова пропагандистська діяльність була важливою складовою успішної визвольної боротьби [28, с. 156].

Згідно зі свідченнями Катерини Зарицької, програма курсів була організована навколо кількох основних питань. Зокрема, Яків Бусел доводив учасникам навчання помилковість офіційної теорії В. Леніна та Й. Сталіна щодо національного питання, аналізуючи її з критичної перспективи марксизму–ленінізму та інтерпретуючи в контексті ОУН [1, арк. 27, 29]. Цю інформацію пізніше підтвердила і доповнила Галина Дидик («Анна»), яка підтвердила, що програма також охоплювала вивчення історії та географії України [97].

Через численні облави чекістських підрозділів НКВС, які проводили операцію «Берлога» із виявлення і затримання головнокомандувача УПА Романа Шухевича [99], слухачі курсів були змушені достроково завершити навчання. Після закінчення вишколу в с. Бишки (сучасна Тернопільська область) прибув головнокомандувач УПА генерал-хорунжий Роман Шухевич, щоб особисто проконтролювати призначення учасниць навчання [98].

Катерина Зарицька, маючи хороші знання і здібності до літературної творчості, була авторкою пропагандистських творів ОУН. Протягом зими 1945 – 1946 рр. вона підготувала дві статті для кадрового складу членів ОУН [1, арк. 34, 35]. Перша стаття підпільниці, що має назву «Науковість діалектичного матеріалізму», містила аналіз проблеми діалектичного матеріалізму в сучасному контексті. Авторка підкреслює, що більшовики застосовували псевдонаукові методи для однобічного формування освіченості радянських громадян. Відповідно до теорії К. Маркса, основою людського існування є суспільне виробництво, яке на різних етапах історичного розвитку перетворюється на певний соціальний лад. Отже, діалектичний матеріалізм, у розумінні К. Зарицької, базується на догматичних припущеннях щодо майбутнього людства. Це призводить до того, що матеріалізм ігнорує скептичну обережність

позитивізму і в питаннях, які ще не досліджені наукою, спирається на віру в свої догми, змушуючи кожного приймати їх. Такі висновки зробила Катерина Зарицька під псевдонімом У. Кужіль, зазначаючи, що «наука не здатна дати відповіді на питання, що стосуються основних філософських аспектів» [19, с. 473].

Отже, історичний досвід СРСР яскраво продемонстрував розбіжності між теорією та практикою. У статті Катерини Зарицької чітко висвітлено псевдонауковість діалектичного матеріалізму, а на прикладі фізичних явищ доведено помилковість марксизму. Ця робота вперше була опублікована в десятому номері журналу «Ідея і чин» (орган Проводу ОУН) у 1946 р. Паралельно вона також з'явилася в п'ятому числі журналу «Пропагандист» за липень 1946 р. [1, арк. 128, 129].

Перша стаття К. Зарицької, написана в чисто академічному стилі, не могла бути призначена для широкої аудиторії, тому її рекомендували для обмеженого використання. Важливо зазначити, що підпільниця поступово накопичувала відповідний матеріал і в міру можливостей використовувала його на практиці.

У лютому 1946 р. К. Зарицька написала статтю «Найбільш демократичні вибори». У ній підпільниця, в своїй звичній манері, аналізувала розбіжність між задекларованими правами і свободами громадян та їх фактичним дотриманням. У СРСР керівні вказівки партії не підлягали обговоренню і вважалися остаточними рішеннями [77, с. 107]. Проведення виборів не відповідало жодним демократичним нормам, оскільки комуністична партія прагнула легітимізувати своє домінуюче становище. Для досягнення цієї мети були застосовані фашистські методи, які унеможливлювали справжнє волевиявлення. Тому авторка закликала громадян України бойкотувати ці вибори, оскільки вони заперечують основні принципи демократії в СРСР і слугують лише для демонстрації «добровільної» підтримки радянської влади з боку українського народу України [77, с. 107].

Взимку 1946–1947 років Катерина Зарицька продовжувала працювати над теоретичним матеріалом для політичних навчань членів ОУН. Після активного

обговорення актуальних питань з Романом Шухевичем вона підготувала цікаві статті, що стосувалися суті радянського імперіалізму, його витоків та наслідків для європейського суспільства того часу. Її роботи «Большевики і національне питання» та «Шляхи російського імперіалізму» були видані підпіллям окремими брошурами. Ці матеріали призначалися не лише для виховних навчань підпільних кадрів, але й для широкого розповсюдження серед населення. Варто зазначити, що стаття «Шляхи російського імперіалізму» була включена до списку літератури, що використовувалася при підготовці пропагандистів [36, с. 423].

У брошурі «Большевики і національне питання» авторка підкреслює, що політика уряду УРСР щодо національного питання має дві основні мети: 1) жорстко контролювати всі національні тенденції всередині Радянського Союзу, щоб не дати їм можливість розвалити Московську імперію зсередини; 2) виступати як приманка для поневолених народів, спонукаючи їх боротися зі світовим імперіалізмом та надаючи СРСР роль захисника національно-визвольних рухів. Це підтверджують численні приклади із зовнішньої політики більшовицької імперії та суперечливий характер партії й уряду (конфлікти між офіційною програмою партії та реальними діями уряду) [20, с. 142, 143].

У рефераті Катерини Зарицької «Шляхи російського імперіалізму» було представлено детальний аналіз політики радянської влади, яка запозичила досвід царизму в поневоленні інших народів. Політика Радянського Союзу, на думку К. Зарицької, є ще більш вираженою великодержавною та загарбницькою, ніж політика царської імперії. «Більшовицькі вельможі, – писала вона, – подібно до колишніх царів, змушують російський народ підкоряти інші народи та зростати за їхній рахунок, прагнучи стати світовою потугою» [21, с. 87].

К. Зарицька попри діяльність зв'язкової, що забирала багато сил і часу, написала ще декілька статей. У травні 1947 р. вона перебувала в бункері керівника відділу пропаганди Проводу ОУН Петра Федуна (псевдо «Полтава», «Север»), який знаходився біля гори Кичера на Дрогобиччині. Це місце також виконувало функції підпільної редакції журналу «Ідея і чин». Зі свідчень

арештованої К. Зарицької відомо, що П. Федун був добре обізнаний із змістом її статей, проте вважав їх занадто сухими і написаними не в пропагандистському стилі. Він зазначив, що в таких рефератах наразі немає великої потреби, і в подальшому рекомендував писати в суто виховному дусі – легко, доступно та зрозуміло, оскільки ці твори призначалися для широкої аудиторії читачів а не лише для внутрішнього використання в організації. Як ілюстративний матеріал він рекомендував використовувати події з історії України. Він запропонував підготувати реферати на такі теми: «Видатні постаті з історії України», «Боротьба українського народу за державність», «Богдан Хмельницький», «Переяславська рада» та інші [1, арк. 35]. Це завдання К. Зарицька не встигла виконати через арешт, що відбувся невдовзі.

Після призначення К. Зарицької і Г. Дидик особистими зв'язковими Р. Шухевича, головнокомандувач УПА надав інструкції «Монеті» та «Анні» щодо їхньої подальшої діяльності. Керівник потребував спеціально обраних довірених осіб для виконання важливих організаційних завдань та особистих доручень. До обов'язків підпільниць входило: підтримка зв'язку з іншими членами проводу ОУН; пошук необхідних для підпілля квартир, які одночасно виконували б функції житла та місця зустрічей підпільників, а також забезпечення цих квартир продуктами, виконання окремих доручень, таких як постачання потрібної літератури, періодичних видань, медикаментів тощо, а також з'ясування причин арешту учасників ОУН [79, с. 35].

З березня 1945 р. Катерина Зарицька починає новий етап у своїй підпільницькій діяльності. Вона відповідала всім вимогам професійної зв'язкової. Як довірена особа головнокомандувача УПА, разом із Галиною Дидик була в курсі всіх важливих подій і підтримувала зв'язок із членами керівництва ОУН. З кримінальної справи К. Зарицької відомо не лише про діяльність Романа Шухевича, його місцезнаходження та механізми зв'язку, а й про тактику збройного підпілля [98].

Про небезпеку бути схопленою радянськими каральними органами К. Зарицька знала безпосередньо. Ще влітку 1944 року, після того, як лінія фронту

була перенесена за межі України, під час однієї з облав вона була заарештована. Це сталося 24 серпня 1944 р. поблизу містечка Олесько у Львівській області. Підпільницю тримали під вартою шість днів, допитуючи її. Уранці шостого дня, відновивши свідомість після безперервних нічних допитів, жінка зрозуміла, що залишилася в кімнаті одна. Вилізши через незагратоване вікно, вона покотилася, оскільки побиті п'ятки не дозволяли їй нормально пересуватися. У полі К. Зарицька зустріла дівчину 14–15 років, яка вела хворого коня до ветеринара, і попросила її провести до села Валуйки Олеського району Львівської області, до оселі Галини Турчиняк, дружини крайового провідника ОУН на західноукраїнських землях Романа Кравчука (псевдо «Петро»). Дівчина, якою виявилася мешканка села Валуйки Антоніна Мандюк, без вагань погодилася допомогти. Незабаром «Монета» опинилася в безпеці [1, арк. 31].

Перед Р. Шухевичем стояло завдання налагодити зв'язок з іншими членами Проводу ОУН на українських землях – Дмитром Маївським (псевдо «Тарас»), Яковом Буселом («Галина») та Василем Куком (псевдо «Лемеш»). Оскільки попередня лінія зв'язку виявилася ненадійною, Р. Шухевич прагнув підтримувати постійний контакт між членами проводу через довірених осіб. Для цього були потрібні інтелігентні та розумні люди, здатні точно виконувати доручення. Крім того, вони мали організовувати криївки для забезпечення особистої безпеки головнокомандувача УПА [77, с. 141].

Перше завдання Катерини Зарицької полягало в створенні надійного «схрону» (криївки, бункера) для Р. Шухевича. Відповідно до вимог конспірації, схрон повинен був бути, по-перше, в абсолютно безпечному місці, по-друге, поблизу лісу, щоб у разі небезпеки можна було швидко сховатися, і, по-третє, недалеко від інших членів Проводу ОУН. Це мала бути криївка в населеному пункті, а не в лісі. На осінньо-зимовий період Р. Шухевич надавав перевагу переселенню з лісових бункерів у так звані «хати», облаштовані на квартирах. Щоб головнокомандувач залишався в центрі подій, такі криївки мали розташовуватися поблизу обласних центрів або районних містечок, де гамірні вулиці та торгові точки використовувалися для обміну «грипсами» – маленькими

записками на цигарковому папері, які в разі небезпеки можна було проковтнути [72, с. 15].

Перша хата для «Тараса Чупринки» була організована Катериною Зарицькою разом із Галиною Дидик у селі Заболотівка Чортківського району Тернопільської області, в будинку селянки на ім'я Рузя. Вона була місцевою мешканкою віком 32–33 роки, якій підпільники надавали допомогу з продуктами харчування та подарували коня. Галина Дидик згадувала, що криївка знаходилася на околиці села Улашківці, з боку Заболотівки. Можна припустити, що йдеться про одну й ту ж хату, оскільки свідчення обох зв'язкових збігаються за датами: квітень – липень 1945 року [1, арк. 33]

На подвір'ї в Рузі був схрон на вісім осіб, куди незабаром, приблизно на початку квітня 1945 року, прибув Р. Шухевич разом із бойовиками «Назаром», «Рибаком», «Чадом», «Орликом» та Яковом Буселем зі своєю охороною. Цю криївку командир УПА залишив у липні 1945 р., оскільки йому було незручно контактувати з іншими членами проводу. Він переїхав до хати в селі Рай Бережанського району, де перебував протягом місяця. Незабаром після цього органи НКВС викрили сховище [1, арк. 33].

На початку літа 1945 року Катерина Зарицька отримала завдання від Р. Шухевича. Їй потрібно було зв'язатися з «Тарасом» і передати йому, щоб він підготував статтю, в якій викладалася б позиція ОУН щодо насильницького переходу Греко-католицької церкви в російське православ'я. Крім того, їй слід було знайти фальшиві документи для подальшої легалізації в УРСР.

Трагічні події в селі Рай тимчасово призупинили зв'язок «Монети» з головнокомандувачем УПА. Наступна зустріч відбулася в листопаді 1945 р. в лісі поблизу села Підвиння, що в Рогатинському районі Станіславської області. «Монета» звітувала перед Р. Шухевичем про виконання доручень. По-перше, «Тарас» підготував статтю в різко негативному тоні щодо ставлення Організації до примусової ліквідації Греко-католицької церкви, що ставала частиною Російської православної церкви. У цій статті він зобразив УГКЦ як духовну

опору, яку більшовицькі загарбники прагнули зруйнувати, використовуючи це як ще один засіб підкорення українського народу [1, арк. 34].

По-друге, К. Зарицька звернулася до Стрийського відділення міліції з метою легалізації підроблених документів на ім'я Гаванчук Анни Михайлівни. Проте паспорт громадянки УРСР їй вдалося отримати лише в серпні 1946 р. [1, арк. 35].

Зиму 1945–1946 років Катерина Зарицька провела в селі Пуків на Рогатинщині, де мешкала в квартирі місцевого священика Миколи Паснюка. Вона була офіційно зареєстрована за фіктивними документами переселенки з Польщі. За вказівкою Г. Дидик, організацією житла займалася місцева жителька Катерина Соломко, відома як «Надя». У своєму будинку вона створила ще одну таємну хату, яку підпілля використовувало з вересня 1945 р. до вересня 1946 р. Зокрема, там проводилися організаційні зустрічі «Монети» та «Молочарки» (Г. Дидик) з керівником Рогатинського проводу ОУН «Зеленим» та районним референтом СБ «Зеноном». Наприкінці 1945 року до них приєднався Р. Шухевич з охоронною групою. За рекомендацією «Наді» в цьому селі для головнокомандувача була організована конспіративна хата в будинку місцевого вчителя Івана Кика та його дружини, вчительки Марії Крупки. Хата їхньої матері Євдокії Кик розташовувалася в зручному місці – на краю села, біля лісу. Р. Шухевич перебував там з листопада 1945 р. до травня 1946 р. [29, с. 481].

Перебуваючи в селі Пуків, Роман Шухевич дав завдання Дидик «Анні» знайти йому квартиру у Львові протягом осінньо-зимового періоду 1945–1946 років. На початку лютого Г. Дидик, маючи паспорт на ім'я Борис Цицилії Іванівни, вирушила до районного центру. Незабаром їй вдалося знайти підходяще житло на вулиці Сулимирського, 4 (можливо, це сучасна вулиця Милятинська). На початку березня «Анна» повернулася до Пукова, де зустрілася з Р. Шухевичем. Він був одягнений у фірманське вбрання, а його супроводжувала Зарицька «Монета». «Анна» на підводі привезла його до Львова, де вони разом із К. Зарицькою облаштували бункер у кухні біля печі. Р. Шухевич залишався там з березня до травня 1946 р., поки до них не приїхала

«Монета», щоб супроводжувати командира УПА в Рогатинський ліс [28, с. 79, 80].

На конференції Проводу ОУН, що відбулася в червні 1946 року в селі Бишки Козівського району Тернопільської області, було підкреслено важливість формування двох ворожих блоків. Перший блок складався з СРСР, а другий – з Англії та США. Обидва блоки активно готувалися до війни. Крім того, СРСР мав намір закріпитися в Центральній Європі та підкорити Європу й Азію. На конференції було ухвалено рішення перейти від повстанської тактики боротьби до підпільної. У зв'язку з цим відділи УПА були розформовані та інтегровані в підпільну мережу ОУН [10, с. 138].

Враховуючи нові тенденції, Р. Шухевич поступово залучав К. Зарицьку до роботи в осередку пропаганди проводу ОУН на українських землях. Він бачив її здібності, тож вимагав робити статті з питань боротьби УПА проти радянської влади.

Улітку 1946 року Катерина Зарицька, перебуваючи під фіктивними документами на ім'я Вирюк Марії Йосипівни в селі Грабовець Стрийського району Дрогобицької області, в будинку Анни Тимчишин намагалася знайти чергову конспіративну хату для свого провідника [1, арк. 61].

Зимою 1946-1947 років Р. Шухевич, відомий під псевдонімом «Василь», перебував у селі Княгиничі, що знаходиться в Букачівському районі Станіславської області, приблизно за десять кілометрів від міста Ходорів. Під час допиту 15 березня 1948 р., який тривав з 23:00 до 6:00 год., Катерина Зарицька розповіла про підготовку будинку в цьому селі [1, арк. 128].

З планом оселитися в одному з містечок Галичини переселенці з Польщі вирішили залучити матір Ольги для більшої правдоподібності їхньої історії. У жовтні 1946 р. їм вдалося знайти житло в колишньому єврейському поселенні Княгиничі. Після перевірки документів голова сільської ради надав жінкам будинок, який раніше належав пошті. У листопаді 1946 р. сім'я Киляр (О. Ільків з матір'ю) разом із нібито двоюрідною сестрою Вирюк Марією Йосипівною (документи на ім'я Гаванчук Анни «засвітилися» в селі Грабовець) оселилася у

відремонтованому будинку, в підвалі якого був бункер довжиною 1,5 м, шириною і висотою 1 м, призначений для «великого провідника» Василя – Романа Шухевича. Він прибув туди зі своєю охороною – «Левком» і «Владком» – на початку зими 1946 р. Головнокомандувач УПА майже безвиїзно перебував у Княгиничах до кінця квітня 1947 р. [1, арк. 128, 129].

Проживаючи в княгиницькій хаті, відомій під кодовою назвою «Короленко», Р. Шухевич, відомий як «Марійцуня», займався підготовкою організаційних матеріалів, отримував і розповсюджував інформацію, накази, листівки та статті. Він також часто обговорював різні питання з «Монетою», тобто К. Зарицькою. Любомир Полюга, який перебував у Княгиничах з червня 1947 р. під виглядом чоловіка Марії Киляр і батька Дзвінки, згадував: «Після сніданку провідник почав працювати з «Манею» (конспіративне псевдо К. Зарицької). Вона коротко доповідала про світові події, використовуючи газетні матеріали, читала йому свої статті та рукописи. Її виступ був пристрасним, мова – багатою, а думка – глибокою. Всі були зачаровані її доповіддю» [31, с.87]. Цю інформацію підтверджує й Ольга Ільків. У середній робочій кімнаті Катерина та Роман часто обговорювали і вирішували різні справи. Вони писали, а іноді й дискутували. «Я намагалася не заважати, але чула, як Провідник намагався переконати Катрусю, що вона повинна внести певні зміни в трактування даної теми», – згадувала підпільниця [26, с. 249].

Михайло Заєць (псевдо «Зенко»), охоронець Р. Шухевича, у своїх спогадах підкреслював організаторські таланти Катерини Зарицької та її швидку реакцію. У критичних ситуаціях, коли загроза розкриття нависала над криївкою, жінка миттєво знаходила вихід. На запитання сусідів, які ставили каверзні питання, вона швидко вигадувала правдоподібні відповіді. Наприклад, коли дивувалися, чому пироги так швидко з'їли (адже в квартирі були лише жінки та маленька дитина), «Маня» пояснювала, що має діабет і тому їсть багато. Коли питали, чому витрачається стільки води, вона відповідала, що Оля щодня купає дитину і сама миється, і так далі. Одного разу сусідка випадково побачила «Зенку» через вікно. «Маня» швидко запропонувала йому переодягнутися в одяг голодного міняйли.

З мішком та обличчям, вимазаним сажею, «Зенко» ходив по селу, випрошуючи хліб. Завдяки цьому підпільну хату вдалося захистити від «всипу» та небажаних гостей [25, с. 18].

На підпільній квартирі Роман Шухевич багато працював над вивченням політичної ситуації, читав політичну та філософську літературу. Поряд з ним працювала і К. Зарицька. Провідник доручив їй підготувати матеріали для ідеологічного навчання членів ОУН і УПА. Для цього вона аналізувала різні політичні журнали та книги радянського видання, а також зверталася до української національної літератури, зокрема до творів М. Грушевського та роботи В. Липинського «Релігія і церква» тощо [1, арк. 84, 85].

У зимовий період 1947 р. здоров'я Р. Шухевича значно погіршилося через важкі умови життя останніх років «Монета» через свою зв'язкову «Марту» (М. Пашківська) влаштувала йому візит до лікаря у Львові. На початку березня «Василь», озброєний гранатами, пістолетом та ціаністим калієм, під виглядом робітника млина, одягнений у ватяний одяг, стару дідівську шапку та з забрудненими сажею руками, вирушив до Львова. Він з «Монетою» зупинився у львівської перекупки пані Бобиляк. Наступного дня «Марта» відвела Р. Шухевича до поліклініки на вулиці Піярів (сучасна вулиця Юрія Руфа, раніше – М. Некрасова) до лікаря Матвія Лотовича. Цей лікар користувався довірою членів підпілля, і Роман Шухевич також звертався до нього в разі потреби [14, с. 385].

Влітку 1947 р. К. Зарицька за дорученням Р. Шухевича займалася організацією ще однієї підпільної квартири в селі Грімне Комарнівського району Дрогобицької області. Приблизно на початку серпня 1947 р. «Монета» вирушила до Грімного для «інспекції квартири». Після того, як вона доповіла Р. Шухевичу про результати, він запропонував надіслати туди своїх бійців для підготовки бункера. За словами «Зенка», влітку командир особисто перевірів квартиру, ознайомився з обстановкою та провів два пробних тривожних евакуювань [25, с. 20].

Протягом літа 1947 р. Р. Шухевич час від часу відвідував Княгиничі, оскільки вважав це місце безпечним. Після арешту Катерина Зарицька вперше згадала про село Княгиничі на початку березня 1948 р., майже через півроку після початку слідства [1, арк. 177].

Таким чином, К. Зарицька залишила помітний слід у національно-визвольній боротьбі ОУН і УПА. Протягом 1941–1947 рр. вона пройшла шлях від пропагандистки юнацької мережі ОУН, інструктора Головного Проводу «Юнацтва» ОУН, очільниці Українського Червоного Хреста й аж до керівниці групи особистих зв'язкових головнокомандувача УПА Романа Шухевича. Завдяки професіоналізму та навичкам підпільної діяльності К. Зарицької Р. Шухевичу вдавалося довгий час уникати переслідувань з боку радянських каральних органів.

4.2 Арешт, слідство та ув'язнення К. Зарицької

Уранці 21 вересня 1947 року підпільниця взяла портфель, заповнений документами, і вирушила до Ходорова на організаційну зустріч зі зв'язковою «Севера» «Надею» (М. Савчин). «Монета» привезла велику кількість оунівських документів, серед яких були особисті нотатки Шухевича.

Згодом Катерина Зарицька поділилася з рідними подробицями свого арешту. За її словами, після зустрічі зі зв'язковою «Севера» на ім'я «Надя» вона вирушила до залізничної станції, але спочатку зайшла до кравчині, яка шила для неї спідницю. Незабаром до її дому увійшов незнайомий чоловік і попросив позичити сокиру. «Який порядний українець у таке свято (21 вересня – свято Різдва Пресвятої Богородиці) буде рубати дрова? Тоді я зрозуміла, що мені кінець», – згадувала К. Зарицька. На вулиці до неї підійшли незнайомці й наказали йти до місцевого відділу міліції. Вона намагалася відстрілюватися і поранила одного з них, який виявився працівником Ходорівського районного відділу МДБ Г. Піколою. Від отриманих поранень він помер 29 жовтня 1947 р. [77, с. 174].

Катерину Зарицьку оточили біля залізничного насипу. Один із її переслідувачів вдарив її прикладом по голові. У непритомному стані жінку сфотографували. Приблизно в кінці вересня 1947 р. світлини, на яких вона виглядала мертвою, були передані підпільникам. Таким чином, радянські каральні органи сподівалися досягти двох цілей. По-перше, смерть зв'язкової головнокомандувача УПА, на їхню думку, мала знизити пильність вищого керівництва підпільної армії. По-друге, кадебісти намагалися отримати якомога більше інформації про діяльність самої Катерини Зарицької. Однак цей план зазнав невдачі з кількох причин. Перебуваючи в Ходорівському райвідділі міліції, підпільниця вжила ампулу ціаністого калію, яку завжди носила з собою. Жінку вдалося врятувати, але це затримало початок слідства [98].

Як досвідченій в'язниці, К. Зарицькій вдалося протриматися близько шести місяців. Їй допомогла вдало обрана тактика: жінка повідомляла про «мертві» пункти зв'язку, викриті явочні квартири, загиблих членів Проводу, називала відомі їй псевдоніми тощо. Водночас підпілля через дружину Григорія Голяша, «Бея» Марію, яка також перебувала у львівській в'язниці, отримувало інформацію про долю К. Зарицької. Наприкінці листопада 1947 р. Р. Шухевич написав листа «Монеті». Зі слів Г. Дидик відомо, що він намагався зберегти деякі документи з історії національно-визвольного руху. Цей лист Г. Дидик залишила в родички К. Зарицької, «Зоні» (можливо, Софії Захарко або Захарів), але, на жаль, подальша його доля невідома. Галина Дидик кілька разів зустрічалася з «Зонею», але не змогла забрати листа: «Зоня» нібито залишила його в якомусь селі біля Львова, у хаті, де розмістився військовий гарнізон [77, с. 175].

Щодо інсценованої смерті Катерини Зарицької, факт якої підтверджувався також світлиною, що потрапила в підпілля, редакція журналу «Ідея і чин» опублікувала «Повідомлення»: «В особі п. Зарицької організація втратила високоідейного, надзвичайно енергійного члена з глибоким розумом, широкими знаннями та практичними здібностями». Приблизно в кінці травня 1948 р. цей документ потрапив до рук Міністерства внутрішніх справ СРСР. У слідчих органів з'явився повний «послужний список» Катерини Зарицької-Сороки як

членкині Організації українських націоналістів та довіреної особи головнокомандувача УПА [6].

Катерина Зарицька не залишила після себе жодних спогадів. Історію її ув'язнення можна відтворити лише на основі свідчень інших людей: товаришів по нещастю, знайомих і рідних. Її шлях пролягав через Ходорів, Львів, Київ, знову Львів, а потім етапи та пересильні тюрми, Верхнє Уральськ, «Владімерській централ» і мордовські табори – такою була дорога К. Зарицької до бажаної свободи. За спогадами Галини Дидик, які в кінці сімдесятих років записали львів'янки Надія Мудра і Ганна Садовська, можна скласти уявлення про те, що довелося пережити підпільниці на цьому шляху [37, с. 249].

22 вересня 1947 р. К. Зарицьку доставили до тюрми на вулиці Лонцького (тепер – вулиця Ірини Калинець, раніше – Карла Брюллова) у Львові в непритомному стані. У документі, підписаному оперуповноваженими 211 відділу УМДБ, лейтенантами Фоменком і Петренком, зазначалося: «Білизна, верхній одяг та особисті речі, зокрема брезентова сумка, виявилися непридатними для подальшого використання, тому їх було знищено (спалено), а Зарицькій видано нову білизну та верхній одяг» [1, арк. 11].

При спробі затримання, як відомо, Катерина вжила отруту, але лікарі її врятували. Пізніше, під час розмов з близькими, жінка ділилася своїми враженнями від пережитого: «Коли я прийшла до тям у в'язничному лазареті, з жахом зрозуміла, що я жива» [77, с. 186]. Допити супроводжувалися знущанням, побоями і тортурами. Врешті-решт, підтвердженням цього є протоколи допитів самої Катерини Зарицької. Згідно з цими документами, допит 30 січня 1948 р. тривав з 21:55 до 03:00 год.; допит 3 лютого 1948 р. – з 23:25 до 03:00 год.; допит 26 лютого 1948 р. – з 23:10 до 06:00 год.; допит 1 березня 1948 р. – з 23:00 до 06:00 год.; допит 4 березня 1948 р. – з 22:25 до 06:00 год.; допит 8 березня 1948 р. – з 22:20 до 05:10 год. і т. д. Цікаво, що обсяг протоколів невеликий. Останній, наприклад, займає лише шість аркушів, написаних від руки слідчим Гузеєвим, який мав каліграфічний і досить великий почерк [1, арк. 115–120].

Внаслідок цього головним завданням в'язня стало протриматися якомога довше, не зламатися і зберегти душевний спокій та людську гідність, що було нелегко: непокора могла коштувати здоров'я. На одній з очних ставок Галина Дидик ледь впізнала К. Зарицьку, яка колись була такою активною, жвавою та життєрадісною, коли та увійшла разом зі слідчими Гузеєвим і Солопом. «Вітається зі мною (рука в неї маленька, сама вона худенька) і каже: «На жаль, я жива», – згадувала подруга ув'язненої. Любомир Полюга також мав очну ставку з Катериною Зарицькою. Його вразило, наскільки стомленою і виснаженою вона виглядала [31, с. 97].

26 липня 1948 р. начальник слідчого відділення МДБ УРСР капітан Гузеєв підготував обвинувальний висновок у справі № 149026 щодо Зарицької Катерини Миронівни та Полюги Любомира Івановича. Обом було пред'явлено звинувачення за статтями 54-1 «а» та 54–21 Кримінального кодексу УРСР. 31 липня 1948 р. заступник міністра державної безпеки УРСР, генерал-майор Осипенко, затвердив вирок [2, арк. 336, 345].

Раніше, 27 липня 1948 р., була визначена міра покарання для підпільниці. Враховуючи скоєні злочини та зв'язки з ОУН, Катерина Зарицька повинна була відбувати покарання в тюрмі особливого режиму [2, арк. 348, 351]. Згідно з витягом з протоколу № 44, 20 листопада 1948 р. Особлива рада при Міністерстві державної безпеки ухвалила: «Зарицьку Катерину Миронівну за участь в антирадянській банді українських націоналістів та активну націоналістичну діяльність направити до виправно-трудового табору на термін 25 років, починаючи з 21 вересня 1947 року. Вилучені при арешті цінності підлягають конфіскації» [2, арк. 352].

Після офіційного завершення слідства Катерину Зарицьку перевезли до Львова. Слідчий Гузеєв супроводжував її на упізнання тіл підпільників, які були вбиті під час операцій чекістів. У листопаді 1948 р. жінка підтвердила особу керівника Львівського крайового проводу ОУН Зиновія Тершаковця та ін.

Розслідування справи К. Зарицької тривало майже рік. Протягом цього часу батьки не мали жодної інформації про свою дитину. Лише згодом до них

завітала жінка з маленькою фотографією. «Вона жива», – прошептала, і рідні зрозуміли, що у них з'явилася надія знайти доньку. Під час слідства Катерина Зарицька знаходилася в одиночній камері на вулиці Лонцького, зовсім поруч із домом своїх батьків, які мешкали на вулиці Обертинській (теперішня вулиця Зарицьких).

Не існує документальних свідчень або спогадів самої Катерини Зарицької про її перебування в одиночній камері. Як енергійна та товариська особистість, вона важко переносила вимушену самотність. Це підтверджують події наступних років у в'язниці. Коли жінка потрапила в загальну камеру, вона жодного разу не порушила встановлений порядок, оскільки боялася знову опинитися в ізоляторі. Окрім браку спілкування, їй також дошкуляла обмеженість рухів у карцері. Дарія Гусяк згадувала, як пізніше, у Владімірі, її товаришка різко вставала з ліжка і починала міряти кроками камеру, адже від тривалого сидіння в неї затерпало тіло [77, с. 192].

Після тривалого та виснажливого слідства, а також майже п'яти років перебування в камері-одиночці, куди мали доступ лише працівники органів та наглядачі, Катерину Зарицьку навесні 1952 р. перевели до верхньоуральської в'язниці. Перед тим, згідно з клопотаннями міністра державної безпеки Української РСР, генерал-лейтенанта Ковальчука, жінку, яку визнали особливо небезпечною злочинницею, 2 лютого 1952 р. засудили повторно. Особлива рада при Міністерстві державної безпеки ухвалила рішення замінити виправно-трудоий табір на 25 років позбавлення волі. Її везли в окремому вагоні через «пересилки» (пункти етапу), тоді як в інших вагонах тіснилися по 60–70 осіб. Начальники пересилок не розуміли причини такої абсолютної ізоляції, але виконували вказівки слідчих органів, а «небезпечна злочинниця» продовжувала страждати від самотності. У Верхнє-Уральську начальник в'язниці спочатку також помістив її в окрему камеру, але через брак місць змушений був підселити до неї кількох ув'язнених. Він попередив К. Зарицьку, що за найменшу провину її знову можуть відправити в карцер, тому протягом усього свого тюремного життя вона старанно дотримувалася режиму.

Перше повідомлення від К. Зарицької, датоване 12 березня 1952 р., надійшло до її рідних з пересильної тюрми в Києві, коли її етапували до Верхне-Уральська: «Я жива і здорова. Не турбуйтеся за мене, а лише дбайте і думайте про себе» [9, с. 254]. Вона завжди прагнула до щастя, в будь-яких обставинах знаходила позитивні моменти, раділа кожній дрібниці і, що найголовніше, з мужністю та стійкістю приймала всі життєві труднощі, ставала опорою для оточуючих. «... Адже життєздатність людини велика, і її дух завжди прагне підкорити умови, які приносить доля. Хоча не завжди можна робити те, що хочеться, проте можна жити за своїми принципами в будь-якій ситуації», – писала Катерина в листі до батьків від 8 травня 1957 р. [9, с. 381, 382].

Через півтора року К. Зарицьку перевели з Верхне-Уральська у Владімір, сумнозвісну тюрму «Владімірській централ». Вона носила гнітюче враження. Однак Катерина зуміла надати камері пристойного вигляду. У листах до батьків вона ділилася атмосферою. «Біло-синьою серветкою я застелила свою шафку, де зберігаю харчі ..., довкруги навела естетику» [9, с. 289].

К. Зарицька зуміла зберегти людяність і порядність, незважаючи на важку фізичну і психологічну атмосферу. Про це, зокрема, згадували в'язні, які мали змогу бути поряд. Найстрашнішою карою для ув'язнених залишалися карцери, адже там, окрім холоду і голоду, нестерпно дошкуляла самотність. Після п'яти років в одиночній камері Катерина Зарицька намагалася не дратувати місцеве начальство, жодного разу не порушивши в'язничний режим, і, відповідно, не потрапила до карцеру. Її досвід перебування в польській в'язниці, щирість, ерудиція та висока інтелігентність зробили її опорою для спів'язнів. Вона вміла співпереживати чужому горю, тому до неї завжди зверталися за порадою та підтримкою. В'язні покладалися на її добре слово і спільні молитви. В одному з перших листів до матері К. Зарицька писала: «Чи знаєш, що означає – утерти комусь сльозу? Яке душевне задоволення це приносить! Взагалі, Мамусю, ви, «цивілі», не маєте уявлення, яким може бути гарне і цікаве життя, як можна щиро, від душі сміятися і радіти ...» [9, с. 259, 260].

Попри обмежений раціон, жінкам вдавалося економити. Збережені продукти вони передавали через наглядачів у сусідні камери для чоловіків, які часто страждали від голоду. Катерина Зарицька вважала своїм обов'язком піклуватися про Юрія Шухевича, з яким вона перебувала у Верхнє- Уральську. Разом із Дарією Гусяк вона зібрала необхідну кількість продуктів і нелегально передала їх синові Романа Шухевича. На відміну від багатьох інших в'язнів, Катерина Зарицька постійно отримувала фінансову підтримку з дому. На дозволену суму вона купувала необхідні продукти і щедро пригощала своїх співкамерниць. Крім того, рідні часто надсилали їй харчові посилки, якими жінка охоче ділилася з подругами, не забуваючи висловити подяку мамі та всім близьким за їхню турботу [9, с. 277, 279].

Однією з основних проблем, з якими стикалася людина за ґратами, було заповнення вільного часу. У цьому питанні Катерина Зарицька не мала собі рівних: ця надзвичайно енергійна та активна особистість завжди знаходила собі заняття і повністю занурювалася в нього. Під час свого перебування у в'язниці жінка вирішила заповнити прогалини у своїх знаннях і активно зайнялася самоосвітою, присвячуючи весь вільний час навчанню: «Не думай, що я тут без діла сиджу! – писала вона батькові. – Я старанно вчуся, і мої обставини не заважають мені займатися наукою і отримувати від цього задоволення» [9, с. 255].

Протягом травня – листопада 1957 р. К. Зарицьку перевели у в'язницю міста Касимів Рязанської області. Це були часи «хрущовської відлиги», десталінізації з приходом до влади в СРСР М. Хрущова. Однак за тодішніми законами К. Зарицька не підлягала реабілітації і звільненню. Для неї тюремний режим пом'якшав. Щоправда, в 1958 р. був представлений проєкт нового урядового указу, який передбачав скорочення терміну покарання з 25 до 15 років. Окрім того, в'язням надавали роботу з відповідною оплатою та системою так званих заліків. Катерина, з властивим їй запалом, погодилася працювати [9, с. 421, 422].

На початку 1960-х рр. К. Зарицька пішла працювати швачкою. Хоча жінка не мала жодного досвіду в цій сфері, вона вирішила погодитися, оскільки це давало їй можливість здобути нове, надзвичайно корисне вміння в умовах в'язниці. У листі до батька Зарицька пояснювала своє бажання навчитися шити: «Розповім Тобі всю історію, як у мене виникла ідея навчитися шити і як я планую її реалізувати» [9, с. 448].

У листах К. Зарицької до рідних вражає не лише її знання та ерудиція. Жінка знаходила в собі сили підтримувати батьків і сина, так що створювалося враження, ніби вона не за ґратами, а у тривалому відрядженні. Крім того, вона турбувалася про свого чоловіка Михайла Сороку, який страждав у радянських тюрмах і таборах: «У мене є ще одна турбота, пов'язана з переїздом Михайла. Не знаю, чи дійдуть мої посилки до нього. Можливо, їх доведеться викупити, тобто сплатити додаткову суму за пересилку з попереднього місця проживання. А що робити, якщо в нього немає грошей? Коли він переїхав? Таке подорожування ніяк не можна вважати законним!» [9, с. 471]. Спогади про чоловіка постійно перебували з нею.

Отже, К. Зарицька стала символом незламності української жінки, борчині за Українську державу, її незалежність і соборність. Вона мужньо витримала 25 років тюремного ув'язнення. Відчувши на собі всі жахіття радянських тюрем і таборів, К. Зарицька не зламалася, не пішла на співпрацю з каральною системою і залишилася вірною українській національній ідеї. Незламність духу і підтримку фізичних сил їй додавало кохання до чоловіка М. Сороки, тогочасного політичного в'язня, а також любов до сина Богдана і батьків.

4.3 Внесок у національно-визвольний рух М. Сороки

Доля Михайла Сороки була теж трагічною. З 1941 р. він перебував у Воркутинському таборі. Професійні знання ув'язненого М. Сороки були використані для роботи в геологічних розвідках. Маючи можливість пересуватися, він заснував підпільну організацію «ОУН-Північ». Одним із основних завдань цієї організації стало моральне та фізичне збереження

українців у таборах і на спецпоселеннях. Ця підпільна структура фактично стала першим організованим спротивом в'язнів різних національностей проти свавілля тюремного режиму в СРСР. За невеликий проміжок часу «ОУН-Північ» встановила зв'язок з в'язнями воркутинських таборів, в 1949 р. з Україною. М. Сорока гуртував навколо себе в'язнів, які боролися в лавах УПА та ОУН, щоб продовжити цю боротьбу в концтаборах [45, с. 26].

М. Сорока в травні 1948 р. отримав двомісячну відпустку і відвідав Львів. Він налагодив зв'язки з підпіллям ОУН, зокрема зі зв'язковою головнокомандувача УПА Романом Шухевичем, Галиною Дидик. Повернувшись до Воркути, він ознайомив своїх однодумців із ситуацією в Україні, підпільною літературою, ухвалами Великих зборів та конференцій ОУН, а також розпочав створення таємної організації, яка в січні 1949 р. отримала назву Українська визвольна організація (далі – УВО). М. Сорока зміг отримати секретні дані про кількість ув'язнених, вільнонайманих, охорони та адміністрації таборів і передати їх підпіллю. 17 квітня 1949 р. він прибув до Львова, щоб під час відпустки продовжити співпрацю з місцевим підпіллям і провести час із сином. Як і минулого року, він оселився у батьків дружини. Він вперше побачив свого восьмирічного сина Богдана [56, с. 238].

За посередництвом зв'язкової Романа Шухевича Дарії Гусяк, він зустрівся у лисичанському лісі поблизу під Львовом з головою штабу УПА Олексою Гасиним та крайовим провідником ОУН Осипом Дяківим, відомим під псевдонімом «Горновий». Однак повністю приховати ці контакти не вдалося. Незадовго перед поверненням до Воркути, 3 червня 1949 р., М. Сороку затримали, а 29 червня він був офіційно заарештований [56, с. 238].

Під час слідства він знову заперечив усі звинувачення у своїх зв'язках з ОУН. Однак, на основі оперативних документів, які були додані до кримінальної справи, його звинуватили у «причетності до повстанської організації українських націоналістів, що готує збройне повстання проти радянської влади». Проте слідству не вдалося зібрати достатньо доказів цієї діяльності. Внаслідок цього, 26 жовтня 1949 р. Особлива нарада при міністрі держбезпеки СРСР

ухвалила рішення «за злочинний зв'язок з націоналістами» заслати його на поселення в село Долгий Мост Красноярського краю.

13 грудня 1952 р. М. Сороку знову затримали та звинуватили у створенні підпільної УВО у Воркуті. Слідство стосовно 18 осіб, залучених до справи, проходило з особливою жорстокістю. Один з обвинувачених помер, інший (М. Свенціцький) став інвалідом, третій (Я. Семчишин) збожеволів, а ще двоє (Лях (ім'я не встановлено) та В. Терех) намагалися вчинити самогубство. На судовому процесі в Сиктивкарі, що проходив з 7 по 16 вересня 1953 р., М. Сорока виголосив промову, в якій визнав свою належність до ОУН та власне право, як і право всього українського народу, боротися за незалежну національну державу. Серед іншого, він зазначив: «На суді я вважав за потрібне висловити своє ставлення до ОУН. Вважаю, що кожен народ має право розпоряджатися своєю працею та ресурсами, які сам створює» [35].

Військовий трибунал Біломорського військового округу 15 вересня 1953 р. виніс вирок трьом учасникам процесу, серед яких був і М. Сорока, призначивши їм розстріл з конфіскацією всього майна. Однак 14 листопада 1953 р. військова колегія Верховного суду СРСР замінила смертний вирок на 25 років позбавлення волі.

У неволі М. Сорока залишався незламним, завжди знаходячи вчасно добрі слова для інших ув'язнених, надаючи мудрі поради щодо виживання, ділячись шматком хліба, організовуючи літературні вечори чи релігійні свята в колі однодумців. Усе це рятувало життя та надавало моральну підтримку тисячам знедолених в'язнів різних національностей. Саме тому М. Сороку в радянських концтаборах політв'язні вважали своїм ідейним патріархом. У 1954 р. він став одним із неофіційних лідерів Кенгірського повстання в'язнів ГУЛАГу, яке тривало 42 дні.

Повстанці вважали Михайла Сороку одним із організаторів та натхненників Руху опору партійно-тоталітарній системі. Він був автором «Гімну Кенгірського повстання». Однак прізвище М. Сороки не зустрічається в документах повстання: з міркувань конспірації його ім'я не згадувалося в

жодних керівних структурах. Усі усвідомлювали, що повстання може мати непередбачувані наслідки. Авторитет Михайла Сороки був настільки великим серед політв'язнів різних національностей, що до нього ставилися з глибокою повагою та оберігали. Основна відповідальність лягла на тих, хто діяв відкрито.

Згідно з версією слідства, структура керівництва повстання виглядала так: головним органом був Конспіративний центр. Цьому центру підпорядковувалася комісія з ув'язнених та три відділи: військовий, безпеки і пропаганди [46, с. 235].

Протягом ночі 26 червня 1954 р. було здійснено силове придушення повстання. Радянські каральні органи залучили 1 600 військових, 98 собак з їхніми кінологами, три пожежні машини та п'ять танків Т-34, що спричинило численні жертви. Незабаром, під час хрущовської «відлиги», це призвело до ліквідації сталінських таборів.

У 1961 р. М. Сорока був переведений до політичного концтабору в Мордовії, де провів останні десять років свого життя. Цей період характеризується його надзвичайно плідною діяльністю, спрямованою на перетворення засуджених дисидентів-культурників на справжніх націоналістів. Усі вони вважали М. Сороку своїм учителем і цінували його батьківське ставлення до молоді.

У 1964 р. кадебісти знову намагалися зламати Михайла, обіцяючи йому солодке повітря волі. Його в'язничний одяг замінили на елегантний костюм, і він подорожував Україною, прогулюючись вулицями Києва, Львова, Тернополя, проходячи повз рідний дім, відвідуючи театр та архітектурно-будівельний інститут. Про цю спецоперацію розповів його співв'язень Михайло Осадчий: «Іноді Сороку викликають до Києва чи Львова. На нього натягують «чорний смокінг» і ведуть в театр. Він дивиться виставу Корнійчука «Сторінки щоденника». Його також запрошують в інститут кібернетики, де сивочолі професори тиснуть йому руку і знайомлять з наукою. Тоді Михайло Михайлович сміється. Вони тиснуть руку, – говорить він, – і не знають, що це рука зека. Вони б забули про свої науки, якби дізналися, хто насправді цей «канадець» [87].

М. Сороку супроводжували по Львову елегантно вбрані чоловіки, що були кадебістами. Він згадував минуле, і йому було боляче. По суті, це не було знайомство з розкішним життям, а справжнє знуцання: йому прямо вказували, що він більше не зможе насолоджуватися цим, якщо не покається. Це жахливо – двадцять років М. Сорока, не ходив пішки містом і не відчував людських парфумів. Він постарів, звик до іншого життя, і все це тепер його виснажувало. Але він не зламався, не покався, не відрікся. Його повернули до малої зони. У січні 1967 р. стався інфаркт, і М. Сорока отримав другу групу інвалідності. Витримати практично довічне рабство було нестерпно.

За іронією долі К. Зарицька і М. Сорока перебували практично в одному місці – в далекій Мордовії (європейська частина сучасної РФ). 3 квітня 1969 р., після 22 років ув'язнення, Катерину Зарицьку разом із Г. Дидик та О. Гусяк перевели до табору суворого режиму в селі Лісне Мордовської АРСР. З цього приводу К. Зарицька написала додому: «Вже почуваюся, як на вокзалі. 3 квітня ми були на суді, і нам замінили тюрму на табір. Тепер чекаємо на етап» [9, с.740]

Невдовзі К. Зарицьку перевели в жіночий табір, що знаходився в с. Барашево, а через кілька табірних зон, поблизу села Озерне, відбував термін М. Сорока. Перебуваючи поряд, вони так і не могли побачитися. Через Івана Кандибу час від часу обмінювалися інформацією один про одного. Чоловіча і жіноча зони були розділені декількома дротяними і дощатими парканами. Часом Михайло потай вилазив на якесь підвищення і йому вдавалося побачити свою кохану дружину. Табірне начальство навіть не дало К. Зарицькій попрощатися з чоловіком після його смерті 16 червня 1971 р. М. Сорока помер внаслідок другого інфаркту на 34-му році ув'язнення [77, с. 231].

М. Сорока черпав натхнення з глибокого почуття кохання до своєї Катрусі, яка була його ідейною однодумницею. Це почуття підтримувало його на кожному етапі життя. У в'язниці вони не лише виживали, а й прагнули вести повноцінне духовне життя, приносячи велику користь оточуючим. Де б вони не знаходилися, користувалися великим авторитетом і щирою повагою, не лише серед спів'язнів, а й серед таборової обслуги. Тепер відомо, як М. Сорока та К.

Зарицька піднімали дух людей навколо, розширювали їхні світогляди, об'єднували навколо національної ідеї та духовних цінностей.

М. Сорока практично не спілкувався з Катериною з 1940 р., обмінювалися обмеженою інформацією лише через переписку. Вони були змушені листуватися через батьків Катерини, які мешкали у Львові на вулиці Воровського (тепер – Зарицьких). У своїх листах до сина Богдана та батьків (оскільки будь-яка переписка між ними була заборонена) вони часто згадували один про одного. «Напиши мамі, щоб вона була врівноваженою, витривалою і вірила в краще», – зазначав М. Сорока у листі до сина від 12 грудня 1954 р.

Листування між двома радянськими в'язнями не могло бути регулярним через часті переїзди, зміни адреси та тюремних правил, а також постійну цензуру. У одному з листів Катерина з сумом зазначала: «Михасю, ... звідси не так просто щось вислати, тому на вишивану пам'ятку доведеться почекати кращих часів» [9, с. 359]. Щоб підтримувати зв'язок, подружжя писало одне одному через Львів. Один лист призначався для батьків і сина, а інший – для Катрі чи Михайла. Мати Катерини відправляла адресатові його частину, вирізану або переписану власноруч.

21 вересня 1972 р. К. Зарицька вийшла на свободу із закритої зони. Їй було заборонено жити на території Західної України, тому разом із Дарією Гусяк вона оселилася у Волочиську на Хмельниччині, де провела останні роки свого життя. К. Зарицька померла 29 серпня 1986 р. і була похована на Личаківському цвинтарі у Львові в родинному гробівці. Символічно, що вона знайшла вічний спочинок поруч зі своїм чоловіком М. Сорокою, чиї тлінні останки вдалося привезти з Мордовії лише у вересні 1991 року, і їх також поховали у Львові на Личаківському цвинтарі. 28 вересня 1991 року органи міської влади та найближча родина покійних обрали для перепоховання найпочесніше місце на кладовищі, праворуч біля головного входу [98].

Письменник Роман Писарчук написав емоційну поезію про перепоховання праху М. Сороки, «ідучи за труною» якого в нього виникла думка про возз'єднання подружжя після смерті, з проголошенням незалежності України:

На Личаків дорога неблизька
 Пересилка, Гулаги, Централи,
 Жде Михайла Катруся Зарицька
 Близько ... там, де Франка поховали.
 Вийшла з хати, чи то із криївки,
 У вінку хризантеми, жоржини,
 Заспівали отці зо святими,
 І з'єдналось подружжя навіки [].

Після багатьох років розлуки Катерина і Михайло спочивають у спільній могилі.

Сім'я Михайла Сороки нині проживає в тій самій квартирі, де колись жили Михайло та Катерина. Львівська вулиця, що колись називалася Обертинською, потім Воровського, тепер має ім'я Зарицьких. Саме тут мешкали батьки Катерини – відомий український математик Мирон Зарицький та його дружина Володимира. Син Михайла Сороки та Катерини Зарицької, Богдан (1940–2015), здобув популярність в Україні та за її межами як художник-графік. Його дружина Люба досі зберігає сімейні архіви і багато робить для збереження пам'яті про Михайла Сороку та Катерину Зарицьку.

Старша онука Михайла Сороки, Соломія Сорока-Грін, відома скрипалька, проживає в США зі своїм чоловіком, американським піаністом Артуром Гріном, та синами Теодором і Антоном. Вона неодноразово виступала з оркестрами в США, Австралії та Україні [95].

Молодша онука Михайла Сороки, Устя, є випускницею Львівської академії мистецтв. Вона заснувала та раніше обіймала посаду креативного директора бренду жіночого одягу «Жива», а також працювала художником по костюмах у Римській балетній школі. Устя має понад 20 років успішного досвіду в індустрії моди та одягу [92].

Правнук Михайла Сороки, Антон Грін (син Соломії), виконав головну роль у художньому історичному фільмі українського режисера Олеса Саніна «Поводир». Як і його прадід, Антон є членом «Пласту» і активно слідкує за

подіями в Україні. Він брав участь у Революції гідності, розповідаючи світові про події в Україні [87].

Таким чином, початок радянсько-німецької війни К. Зарицька зустріла у львівській тюрмі, а М. Сорока – у воркутинських таборах. Незважаючи на маленького сина, К. Зарицька приєднується до оунівського підпілля. У 1943 р. вона очолила УЧХ, зайнялася розбудовою його структур. З приходом радянської влади на західноукраїнські землі, К. Зарицька в 1945 р. стає головною зв'язковою головнокомандувача УПА Романа Шухевича. Разом з іншими підпільницями вона займається пошуком та облаштуванням хат-схронів для Провідника, виконує його особисті найважливіші доручення. Під час виконання одного з них у вересні 1947 р. К. Зарицька попала в руки радянських спецслужб. Вона мужньо витерпіла всі лихоліття 25-річного ув'язнення.

Михайло Сорока з 1940 р. продовжував свою боротьбу в сталінських таборах. Він зумів створити в неволі підпільну організацію «ОУН-Північ», яка об'єднала в'язнів-українців Воркутлагу. Згодом організував Українську визвольну організацію. У 1949 р. вийшов на волю, але знову був заарештований і отримав 25 років таборів. 1954 р. був одним з керівників Кенгірського повстання в Казахстані.

Катерина і Михайло у в'язниці не полишали думками один одного, їхня любов їх оберігала. Разом вони поєдналися вже після смерті на Личаківському цвинтарі у Львові в родинному склепі Зарицьких.

РОЗДІЛ 5. ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДОСЛІДЖЕННЯ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ ТА В ПОЗАШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

У сучасній українській школі розвиток історичної освіти вимагає постійного вдосконалення як у змісті подання історичних матеріалів, так і в методах викладання. Аналізуючи основні шкільні підручники з історії України, можна помітити, що залишаються невирішеними питання, пов'язані з відображенням історичних постатей у шкільних курсах, а також недостатня кількість і зміст відповідних сюжетів. Крім того, існує потреба в удосконаленні навчальних методів і прийомів, які сприяють формуванню предметно-компетентнісних ознак у учнів.

В українській історії є багато видатних особистостей, чиє життя та діяльність заслуговують на увагу під час вивчення історії в школі. На їхньому прикладі учні можуть засвоїти навчальний матеріал, пов'язаний з певним історичним періодом, а також сформувати свої світоглядні та ціннісні орієнтири, а також практичні навички в процесі життєдіяльності. З цієї точки зору учням варто розкрити видатні постаті українського національно-визвольного руху ХХ століття подружжя Катерини Зарицької та Михайла Сороки. Цікаві матеріали з їхнього життя слід впроваджувати в навчальний процес як під час уроків історії України в 10 і 11 класах, так і в позакласній та історико-краєзнавчій діяльності.

Вивчення матеріалів про життя та діяльність К. Зарицької та М. Сороки, на нашу думку, сприяє формуванню в учнів елементів історичної предметної компетентності. До складових цієї компетентності входять: хронологічна, просторова, інформаційно-мовленнева, логічна та аксіологічна. Приклади з національно-визвольної боротьби К. Зарицької та М. Сороки можна використовувати на уроках історії України в 10 класі під час вивчення тем «Українські землі в складі Польщі у міжвоєнний період» [110, с. 181–189], «Україна на початку Другої світової війни (1939–1941 рр.)» [110, с. 208–217] та «Розгортання руху Опору в Україні в роки Другої світової війни» [110, с. 227–236]. Крім того, ця постать може бути корисною на уроках історії в 11 класі в

рамках теми «Національно-визвольний рух в післявоєнний період» [110, с. 20–28].

Більш детально розглянемо формування навчальних предметних компетентностей. Зокрема, обговорюючи участь К. Зарицької і М. Сороки в українському національно-визвольному русі, вчитель розвиває хронологічну компетентність учнів, визначаючи періоди: міжвоєнний, Друга світова війна та повоєнна боротьбу ОУН і УПА проти більшовицького режиму. Просторова компетентність формуватиметься в учнів на прикладі розповіді про місця ув'язнення К. Зарицької: Львів, Чортків, Станіславів, Верхнє-Уральськ (рф), Володимир (рф), Мордовія (рф). Відповідно можна показати таку ж просторову лінію про тюремний шлях М. Сороки. У свою чергу, інформаційна компетентність учні здобудуть під час вивчення та ознайомлення з джерелами і матеріалами про життя та діяльність К. Зарицької та М. Сороки. Отриману інформацію потрібно критично аналізувати, самостійно інтерпретуючи зміст історичних джерел та відображені в них історичні факти і події на прикладі досліджуваної теми.

Через весь період життя і боротьби К. Зарицької і М. Сороки учні можуть прослідкувати логічну компетентність. Особливо тут слід виділити становлення і формування їхньої свідомості в молоді роки, яке вплинуло на весь наступний період. Саме патріотичне виховання, несприйняття чужинської влади і жага до боротьби за Українську державу, виробили в них інстинкт воїна, який готовий на самопожертву заради вищої мети. Навіть перші арешти не зупинили їх від продовження участі в українському націоналістичному русі.

Аксіологічна компетентність допоможе учням зрозуміти на прикладі життя К. Зарицької, яку важливу роль відіграє українська жінка в національно-визвольній боротьбі. Вона демонструє самопожертву, незламність і велич духу, а також жертвність свого сина, якого любила та оберігала, але не могла поставити на другий план Україну і свободу свого народу. Цей приклад є особливо актуальним у контексті сьогоденного протистояння українців з російськими окупантами. Ще одним цінним явищем являється трагічність

подружнього життя К. Зарицької та М. Сороки, але сила їхнього кохання. Адже проживши лише чотири роки спільним життям, вся їхня любов жила крізь тюремні стіни. Після арешту в 1940 р. вони так і не побачилися більше. Проте постійно думали один про одного, переживали, пишуче про це в листах до батьків Катерини Зарицької.

Сьогодні шкільна освіта спрямована на формування вільної особистості, ґрунтуючись на загальнолюдських та національних цінностях, керується почуттям громадянської відповідальності. У сучасних умовах важливими є питання розвитку національно-історичної свідомості та виховання патріотизму серед учнів. Постаті К. Зарицької та М. Сороки є яскравим прикладом, який допоможе учням усвідомити ознаки патріотизму, продемонструє участь у національно-визвольному русі та надасть можливість відчутти на власному досвіді особливості радянської карально-репресивної системи, як під час слідства, так і в тюремному ув'язненні. Незважаючи на жорстоке фізичне насильство з боку співробітників МДБ-КДБ, вони не зрадили своїх побратимів, не розкаялися і не погодилися на співпрацю з радянською владою. Це є гідний приклад для молоді, який варто наслідувати.

Життя та діяльність Катерини Зарицької та Михайла Сороки можуть бути корисними не лише на уроках історії в школі, але й у рамках історико-краєзнавчої роботи. Це сприяє не тільки здобуттю досвіду в дослідницькій діяльності та отриманню нових знань про український національно-визвольний рух ХХ століття, а й патріотичному вихованню учнів. У шкільній історико-краєзнавчій діяльності зазвичай виділяють два основні напрямки: класну роботу (на уроках історії та суспільствознавства) і позакласну діяльність. Позакласна робота, в свою чергу, поділяється на масову, групову та індивідуальну. До масових форм шкільного краєзнавства належать тематичні вечори, олімпіади, конференції, вікторини, КВК та інші заходи. Групова форма історико-краєзнавчої роботи включає гуртки, товариства, клуби, лекторії, редколегії газет, екскурсії, експедиції тощо. Позакласні індивідуальні форми краєзнавчої діяльності включають самостійну роботу учнів з літературними джерелами,

документами з архівів, музеїв, бібліотек, а також листуванням, збором спогадів, відео- та фотозйомкою, підготовкою письмових краєзнавчих робіт тощо. Серед усіх зазначених форм найбільш популярною в шкільному краєзнавстві є гурткова діяльність [118].

У ході роботи шкільного краєзнавчого гуртка доцільно використовувати різноманітні форми діяльності, які допоможуть учням глибше ознайомитися з постатями К. Зарицької та М. Сороки. Наприклад, вивчення його життя та діяльності можна здійснити через написання рефератів, що зазвичай є першим етапом роботи гуртка. Вчитель пропонує учням тему, надає посилання на джерела літератури та дає методичні рекомендації щодо правильного подання інформації та оформлення тексту. Наступним етапом може стати детальна науково-дослідна робота в рамках МАН або участь у різних конкурсах наукових досліджень для учнів. Прикладами можливих тем можуть бути «Прикарпаття в житті К. Зарицької і М. Сороки», «Кохання крізь ґрати», «Роман Шухевич і Катерина Зарицька», «Михайло Сорока – керівник Кенгірського повстання», тощо.

Важливу роль у роботі історико-краєзнавчого гуртка відіграє самостійне ознайомлення учнів, під керівництвом досвідчених фахівців та педагогів, з краєзнавчою літературою, архівними матеріалами, музейними експонатами, бібліотечними ресурсами тощо. Це дозволяє знайти інформацію про життєпис К. Зарицької та М. Сороки у контексті історичних подій досліджуваного періоду. Особливо слід акцентувати увагу на зборі спогадів осіб, які так чи інакше були пов'язані з діяльністю УПА або стали свідками цих подій, адже на сьогодні таких людей залишилося дуже мало.

Окреме місце слід приділити окремим формам і методам популяризації історико-краєзнавчих подій для широкого загалу осіб. Однією з таких форм, на думку авторки, є театральні-ігрові методи. Театр є мистецтвом емоційного переживання, яке не лише задовольняє наші естетичні потреби, але, що найважливіше, сприяє пробудженню глибинних почуттів, які іноді засинають. Для глядача театр відкриває можливість пережити драматургічну ситуацію, тоді

як актор має шанс втілити це переживання, «пропустивши» його через себе. Залучаючи людей до культури, театр сприяє емоційному пробудженню та розширює особистісні горизонти, надаючи можливість висловитися і реалізуватися в новій якості. Таким чином, театр допомагає людині стати більш вільною [121, с. 114].

Емоції мають значний вплив на життя людини, особливо на життя дитини, яка сприймає світ через образи, настрої та бажання. Саме тому на конкурсах ми часто використовуємо театралізацію, реконструкцію історичних подій, а також перевтілення в образи відомих історичних постатей. Театралізовані елементи позитивно позначаються на учнях.

Враховуючи ці аспекти, а також особливість життєвого шляху К. Зарицької та М. Сороки, його драматизм та трагічність, авторка розробила сценарій театралізованого дійства під назвою «Нескорені серця».

Вчитель попередньо розробляє сценарій гри, визначає склад учасників і розподіляє ролі. У цій грі бере участь увесь клас. Головними персонажами театралізованої вистави є: ведучий, Катерина Зарицька, Михайло Сорока, Богдан Сорока та Мирон Зарицький.

Перед виставою актори спільно з вчителем готують костюми, декорації, аудіосупровід.

Богдан Сорока: Шановне товариство, дозвольте відрекомендуватися. Мене звати Богдан, мені 40 років. Я художник, митець, графік, син Михайла Сороки та Катерини Зарицької – саме тих, чия історія кохання досі жива і вражає кожного, хто коли небудь про неї чув. Але розповідь почну з родини мого дідуся, професора математики Львівського університету Мирона Зарицького, його люблячої дружини та їхньої єдиної доньки Катрусі. Дідусь був ще тим «батярем», як тоді казали у Львові.

Мирон Зарицький: Часом я посилав додому студента з якимись пакунками – чи то були пайки для професорів, чи щось інше, вже й не пригадую. Але давав таку адресу «Сядеш у місті на трамвай і доїдеш туди, де трамваї йдуть спати. Потім повернешся на одну зупинку назад і звернеш у вуличку праворуч. Йтимеш

прямо, поки не вдаришся головою об стіну. Підіймеш голову догори і побачиш у вікні Бабу Ягу. Але не лякайся, це моя жінка. Номер будинку три в кубі. Зайдеш досередини, знайдеш помешкання «один у десятій степені», подзвониш у двері й передаси пакунок. Ну, от і вся історія».

Богдан Сорока: У 1934 році мою двадцятирічну маму заарештували як члена ОУН у зв'язку зі справою про вбивство міністра Польщі Броніслава Перацького.

Мирон Зарицький: На лаві підсудних опинилася й моя Катруся. Її звинуватили в тому, що вона допомогла вбивці Перацького Грицеві Мацейкові перетнути польсько-чеський кордон. У газетах писали, як моя дружина, бабця Софія, частувала засуджених морозивом. А я тоді викладав математику в польській гімназії, узяв відпустку й поїхав до Варшави. По закінченні процесу повернувся до Львова і пішов викладати. Зайшов до класу, привітався і попросив гімназистів сісти – а вони всі стоять. «Ого», – подумав я, – «це, напевно, якийсь протест». Тоді вийшов найкращий учень із математики й сказав: «Пане професоре, прийміть наші глибокі співчуття з приводу арешту вашої доньки». «Дякую», – кажу. «Сідай». Її засудили на вісім років, але відсиділа з них п'ять.

Богдан Сорока: У травні 1938 року мама вийшла на волю. Покарання вона відбувала у Львові, Варшаві, Станиславові, Чорткові.

Катерина Зарицька: Будучи засудженою у станиславській тюрмі «Діброва», у в'язничній каплиці я побачила Михайла Сороку, якого знала ще з дитячих років.

Михайло Сорока: Я помітив її ще в дитинстві в тернопільській гімназії, я селянський син, вона дочка викладача математики. Я був на три роки старший за Катерину, тож поважно ходив коридорами гімназії, коли це дівча стрімголов мчала повз мене. Такою запам'ятав її назавжди веселий сміх.

Богдан Сорока: Саме такою батько описав мою маму у листі до мене: «Ніколи не бачив її хворою, втомленою, сумною».

Катерина Зарицька: Мій Михайло народився в березні 1911 року, був, як і я, членом «Пласту», а згодом, з 1927 року, навчався в українській гімназії. Потім

він продовжив навчання на факультеті архітектури Празької політехніки, де здобув освіту інженера-архітектора. У 1937 році польська влада за підозрою у причетності до ОУН затримала і засудила Михайла на п'ять років. Засудження відбував у Березі-Картузській.

Михайло Сорока: У тюрмі під час богослужінь я співав у хорі та прислужував дякові. Саме там я побачив її, мою Катрусю, і саме там зародилося наше взаємне почуття.

Катерина Зарицька: Ми не могли спілкуватися безпосередньо, але нам у цьому допомагав капелан, отець Тарнавський. Саме через нього ми передавали один одному записки.

Михайло Сорока: У вересні 1939 року я вийшов на волю і приїхав до Львова а 5 листопада ми з Катериною взяли шлюб у соборі Святого Юра.

Богдан Сорока: Здавалося, що життя почало налагоджуватись. Мама після тюрми навчалася в політехніці, а батько вступив на математичний факультет Львівської політехніки, ставши членом крайового проводу ОУН. Та сімейне щастя моїх батьків тривало лише чотири місяці. Енкаведисти віднайшли справу Катерини Зарицької і 22 вересня 1940 року прийшли її арештувати. Тато намагався захистити вагітну мною маму, та його затримали, а згодом заарештували на вісім років у таборах ГУЛАГу. У тюрмі «Бригідки» 2 вересня 1940 року мама народила мене. Вісім місяців я провів з мамою у тюрмі, а потім дідусеві з бабусею вдалося забрати мене на волю.

Катерина Зарицька: У червні 1941 року, перед наступом німецьких військ, більшовики почали масові розстріли в'язнів. Частині з них вдалося врятуватися, і серед них була я. Тоді я пішла в підпілля і заснувала Український Червоний Хрест. Була довіреною особою з особливо важливих питань генерала-хорунжого Романа Шухевича. 21 вересня 1947 року я перейшла з Княгиничів, де була розташована штаб-квартира провідника, до Ходорова. Коли зайшла до конспіративної хати, то з поведінки господині зрозуміла, що вона мене зрадила. Я вийшла і попрямувала до залізниці. Почувши, що за мною йдуть, я почала бігти, і тоді мені прострелили ногу. Я почала відстрілюватися і смертельно

поранила одного з енкаведистів. Поранену мене повели до міліції для оформлення протоколу арешту. Там я прокусила ампулу з отрутою, сподіваючись, що все на цьому закінчиться.

Богдан Сорока: Мама мені розповідала, що коли вона отямилася, то з жахом усвідомила, що вона жива, хоча в роті був повний рот скла, а рани на тілі змащувала якась медсестра. Слідство тривало п'ять років, і її засудили на двадцять п'ять років тюремного ув'язнення. Майже весь термін вона відсиділа у Владімірській тюрмі, недалеко від Москви, – це була тюрма для особливо небезпечних державних злочинців. Останні три роки вона провела у таборі суворого режиму в Мордовії.

Михайло Сорока: У 1947 році на Воркуті я створив підпільну організацію ОУН «Північ», яка боролася за права політв'язнів. Я був переконаний, що ніхто й ніколи не прийде на нашу землю, щоб дарувати нам волю і щастя – усі переслідували свої інтереси. Отже, перед нами постало завдання: як зберегти та забезпечити українців і повернути їх на українські землі у випадку конфлікту. Поява такої організації стала однією з причин утворення у 1948 році таборів особливого режиму для відокремлення політичних в'язнів від кримінальних.

Богдан Сорока: У 1948 році після закінчення терміну ув'язнення, тато приїхав до Львова – маю знімку з тих часів. Однак через два місяці за завданням ОУН він повернувся на Воркуту, де влаштувався вільнонайманим топографом і продовжував організовувати підпільну боротьбу в концтаборах. Через рік він знову приїхав до Львова, де вирішив залишитись і відновив зв'язок з Романом Шухевичем.

Михайло Сорока: Того ж року мене знову заарештували радянські спецслужби і без суду та слідства відправили на заслання до Красноярського краю. У 1952 році в Сифтифкарі мене судили за створення організації ОУН «Північ». Спочатку мені винесли смертну кару, але потім її замінили двадцять п'ять років ув'язнення.

Богдан Сорока: Тата перевели до Мордовії, де він очолив культурне життя політв'язнів, проводивши літературні вечори, зокрема присвячені пам'яті Тараса

Шевченка та Лесі Українки а також підтримував моральний дух інших ув'язнених.

Михайло Сорока: На початку 1960-х років працівники КДБ возили мене до Львова, Києва та Тернополя, щоб продемонструвати життя «щасливої» радянської України. Вони також організували побачення з сином та родичами.

Катерина Зарицька: Син часто відвідував мене, наскільки це було можливо в тюрмі. Він запитував, чому в листах я пишу, що ми тут із крихт хліба робимо собі «тортики». Та я пояснювала це чоловікам важче переносити голод, як і тюремні випробування загалом, ніж нам, жінкам.

Богдан Сорока: Якось, приїхавши до тата, написав заяву на побачення. Раптом мене викликає табірне начальство до свого кабінету. Вони почали говорити: мовляв, ваш батько відмовляється носити пов'язку на рукаві, не хоче бути дружинником і допомагати підтримувати порядок у таборі. «Ми би хотіли, щоб ви вплинули на нього. Ми постараємося продовжити вам побачення», – сказали вони. Я відповів: «Добре, я поговорю з ним на цю тему». Коли побачив тата, сказав: «Ну, що ти?» – і ми разом засміялися. Я добре розумів, що означає носити ту пов'язку: це була співпраця з адміністрацією, шпигування за товаришами й доноси.

Михайло Сорока: Допоки у світі пануватимуть несправедливість, брехня, кривда й утиски, доти я не знатиму спокою. Я житиму, щоб боротися з цим.

Катерина Зарицька: 1969 році мене перевели в колонію суворого режиму у Мордовії.

Михайло Сорока: Задовго я вже сиджу у тюрмі, і ноша ця стала нестерпно тяжкою. Очевидно, що не покаюсь, але вже дуже втомлений своїм життям.

Катерина Зарицька: З моїм Михайлом ми більше не побачилися. Табірне начальство навіть не дозволило попрощатися після його смерті 16 червня 1971 року. Він пішов із життя у сусідньому таборі, переживши другий інфаркт, на тридцять четвертому році ув'язнення.

Богдан Сорока: 21 вересня 1972 року мама вийшла із закритої зони під умовою заборони мешкати не лише у Львові, а й у всій західній Україні. Вона

оселилася на протилежному боці Збруча, у Волочиську на Хмельниччині, де проживала родина батька. Лише в 1980-х роках вона отримала право приїжджати до Львова. Мої діти мали можливість відвідувати її на канікулах, і це було лише на три дні.

Катерина Зарицька: Про мого чоловіка говорили, що він належав до когорти безсмертних і був святим чоловіком. Він знав, що за твердість характеру потрібно платити життям, і він заплатив. Дуже великою ціною дісталася йому така шана.

Богдан Сорока: У вересні 1991 року відбулося урочисте перепоховання праху Михайла Сороки з Мордовії в Україну, до Львова, на Личаківський цвинтар, де він навіки спочив поруч із прахом своєї дружини Катерини Зарицької, першої голови Українського Червоного Хреста УПА, зв'язкової Романа Шухевича. Вона, відбувши 25 років ув'язнення, померла 29 серпня 1986 року. Їх поховали разом у спільній могилі.

Михайло Сорока: Моїй Катрусі віддавали честь як у ув'язненні, так і на свободі. Її життя – то величність, що викликає подив.

Отже, на прикладі життя та діяльності К. Зарицької та М. Сороки у шкільному курсі історії України можна використовувати матеріали під час вивчення тем, що стосуються українського національного руху в міжвоєнний період, Руху Опору в роки Другої світової війни та в повоєнний період, для 10 та 11 класів закладів загальної середньої освіти. Крім того, в рамках історико-краєзнавчої роботи в закладах середньої освіти, яка є важливим аспектом популяризації української історії та практичною формою розвитку історичних компетентностей здобувачів освіти, можна використовувати матеріали, безпосередньо пов'язані з К. Зарицькою та М. Сорокою. Загалом, дослідження життя і діяльності окремих історичних постатей, пов'язаних з Прикарпаттям, є яскравим прикладом для сучасників. Тому постаті К. Зарицької та М. Сороки, активних учасників українського національно-визвольного руху ХХ століття, є найкращим об'єктом для вивчення як у шкільній освіті, так і в позакласній та історико-краєзнавчій діяльності, зокрема в рамках історико-краєзнавчого гуртка.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи тему участі подружжя Катерини Зарицької і Михайла Сороки в національно-визвольній боротьбі українського народу ХХ ст., авторка прийшла до наступних висновків та узагальнень. К. Зарицька і М. Сорока є яскравим прикладом незламності українців перед зовнішнім ворогом. На формування їхньої свідомості великий вплив мала родина. Особливо вирізнялася К. Зарицька, оскільки походила по батьковій і маминій лінії з відомих родин греко-католицьких священників, які сприяли здобуттю знань і любові до рідного народу.

Ранні роки життя обох діячів проходили в часи українського національного державотворення на західноукраїнських землях у 1918–1923 рр. Батько К. Зарицької, колишній січовий стрілець, згодом – вояк УГА, особисто брав участь в українській революції. Як знаний математик, викладач гімназії, Мирон Зарицький найбільше вплинув на формування світогляду Катерини.

У свою чергу, М. Сорока народився вже після смерті батька, і його вихованням займалися батьки матері. Вони теж виплекали любов до рідного краю. М. Сорока мав велике бажання вчитися. Закінчивши місцеву початкову школу в рідному селі, він поступив на навчання в Тернопільську державну гімназію. Його вчителем математики був М. Зарицький, який вплинув на його любов до знань і світоглядні позиції. У стінах гімназії вперше зустрілися Катерина і Михайло в 1926 р., і вони згадуватимуть про це в майбутньому з великим захопленням.

Відсутність власної держави, наступ урядових структур міжвоєнної Польщі на українську освіту та культуру зумовили в молодих патріотичних людей прагнення формувати в собі поступ до боротьби. Вони багато студіюють історію України і т. зв. «точні», природничо-математичні науки. Ще в гімназійному віці Михайло і Катерина долучаються до скаутської організації «Пласт» і спортивного товариства «Сокіл». Любов до спорту, гартування тіла допомогли їм у майбутньому перенести багаторічні тюремні навантаження. Вони часто брали участь у різних спортивних змаганнях та пластових літніх

таборуваннях. За даними окремих мемуарних свідчень, саме на одному з таких спортивних змагань десь у 1933 р. Михайло та Катерина вдруге зустрілися.

М. Зарицький з сім'єю в 1925 р. переїжджає на роботу до Львова, що став рідним для Катерини. Тут вона завершує навчання в гімназії Сестер Василянок і поступає в політехнічний інститут. Водночас М. Сорока продовжив освіту в Празі. Майже одночасно вони розпочали громадську роботу в «Пласті» та «Соколі», прагнучи бути активними учасниками цих товариств. Усе більшу увагу Катерини і Михайла привертав інтегральний український націоналізм, що в міжвоєнний період дедалі посилювався після поразки УНР і ЗУНР, кризи легальних, парламентських методів боротьби за національну державність.

На початку 1930-х рр. К. Зарицька та М. Сорока розпочинають політичну діяльність в ОУН. Вони стають прихильниками більш радикальної тактики в національно-визвольній боротьбі, запропонованої С. Бандерою. Особливо відзначалася К. Зарицька, яка, будучи членом Головного Проводу ОУН на ЗУЗ, опинилася на лаві підсудних після серії терактів, здійснених оунівцями в 1934–1935 рр. проти представників польської влади. За рішенням Варшавського та Львівського судових процесів К. Зарицька опинилася в тюремному ув'язненні. Перебуваючи в станіславівській тюрмі «Діброва», К. Зарицька знову зустріла тут свого майбутнього чоловіка М. Сороку.

Кохання, яке зародилося в тюремних стінах, вони пронесли з собою протягом цілого життя, хоч разом їм пощастило бути недовго. Михайло і Катерина одружилися в листопаді 1939 р., а вже в березні 1940 р. обоє були заарештовані каральними органами НКВС як вороги радянської системи. З того часу вони більше не побачилися. Їхнє спільне життя, за словами М. Сороки, тривало лише чотири місяці. За рішенням судових органів, він відбував покарання у Воркутинському таборі, а К. Зарицька залишилася у львівській тюрмі «Бригідки», де народила у вересні 1940 р. сина Богдана.

Наступний етап національно-визвольної боротьби припадає на час німецько-радянської війни 1941–1945 рр. Звільнившись із в'язниці після відступу радянських військ, К. Зарицька працювала в легальній організації

«Січ», а також займалася розбудовою жіночої юнацької мережі ОУН. У 1943 р. вона очолює новостворений медичний відділ ОУН – Український червоний хрест. З початком активної діяльності УПА необхідно було формувати якісну медичну мережу. К. Зарицька відзначалася вмiлими організаторськими навиками і зуміла створити якісну медичну службу для українських повстанців і підпільників.

Після реорганізації УЧХ в 1945 р. К. Зарицька стає особистою зв'язковою головнокомандувача УПА Романа Шухевича. Вона займалася підготовкою підпільних квартир, виконувала найнебезпечніші доручення. Під час виконання важливого завдання у вересні 1947 р. К. Зарицька потрапила до рук сталінського МДБ. Її засудили на 25 років тюремного ув'язнення в колоніях суворого режиму. З них п'ять вона провела в одиночній камері у Львові, поки тривало слідство, а також через бажання МДБ використати К. Зарицьку проти керівного складу УПА та ОУН. Однак зусилля каральних органів були марними. К. Зарицька мужньо витерпіла всі тортури і тюремний побут, але не виказала своїх побратимів.

Решту 20 років тюремного ув'язнення Катерина відбувала у в'язницях на території росії. Жорсткі умови утримання, побутові та погодні умови, знущання наглядачів не зламали мужню жінку. Вона не покаялася за свою боротьбу і практично відбула весь термін ув'язнення. Душевною наснагою і радістю для неї було кохання до М. Сороки, любов до сина та батьків, про що, зокрема, свідчать її численні листи з неволі, частина з яких збереглася.

М. Сорока став символом національно-визвольної боротьби в ув'язненні. Він зумів створити підпільну мережу «ОУН-Північ», згодом Українську визвольну організацію, а в 1954 р. став одним з керівників Кенгірського повстання в'язнів. Мав беззаперечний авторитет серед ув'язнених патріотів, які називали його патріархом українського національно-визвольного руху.

Протягом 1969–1971 рр. Катерина і Михайло перебували поряд у мордовських таборах, відстань між якими становила кілька сотень метрів. Однак їм так і не судилося знову побачитися. К. Зарицькій навіть не дозволили

попрощатися з чоловіком після його смерті в таборі суворого режиму в червні 1971 р.

Вийшовши з неволі в 1972 р., К. Зарицька оселилася в місті Волочиськ Хмельницької області. Проживала тут разом з Дарією Гусяк, вела досить активне життя, наскільки це дозволяли тодішні обставини. Після смерті в 1986 р. її поховали на Личаківському цвинтарі у Львові в родинній гробниці. А вже в часи розпаду СРСР у 1991 р. українським громадським активістам вдалося перевезти прах М. Сороки до Львова і поховати його поряд з Катериною. Так вже після смерті вони знову воз'єдналися.

Сторінки життя і боротьби К. Зарицької та М. Сороки мають стати предметом вивчення в шкільних курсах історії України для учнів 10 та 11 класів. На уроках історії доцільно пропонувати учням працювати з матеріалами кримінальних справ, документами мемуарної літератури. Ці дані яскраво ілюструють особливості діяльності українського національного Руху Опору та жорстокі методи радянської карально-репресивної системи. Глибше ознайомитися з документами та матеріалами про історичні постаті можна в рамках роботи історико-краєзнавчого гуртка.

Сила духу та незламність К. Зарицької та М. Сороки, їх віра в незалежну Україну та рідний народ є прикладом для наслідування, особливо для молодого покоління. У період російської збройної агресії проти України на сучасному етапі їх образи повинні надихати українців у боротьбі із загарбниками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. НЕОПУБЛІКОВАНІ АРХІВНІ МАТЕРІАЛИ

1. Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ), ф. 5 (Реабілітовані), оп. 1, спр. 67442 (Дело по обвинению Зарицкой Екатерины Марковны и Полюги Любомира Ивановича). Т. 1. 366 арк.
2. ГДА СБУ, ф. 5 (Реабілітовані), оп. 1, спр. 67442 (Дело по обвинению Зарицкой Екатерины Марковны и Полюги Любомира Ивановича). Т. 2. 477 арк.
3. , Галузевий державний архів Служби безпеки України в Львівській області, ф. 5 (Реабілітовані), спр. П-7128 (Дело по обвинению Зарицкой Екатерины Марковны), 16 арк.

II. ЕЛЕКТРОННІ АРХІВНІ МАТЕРІАЛИ

4. Выписка из протокола допроса арестованной Зарицкой Екатерины Мироновны о совещании членов центрального «провода» ОУН в Дрогобичской области в июне 1947 года от 30 марта 1948 года. *Електронний архів Українського визвольного руху*. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/23564> (дата звернення 14.09.2024).
5. Гусяк О: Нескорені Катерина Зарицька і Михайло Сорока. «Молода Україна», Видання Львівської обласної організації СНУМу. 1990. № 9. С. 6–8. *Електронний архів Українського визвольного руху*. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/25411> (дата звернення 15.09.2024).
6. Некролог Катерини Зарицької-Сороки, члена ОУН з 1934 р. Була вбита в 1947 р. в м. Ходорів, Львівської області. *Електронний архів Українського визвольного руху*. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/18127> (дата звернення 11.09.2024).
7. Протокол допроса арестованной Зарицкой Екатерины Мироновны от 30 марта 1948 года. *Електронний архів Українського визвольного руху*. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/22060> (дата звернення 11.09.2024).

8. Кужіль У. Чи большевики ведуть до комунізму» 1950 р. 32 стор. *Електронний архів Українського визвольного руху*. URL: <http://avr.org.ua/viewDoc/1360/> (дата звернення 11.09.2024).

III. ОПУБЛІКОВАНІ ДОКУМЕНТИ

9. Зарицька К. Листи з неволі. *У кн.*: Онишко Л. «Нам сонце всіхалось крізь ржавії ґрати ...». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. Торонто – Львів: Літопис УПА. Бібліотека. Т. 8. 2007. С. 251–828.
10. Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. Книга I / Ред. Я.Лялька, П.Максимук, І.Патер та ін. Львів, Просвіта, 1993. 800 с.
11. Літопис УПА. Нова серія. Т. 1: Видання Головного Командування УПА / НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського / Упоряд. О. Вок, В. Галаса, В. Кук, Ю. Черченко. Київ – Торонто : Видавництво «Літопис УПА», 1995. 516 с.
12. Літопис УПА. Т. 9: Українська Головна Визвольна Рада: документи, офіційні публікації, матеріали. Кн. 2: 1946–1948 / Відп. ред. Є. Штендера; Співред. П. Потічний. Торонто: Вид-во «Літопис УПА», 1982. 544 с.
13. Медична опіка в УПА: У 2 т. 2 кн. / Ред. М. Ріпецький. *Літопис УПА*. 1993. Т. 23. Кн. 1. 477 с.
14. Медична опіка в УПА: У 2 т. 2 кн. / Ред. М. Ріпецький. *Літопис УПА*. 2001. Т. 32. Кн. 2. 581 с.
15. Осип Дяків – «Горновий»: документи і матеріали. *Літопис УПА. Нова серія*. Т. 17 / Упоряд. В. Мороз. Київ – Торонто : Літопис УПА, 2011. 1015 с.
16. ОУН в світлі постанов Великих Зборів, Конференцій та інших документів з боротьби (1929–1955 рр.) *Збірка документів. Видання Закордонних Частин Організації Українських Націоналістів*. Б. м, 1955. 371 с.
17. УПА в світлі документів з боротьби за Українську Самостійну Соборну Державу (1942–1950). Видання ЗЧ ОУН, 1957. 446 с.

18. Сергійчук В. ОУН-УПА в роки війни. Нові документи і матеріали. Київ: Дніпро, 1996. 494 с.

IV. ТВОРИ КАТЕРИНИ ЗАРИЦЬКОЇ

19. Кужіль У. Більшовики і національне питання. Україна проти Москви: Збірка статей. Видання Закордонних Частин ОУН, 1955. С. 137–157.
20. Кужіль У. Науковість діалектичного матеріалізму. *Літопис УПА*. Торонто Львів, 1995–1996. Т. 24. С. 464–474.
21. Кужіль У. Шляхи російського імперіалізму Більшовики і визвольна боротьба. Збірка статей. Б. м.: Видання ЗЧ ОУН, 1957. С. 74–102.

V. МЕМУАРНА ЛІТЕРАТУРА

22. Білинський А. В концтаборах СРСР. 1944–1955. Спогади і спостереження. Мюнхен; Чикаго: Вид-во «Орлик», 1961. 382 с.
23. Бусел Я. Советський патріотизм. Б. м.: Чужина, 1948. 48 с.
24. Гусяк Д. Незабутня Катерина Зарицька. *Шлях перемоги*. 1994. № 45. С. 4–5.
25. Іщук О., Ніколаєва Н. Спогади охоронця Романа Шухевича – Михайла Зайця – «Зенка». *Джерела до історії визвольного руху*. Львів, 2007. Зб. 10. С. 53–90.
26. Ільків О. Провідник Роман Шухевич і жінки. *Роман Шухевич на тлі доби Воюючої України / Упоряд. В. Штокало*. Тернопіль: Ідея і Чин, 2005. С. 247–250.
27. Ільків О. Роман Шухевич у моєму житті. *Роман Шухевич на тлі доби Воюючої України / Упоряд. В. Штокало*. Тернопіль: Ідея і Чин, 2005. С. 216–240.
28. Козак І. «Зродились ми великої години ...». Спогади. Львів: Манускрипт-Львів, 2020. 466 с.
29. Кук В. Головний командир УПА генерал-хорунжий Роман Шухевич *Літопис Української Повстанської Армії*. Торонто, Львів, 2007. Т. 45. С. 470–490.
30. Любович У. Про юні роки Катерини Зарицької. *Сучасність*. 1987. № 5. С. 73–79.
31. Полюга Л. Шляхами спогадів 1944–1956. Львів: Піраміда, 2003. 172 с.

32. Радигін А. Життя в мордовських концтаборах зблизька. Мюнхен, 1974. 112 с.
33. Савицька-Козак І. Спогади про Катерину Зарицьку в рамках діяльності підпільного УЧХ. *Сучасність*. 1987. № 5. С. 86 – 94.
34. Савчин М. Тисяча доріг. Спогади. Літопис УПА. Торонто – Львів: Літопис УПА, 1995. Т. 28. 591 с.
35. Сорока Б. Спогади. Львів: Смолоскип 2014. 280 с. URL: <https://zbruc.eu/node/30848> (дата звернення 30.08.2024)
36. Федун Петро—«Полтава». Концепція Самостійної України. Т. 1. Твори / Упор. і відп. ред. М. В. Романюк; НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; ГДА СБ України. Львів, 2008. 720 с.

VI. МОНОГРАФІЇ І СТАТТІ

37. Антонова Т. Жінки в житті Романа Шухевича, головного командира Української повстанської армії. *Український визвольний рух*: Львів, 2007. Зб. 10. С. 244–257.
38. Антонова Т. Жінки та її «мирні», «напівмирні» й «воєнні» ролі в боротьбі ОУН і УПА *Український визвольний рух*: Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2007. Зб. 9. С. 138–146.
39. Бандера С. Перспективи української революції. Дрогобич: Відродження, 1998. 658 с.
40. Бігун І., Бірчак В., Бондарук Л., В'ятрович В., Ісаюк О., Олійник А., Ясиневич Я. Триумф людини. Українці в нацистських і радянських концтаборах / Під заг. ред. В. В'ятровича. Український інститут національної пам'яті; Центр досліджень визвольного руху. Львів, 2019. 200 с., іл.
41. Білас І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953 рр.: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. У двох книгах. Кн. 1. К., 1994. 432 с.

42. Білас І. Карально-репресивна система в Україні 1917–1953 рр.: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Кн. 2: Документи і матеріали. Київ, 1994. 688 с.
43. Бойко В., Посівнич М. Музей Романа Шухевича. *Літопис Української Повстанської Армії*. Торонто; Львів, 2007. Т. 45. С 504–513.
44. Боляновський А. Національна політика нацистської Німеччини в Галичині у 1941–1944 роках. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 1997. № 1–4. Вип. 32. С. 226–235.
45. Бондарук Л. Михайло Сорока. Дрогобич: Відродження, 2001. 173 с.
46. Бондарук Л. Прямостояння. Українці в особливих таборах ГУЛАГу. Харків «Фоліо», 2022. 640 с.
47. Вахула М. Криївка Головного командира УПА Романа Шухевича у с. Грімному (шістдесят років опісля ...). *Визвольний шлях. Суспільно-політичний, науковий та літературний місячник*. Київ, 2007. Кн. 3. С. 89–92.
48. В'ятрович В. Україна. Історія з грифом «Секретно». Київ: «КСД», 2021. 512 с.
49. В'ятрович В., Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. Українська Повстанська Армія. Історія нескорених Відп. ред. та упоряд. В. В'ятрович. 3-тє вид. Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2011. 352 с., іл.
50. Гавришко М. Гендерні аспекти сексуальної моралі в ОУН і УПА у 1940–1950-х роках. *Український визвольний рух*: Львів, 2015. № 20. С. 200–213.
51. Гавришко М. Заборонене кохання: фактичні дружини учасників підпілля ОУН та УПА 1940–1950-х років. *Жінки Центральної та Східної Європи у Другій світовій війні: гендерна специфіка досвіду в часи екстремального насильства* : зб. наук. праць / За наук. ред. Г. Грінченко, К. Кобченко, О. Кісь. Київ, 2015. С. 123–141.
52. Горленко І., Кузик І. Меморіальний музей Романа Шухевича у Княгиничах. *Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. 2017. Ч. 29–30. С. 122–129.

53. Губчак М. Українська державна гімназія в Тернополі (1898–1930). Нарис споминів. *Ювілейна книга української гімназії в Тернополі (1898–1998)*. Тернопіль – Львів, 1998. С. 51–60.
54. Дем'ян Г. Генерал УПА Олекса Гасин – «Лицар». Львів, 2003. 645 с.
55. Загоровська Л. Моя УПА. Львів: Видавництво Старого Лева, 2022. 496 с.
56. Зайцев Ю. Михайло Сорока – моральний символ борців за волю України 1940–1980-х років. *Новітня доба*. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2019. Вип. 7. С. 234–243.
57. Змієнко-Синишин Г. Пересажені квіти України. Монреаль – Київ: Наша культура, 2001. 196 с.
58. Ісаюк О. Роман Шухевич. Життя легенди. Київ «Наш формат», 2023. 403 с.
59. Киричук Ю. Історія УПА. Тернопіль: Ред.-видав. відділ, 1991. 240 с.
60. Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси. Т. 1. Від Української військової організації до Організації українських націоналістів. 1920–1942. Київ, 2005. 332 с.
61. Кентій А. Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956. Історико-архівні нариси. Т. 2. Українська повстанська армія та збройне підпілля Організації українських націоналістів. 1942–1956. Київ, 2008. 415 с.
62. Киричук Ю. Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50-х років ХХ століття. Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2000. 304 с.
63. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2003. 464 с.
64. Кісь О. Жіночий досвід участі у національно-визвольних змаганнях на західноукраїнських землях у 1940–1950-х рр. *Схід–Захід: Історико-культурологічний збірник. Вип. 13–14. Спеціальне видання: «Історична пам'ять і тоталітаризм: досвід Центрально-Східної Європи»* / За ред. В. Кравченка, Г. Грінченко. Харків, 2009. С. 101–125.

65. Кісь О. Між особистим і політичним: Гендерні особливості досвіду жінок-учасниць національно-визвольних змагань на західноукраїнських землях у 1940–1950-х роках. *Народознавчі зошити*. Львів, 2013. № 4 (112) С. 591–599.
66. Климишин М. В поході до волі. Торонто: Українська Книгарня, 1975. Т. 1. 429 с.
67. Книш З. Варшавський судовий процес. Торонто, 1986. Т. 1. 674 с.; Т. 2. 535 с.
68. Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях ХІХ–ХХ ст. Львів, 2001.
69. Комар Л. Процес 59-ти. *Сучасність*. 1981. № 10. С. 23–54.
70. Косик В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж – Нью-Йорк – Львів, 1993. 659 с.
71. Кравець А. Медична служба УПА. *Національно-визвольна боротьба 20-х – 50-х років ХХ ст. в Україні*. Львів – Київ, 1993. С. 194–211.
72. Кузик С. Штаб-квартира Романа Шухевича у Княгиничах. Коломия, 2007. 192 с.
73. Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. Львів: Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича, 1998. 469 с.
74. Мірчук П. Нарис історії ОУН Т. 1: 1920-1939. Мюнхен: Українське Видавництво, 1968, 639 с.
75. Мірчук П. Степан Бандера – символ революційної безкомпромісності. Нью-Йорк – Торонто : Організація Оборони Чотирьох Свобід України, Ліга Визволення України , 1961. 159 с.
76. Онишко Л. Катерина Зарицька. Молитва до сина. Львів: Світ, 2002. 175 с.
77. Онишко Л. «Нам сонце всміхалось крізь ржавії ґрати ...». Катерина Зарицька в українському національно-визвольному русі. Торонто: вид-во «Літопис УПА», 2007. 912 с.
78. Онишко Л. ОУН-УПА – лідер у протистоянні більшовизму. *Збірник навчально-методичних і наукових статей історичного факультету*. Луцьк, 2001. Вип. 6. С. 51–55.

79. Онишко Л. Роль жінки в українському національно-визвольному русі середини ХХ століття. *Український визвольний рух*. Львів: Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2004. Зб. 3. С. 30–38.
80. Пропам'ятна книга гімназії сестер Василянок у Львові. Нью-Йорк – Париж – Сідней – Торонто: НТШ, 1980. 334 с.
81. Пташник Б. Мирон Зарицький. *Ювілейна книга української гімназії в Тернополі (1898–1998)*. Тернопіль – Львів, 1998. С. 438–439
82. Русначенко А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії. Київ: Пульсари, 2002. 518 с.
83. Сорока Л. Катерина Зарицька. *Ювілейна книга української гімназії в Тернополі (1898–1998)*. Тернопіль – Львів, 1998. С. 660.
84. Сорочук Л. Героїзм жінок ОУН та УПА як приклад у формуванні національно-патріотичного виховання підростаючого покоління. *Українознавство*. Львів, 2023. № 4 (89). С. 119–126
85. Трофим'як Б. Є. Незламний Михайло Сорока – засновник українського сокільства в Празі (1926–1936 рр.), провідник нації в концтаборах (1940–1971 рр.). *Збірник праць ТО НТШ*. Тернопіль, 2006. Т. 2 : Національно-визвольні змагання українського народу у ХХ столітті. С. 345–354.
86. Шкраб'юк П.В. У житті й боротьбі – разом (чотири силуетки про незвичайних жінок України). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 2020. Вип.30. С. 448–464.

VII. ІНТЕРНЕТ-ДЖЕРЕЛА, МАТЕРІАЛИ З YOUTUBE

87. «Цвіт української Голгофи: Михайло Сорока» URL: https://youtu.be/9Tx2V-CP3LM?si=8o2U8s_p_hjGeC8k (дата звернення 14.09.2024)
88. Гусяк Д. URL: <https://www.pametnaroda.cz/uk/gusyak-dariya-1924> (дата звернення 16.01.2024)

89. Кіндрась К. Дві історії кохання. 13 лютого 2008 року. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2008/02/13/3373701/> (дата звернення 03.03.2024)
90. Кісь О. Жіночий досвід ГУЛАГУ: стан досліджень та джерельні ресурси в українському контексті. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/129967/08-Kis.pdf?sequence=1> (дата звернення 05.04.2023).
91. Кісь О. Національно-визвольні змагання як випробування меж традиційної жіночості: жіночий досвід у національному підпіллі 1940–1950-х років. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kis_Oksana/Natsionalnovyzvolni_zmahannia_iak_vy_probuvannia_mezh_tradytsiinoi_zhinochosti.pdf?PHPSESSID=mddjgrailcfkkjcro nf18rm911 (дата звернення 30.03.2024).
92. Кохання ціною життя. Михайло Сорока і Катерина (Катруся) Зарицька. Театральна студія «Панацея» 18 липня 2021 р. URL: <https://youtu.be/bWXLbUqZ1II?si=pHwbwHsPFrwG3sE> (дата звернення 16.01.2024)
93. Мельник І. «Сторіччя Катерини Зарицької». 3 листопада 2014 р. URL: <https://zbruc.eu/node/28720> (дата звернення 05.11.2024)
94. Михайло Сорока – мислитель і борець за Україну з Іриною Фаріон. 28 вересня 2021 р. URL: https://youtu.be/i55o27Zc7vc?si=wvFWEGqLY1_GGMOB (дата звернення 16.01.2024)
95. Михайло Сорока та Катерина Зарицька. URL: https://warmuseum.kyiv.ua/_ua/projects/memory/15.php (дата звернення 14.09.2024)
96. Ніхто не прийде дарувати волю: Історія політв'язня Михайла Сороки. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3711/196/155775/> (дата звернення 14.09.2024)
97. Онишко Л. Галина Дидик. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Onyshko_Lesia/Halyna_Dydyk/ (дата звернення 24.02.2023)

98. Персональна зв'язкова Романа Шухевича – Катерина Зарицька. Ген українців з Іриною Фаріон. 20 липня 2020 р. URL: <https://www.youtube.com/live/HyoW9Siiqpk?si=n2TggoWDr9jTQAKD> (дата звернення)
99. Полювання на Шухевича. Операція «Берлога». URL: http://na-skryzhalyah.blogspot.com/2016/03/blog-post_3.html (дата звернення 14.03.2023).
100. Сорока Л. «Я мала щастя бачити людей, яким залежало на Україні». 16 серпня 2021 р. URL: <https://theukrainians.org/liuba-soroka-kovchek-ukraina/> (дата звернення 16.01.2024)
101. Столітній Пласт: як скаути боролися за Україну колись і як це роблять зараз. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/plast-111-rokiv-skauty-borotba-za-ukrayinu/32362738.html> (дата звернення 12.09.2024)
102. Черкаська Г. Трагічне кохання Катерини Зарицької та Михайла Сороки 15 червня 2015 р. URL: <https://uamodna.com/articles/tragichne-kohannya-kateryny-zarycjkoji-ta-myhayla-soroky/> (дата звернення 02.03.2024)
103. Чому у таборах СРСР боялися українців. Михайло Сорока. Історія. ГУЛАГ. Кенгірське повстання. URL: <https://youtu.be/X2wNSfqPQGE?si=bVNg7TFGviBLG66f> (дата звернення 14.09.2024)

VIII. ЕНЦИКЛОПЕДИЧНІ І ДОВІДКОВІ ВИДАННЯ

104. Сила любові Катерини Зарицької: краєзнавча пам'ятка : до 100-річчя від дня народження / Упоряд. М.Пліс . Підволочиськ: [б. в.], 2014 . 10 с.
105. Содоль П. Українська Повстанча Армія (1943–1949). Довідник другий. Нью-Йорк. 1995. 199 с.
106. Українська жінка у визвольній боротьбі (1940–1950 рр.): Біографічний довідник / Упоряд. Н. Мудра. Вип. 2. Львів: Світ, 2006. 192 с.

107. Українська жінка у визвольній боротьбі 1940–1950 рр. Біографічний довідник / Упоряд. Н. Мудра. Вип. 1. Львів: Світ, 2004. 192 с.
108. УПА – армія нескореної України. Бібліографічний покажчик. Івано-Франківськ, 2012. 82 с.

ІХ. НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

109. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) URL: (дата звернення 10.10.2024)
110. Власов В.С. Історія України (рівень стандарту): підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД, 2018. 256 с.
111. Власов В.С. Історія України (рівень стандарту): підручник для 11 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Літера ЛТД, 2019. 256 с.
112. Гуменюк Г.М. Формування національної самосвідомості учнів середнього шкільного віку засобами туристсько-краєзнавчої роботи. Івано-Франківськ, 2000. 158 с.
113. Календарно-тематичне планування з історії України для 10 класу зі змінами від 03.08.2022. URL: <https://naurok.com.ua/kalendarno-tematichne-planuvannya-z-istori-ukra-ni-dlya-10-klasu-zi-zminami-vid-03-08-2022-299231.html> (дата звернення. 10.05.2023)
114. Концепція «Нова українська школа». Інформаційний збірник МОН України. 2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf> (дата звернення 30.11.2023).
115. Королько А. Методичні рекомендації для семінарських занять та самостійної роботи з дисципліни «Основи шкільного краєзнавства» (для студентів IV курсу спеціальності 014.03 «Середня освіта (Історія)»). Івано-Франківськ, 2019. 78 с.

116. Маланюк Т.З. Краєзнавство і туризм: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2010. 200 с.
117. Маланюк Т.З. Туризм і краєзнавство в школі: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2009. 104 с.
118. Позашкільна освіта / МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/pozashkilna-osvita> (дата звернення 20.08.2024).
119. Пометун О.І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
120. Пометун О.І., Фрейман Г.О. Методика навчання історії в школі. Київ: Генеза, 2006. 328 с.
121. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство: навчальний посібник / Наук. ред. П.Т. Тронько. Київ – Кам'янець-Подільський: Кондор, 2010. 240 с.

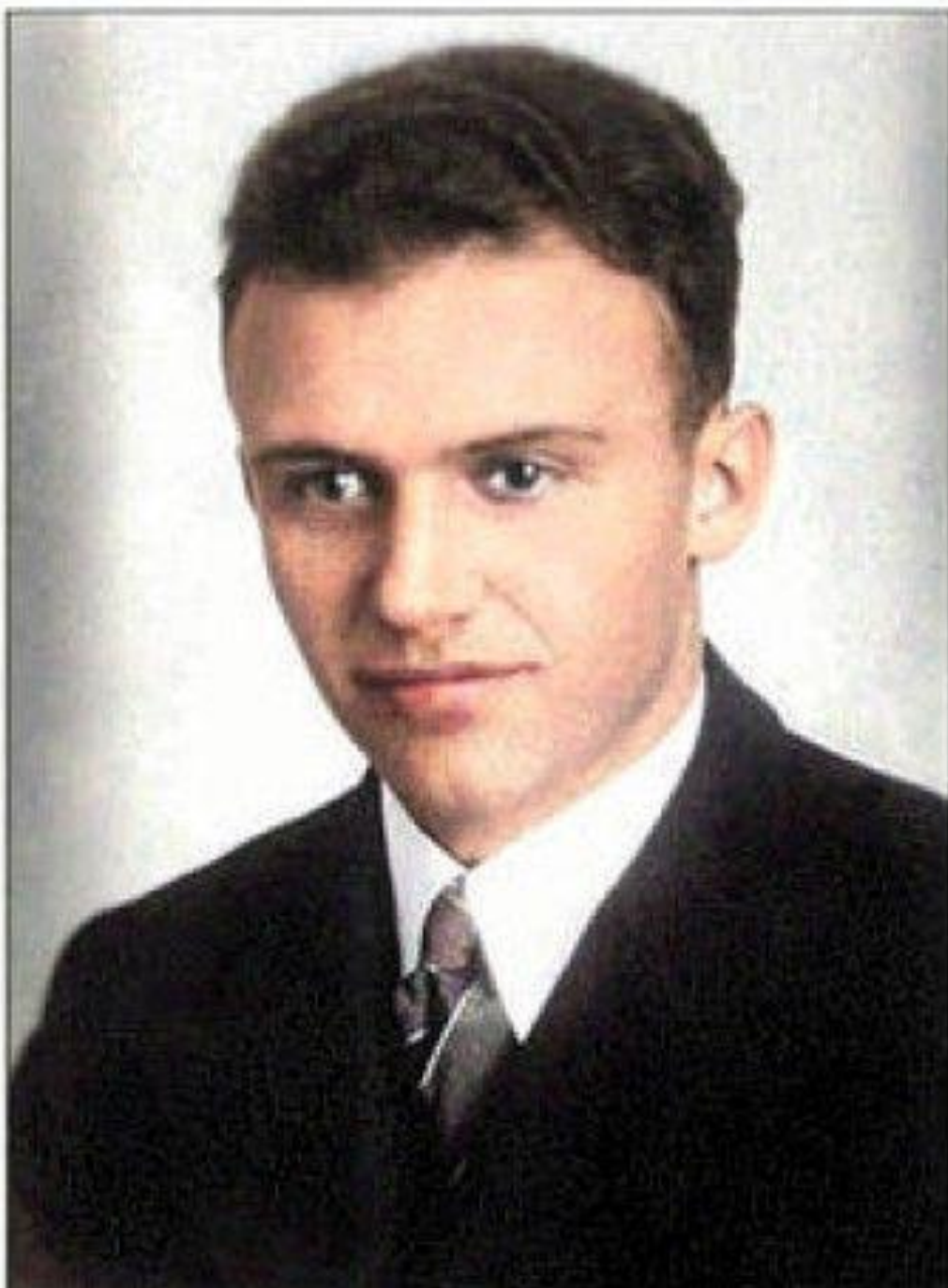
ДОДАТКИ**Додаток А**

Катерина Зарицька. Львів. 1930 р.

Джерело: <https://zbruc.eu/node/28720> (дата звернення 01.12.2024)

Михайло Сорока. 1935 р.

Джерело: <https://zbruc.eu/node/28720> (дата звернення 01.12.2024)

Додаток В

Володимира Зарицька (із Зафійовських) мама Катерини Зарицької

Джерело [9, с. 52].

Мирон Зарицький батько Катерина Зарицької фото прибл. 1933–1934 рр.

Джерело [9, с. 52].

Додаток Г

Родина Зарицьких (зліва направо): Володимира, Мирон, Катруся. 1919 р.

Джерело: [9, с. 55].

Перше причастя Катерини Зарицької. Тернопіль, 1922 р.

Джерело: <https://zbruc.eu/node/28720> (дата звернення 02.12.2024)

Запорожці. Третій зліва – Михайло Сорока. Прага

Джерело: [45, с. 152]

Михайло Сорока на Закарпатті

Джерело: [45, с. 151]

Додаток Е

Пластунки куреня ч. 2 ім. Марти Борецької. 26 травня 1929 р.

У другому ряді друга справа Катерина Зарицька

Джерело: [9, с. 59]

Спортивний гурток гімназії сс. Василянок. Четверта зліва під №8
Катерина Зарицька. Львів, приблизно 1927–1929 рр.

Джерело: [9, с. 59]

Катерина Зарицька з сином Богданом 1942 р.

Джерело: https://gazeta.ua/articles/history-journal/_akij-poryadnij-ukrayinec-u-svyato-rubatime-drova-zrozumila-scho-meni-kinec/728157 (дата звернення 03.12.2024)

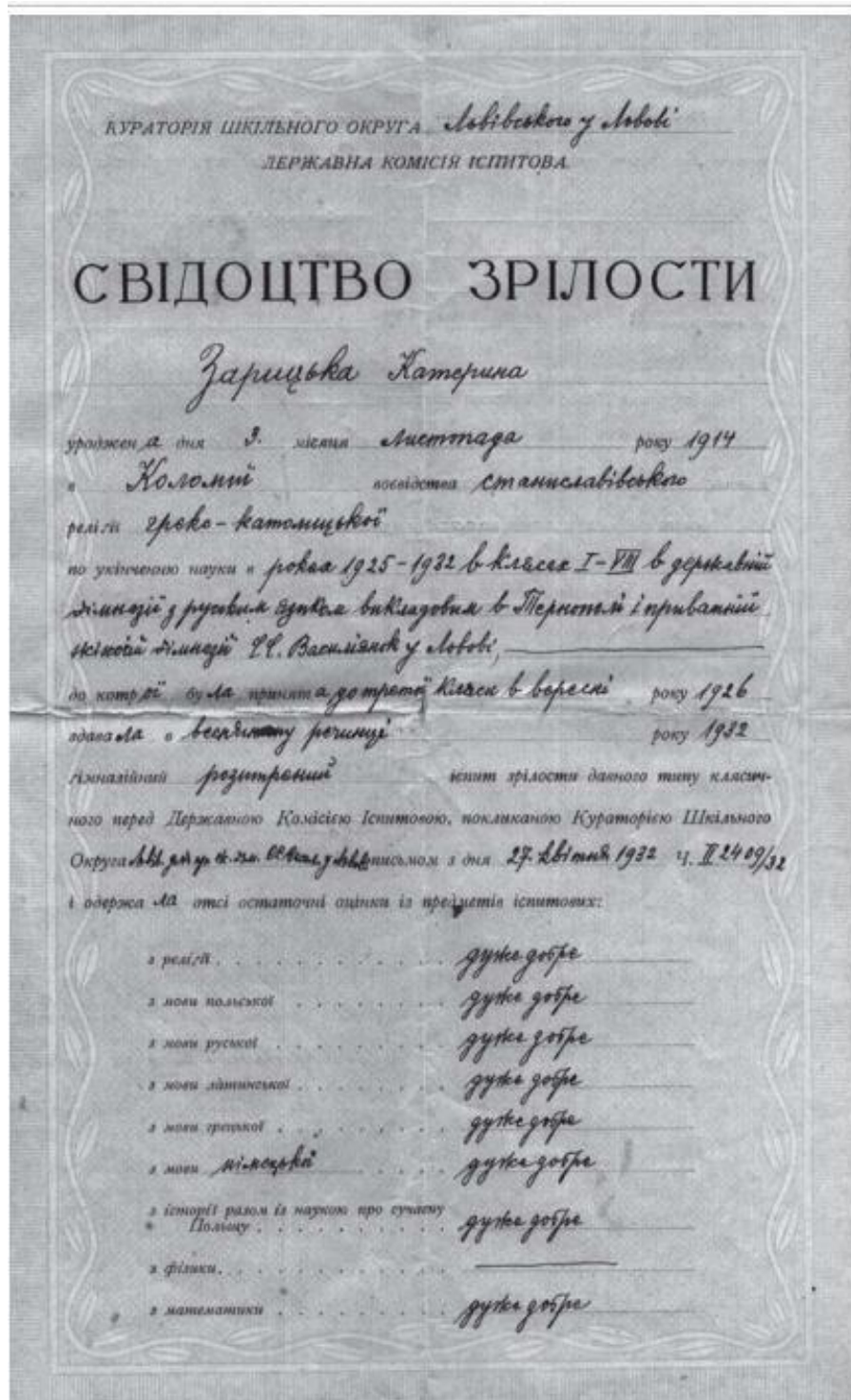
Михайло Сорока з сином Богданом. Львів, 1948 р.

Джерело: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/mikhailo-soroka-pidpilnik-u-iakogo-zabrali-vse/> (дата звернення 03.12.2024)

Додаток II

Україномовне свідоцтво зрілості, видане Катерині Зарицькій шкільною кураторією Львівської округи у Львові в 1932 р.

Джерело: [9, с. 119]

Додаток К

Листівка ОУН з 1936 р. із зображенням підсудних на Варшавському процесі. У нижньому ряді третя зліва – Катерина Зарицька

Джерело: <https://cdvr.org.ua/22915/2014/11/06/> (дата звернення 10.11.2024)

Зарицька Катерина Миронівна. 1947 р

Джерело: Фото з кримінальної справи [1, арк, 20]

Додаток М

Фальшиве фото нібито вбитої Катерини Зарицької, яким послуговувалося МГБ для провокацій серед арештованих підпільників та збору проти неї
«компромату»

Джерело: [9, с. 178]

Копія листа Катерини Зарицької до свого чоловіка Михайла Сороки
від 9 березня 1963 р.

№ 3

9 березня 1963 року

Дорогий Михасю!

Поки що нема від Тебе нічого, але я пишу, як звичайно. Каже Мамуся, що мого листа з лютого вже післала Тобі.

Отже, найперше – побажання з днем народження, всяких благ, здоров'я і сповнення мрій, далі – веселих свят Тобі і всім Твоїм друзям, бо, мабуть, це й буде останній мій лист до Великодня. Ми поволеньки плануємо, як би собі гарненько і смачненько відсвяткувати. Цікаво, що в Тебе в магазині з'явиться. Ти кожного разу розповідай, що купуєш, бо й мені радість уявляти собі Твої “засіки” не цілком пустими.

Боюся вректи, але наша надія і потіха щось почав регулярно писати листи. Мамуся називає його ведмедем, якого важко притягнути до меду, але потім і відтягнути годі. Пише Богдан, що запоєм їздить на лещетах. Був півтора тижня в Делятині, а тепер кожної суботи їздить туристичним поїздом до Славська і вертається в неділю ввечері. Не думай, що витрачує на те зайві гроші. Ні, він просто влаштовується зайцем. В кого вдався? Я щонайбільше колись тільки в трамваї їхала без білету, та й то рідко. А Ти? Дістав від Мамусі лещетарський виряд: болгарські черевики з подвійними підошвами і подвійними верхами і штани з якогось матеріалу (не можу розшифрувати його почерку), що не мнеться і не промакає. Хочу порадишити Мамусі, щоб справила йому ще тапочки і руханкові штанці, то, може, запалиться до щоденної зарядки.

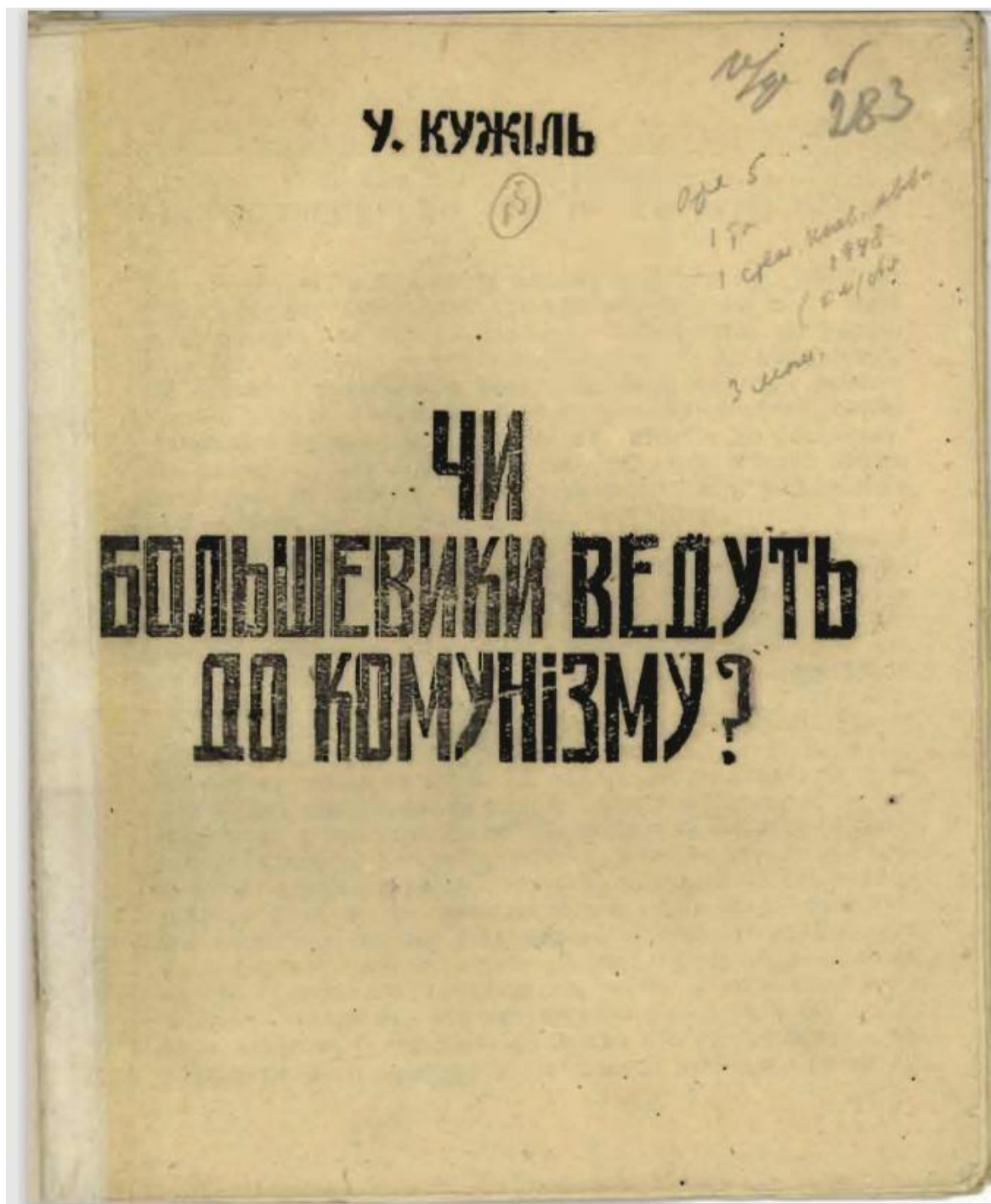
Трошки я Тобі позавидувала такої цікавої книжки про Ейнштейна, і доля на потіху всунула мені в руки Мелюхіна “Проблема кінцевого і нескінченного”. Автор обговорює це саме питання – елементарні частини у філософському аспекті. Автор страшенно цікаво і доступно говорить, ніби лопаткою в голову вкладає. А мені вже так і треба, відколи нема змоги підкидати в мозок пального, тобто цукру.

Нарешті у “Вітчизні” з'явилось продовження “Дикого меду” Первомайського. Жаль, що не можу висловити йому свого захоплення у формі листа читача до автора. Ти чув коли-небудь по радіо т. зв. усні

Джерело: [9, с. 639]

Додаток II

Підпільна брошура «Чи большевики ведуть до комунізму»,
авторства Катерини Зарицької («У. Кужіль»). 1950 р.

Джерело: <http://avr.org.ua/viewDoc/1360/> (дата звернення 23.09.2024)

Михайло Сорока 1940-ві рр. Воркута

Джерело: <https://history.rayon.in.ua/topics/691103-spogadi-disidenta-valentina-moroza-pro-pidpilnika-mikhayla-soroku> (дата звернення 09.05.2024)

Додаток С

Святкування Різдва Христового. Михайло Сорока – у центрі першого ряду.

8 січня 1956 р., Іркутська область

Джерело: [45 с. 160]

Додаток Т

Будинок, у якому проживала родина Зарицьких (вул. Зарицьких, 27, м. Львів)

Джерело: <https://zbruc.eu/node/28720> (дата звернення 23.06.2024)

Додаток У

Зліва направо: Леоніда Світлична, Іван Світличний, Катерина Зарицька,
Дарія Гусяк. Кінець 1980-х рр., Київська область

Джерело: <https://www.pametnaroda.cz/uk/gusyak-dariya-1924> (дата звернення 04.11.2024)

Додаток Ф

Титулка першого тому архівної кримінальної справи № 67442 щодо Зарицької
 К.М., 1914 р. н., яка зберігається у фонді 5
 (Кримінальні справи на nereабілітованих осіб) Галузевого державного архіву
 Служби безпеки України, м. Київ.

СЕКРЕТНО

Министерство Государственной Безопасности СССР
Центральный архив

РОЗСЕКРЕЧЕНО
 04.04.2011р. №

ОБЩИЙ СЛЕДСТВЕННЫЙ ФОНД

Дело по теме:
 Возврат в УКГБ
 Станиславской обл.

ДЕЛО по обвинению *Зарицької Катерини Марковичи і Погоди Михайла Івановича*

31186 УЧЕТ в 1962 году
 Центральный архив СССР
АРХ. № № П-259255

Количество томов „2“, том „1“

УЧЕТНО-АРХИВНОГО ОТДЕЛА
 КУБ при СМ при ЦК КПСС
 (наименование органа, в производстве которого находилось дело)

Гос. производства

67442 по использованию дело должно быть возвращено в ЦЕНТРАЛЬНЫЙ АРХИВ МГБ СССР

310
 525
 201

Джерело: [1, арк, 1]

Додаток X

Титулка другого тому архівної кримінальної справи № 67442 щодо Зарицької
К.М., 1914 р. н., яка зберігається у фонді 5 (Кримінальні справи на
нереабілітованих осіб) Галузевого державного архіву Служби безпеки України,
м. Київ

Джерело: [2, арк, 1]

Спільна могила Михайла Сороки і Катерини Зарицької
на Личаківському цвинтарі у Львові

Джерело: <https://naurok.com.ua/katerina-zaricka-zhinka-yaka-vmila-borotisy-a-i-peremagati-308304.html> (дата звернення 02.10.2024)

Епіграф «Героїчна боротьба УПА й визвольно-революційного підпілля, – це найбільш героїчна доба в історії України. Знайте, що такої героїської доби не знає історія людства»

Роман Шухевич

План-конспект виховного заходу

Дата проведення: 14 жовтня (День створення УПА)

Тема: «Нескорені серця: історія боротьби та кохання Катерини Зарицької та Михайла Сороки»

Мета:

- ✚ Вшанувати пам'ять героїв національно-визвольної боротьби, зокрема подружжя Катерини Зарицької та Михайла Сороки. */громадянська, аксіологічна*

- ✚ Виховувати в учнів патріотизм, національну свідомість, повагу до історичного минулого України. */громадянська*

- ✚ Розвивати в учнів інтерес до вивчення історії України, формувати вміння аналізувати історичні події. */інформаційна*

Місце проведення: Кабінет Географії, бо там знаходиться інтерактивна панель

Обладнання

- ✚ Портрети Катерини Зарицької та Михайла Сороки
- ✚ Виставка книг, присвячених національно-визвольній боротьбі
- ✚ Мультимедійна презентація, яка включає слайди з фотографіями, цитатами та іншими матеріалами про Катерину Зарицьку та Михайла Сороку
- ✚ Аудіозаписи повстанських пісень, які створюють атмосферу та підкреслюють героїзм подій

✚ Свічки та квіти для вшанування пам'яті, як символи поваги та скорботи

Дійові особи

✚ Вчитель, ведуча заходу Палійчук Іванна, організовує та координує захід

✚ Ведучий, учень 10–А класу Шовгенюк Володимир, розповідає про життя та діяльність Михайла Сороки

✚ Ведуча, учениця 10–А класу Ткачук Інна, розповідає про життя та діяльність Катерини Зарицької

✚ Учні 10–А класу, учасники художньої частини, які декламують вірші та беруть участь у виховному заході

Хід заходу

Вступне слово вчителя:

- ❖ Вчитель оголошує тему заходу та його мету, підкреслюючи важливість пам'яті про героїв.
- ❖ Розповідає про внесок Катерини Зарицької та Михайла Сороки в національно-визвольну боротьбу, їхню незламність та відданість ідеалам.
- ❖ Запрошує ведучих розпочати захід.

Ведучий та ведуча розповідають про життя та боротьбу Катерини Зарицької та Михайла Сороки:

І. Вступна частина

Вчитель: Учні збираються в аудиторії, займають місця під звучання

повстанської пісні групи ВласDJuf «Світить сонце, світить ясне»

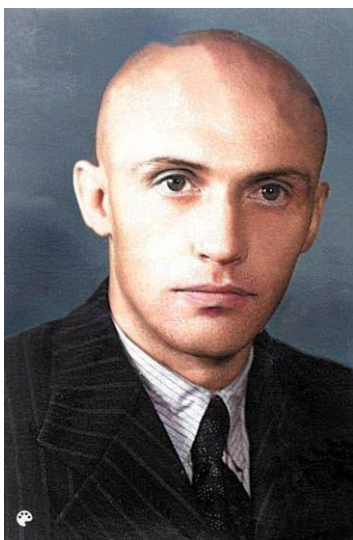
<https://youtu.be/365CkjMOAII?si=vwnrKiZkJqDT3K->

R

URL:(дата звернення 04.11.2024)

Вчитель:

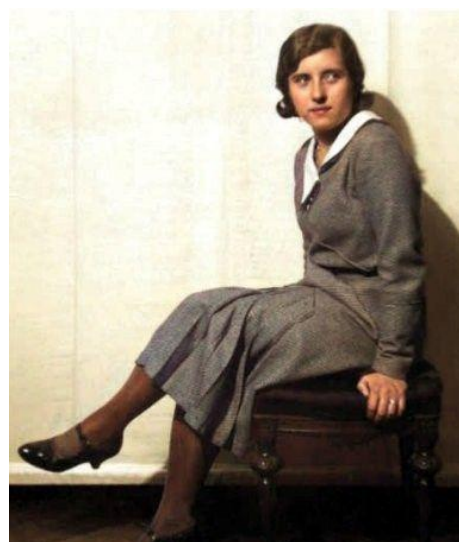
Сьогодні ми зібралися, щоб вшанувати пам'ять тих, хто віддав своє життя за нашу свободу, за нашу Україну. Їхні імена назавжди вписані в історію нашої країни, їхні подвиги надихають нас на боротьбу за краще майбутнє. Серед цих героїв особливе місце займає подружжя Катерина Зарицька та Михайло Сорока, чії долі переплелися з історією нашої національно-визвольної боротьби, стали символом незламності духу та відданості ідеалам. */інформаційна, аксіологічна, громадянська*

Ведучий: Михайло Сорока, воїн духу, народився на Тернопільщині 27 березня 1911 року. Ще з юних років він мріяв про вільну Україну, прагнув справедливості та рівності для свого народу. Вступивши до лав Організації Українських Націоналістів, Михайло став активним учасником підпільної боротьби. Він не боявся ризикувати своїм життям, вірячи в перемогу справедливості. Михайло був організатором легендарного Кінгірського повстання, яке стало символом нескореності українського духу. */ інформаційна*

Ведуча: Катерина Зарицька народилася в Коломиї 3 листопада 1914 року. Її серце палало любов'ю до України. Катерина також стала членкинею ОУН, а згодом очолила Український Червоний Хрест, надаючи допомогу пораненим воякам Української Повстанської Армії.

/ інформаційна

(Звучить повстанська пісня «Йшли селом партизани»)

https://youtu.be/Pd0E8Y_iTjI?si=hhDCTP3rbP4tojdH

URL: (дата звернення 04.06.2024)

Ведуча

Запрошується учениця 10 класу, Сопилюк Марія, для декламування віршу

У Чорнім лісі,
Наче вовчі зграї,
Колись ходили
Українські самураї

З них кожен лицарем
З юнацтва стати мусив.
За приклад брав
Козацтво й УСуСусів

За Україну хлопці Жили і вмирали...

Їх сестри плакали
Й пісні про них складали.

І убивались матері,
Батьки страждали...

І в'яли квіти,

Й птахи не співали.

Цвіт нації зривала

Смерть скупа

В могили клала

Воїнів УПА...

Але герої не вмирили Й не вмирають!

Їх прапор гордо

ЗСУ тримають

Червоно-чорна

«Воля або смерть»

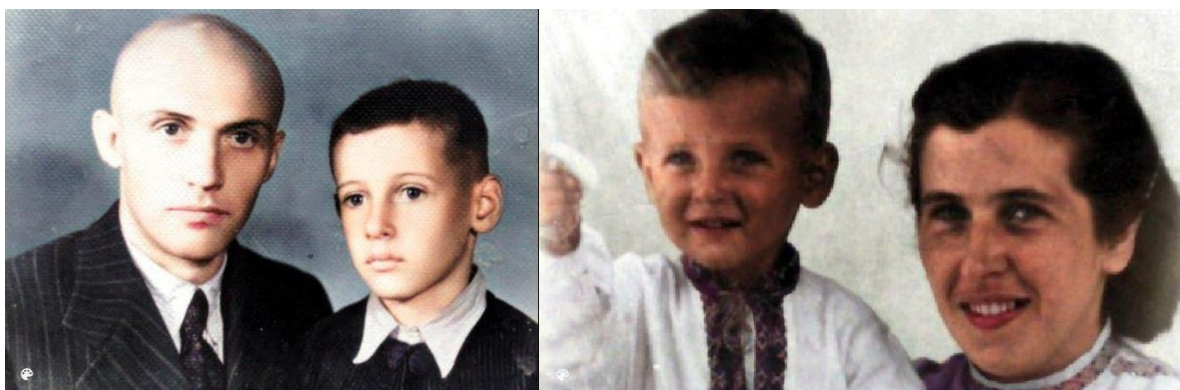
Відродиться й москву Розіб'є вщент

Авторка: Іванна Палійчук /аксіологічна

Ведучий: Доля звела Михайла та Катерину у в'язниці. Там, серед страждань та поневірянь, народилося їхнє кохання – кохання, яке пройшло крізь роки розлуки та випробувань, кохання, яке стало символом вірності та відданості. */інформаційна*

Ведуча: 5 листопада 1939 р. вони взяли шлюб у соборі Святого Юра у Львові. Однак спільне життя тривало лише чотири місяці, в березні 1940 р. жорстока доля вдруге і назавжди розлучила молоде подружжя. У львівській тюрмі «Бригідки» Катерина народила сина Богдана, який став «промінчиком світла» в темряві її багаторічного ув'язнення. Виховання сина, в основному, лягло на плечі бабусі та дідуся

Ведуча: Їхнє спільне життя було коротким, але сповненим глибокого змісту. Вони разом боролися за Україну, разом страждали, разом мріяли про її світле майбутнє. Навіть у найтяжчі часи вони підтримували одне одного, даючи сили продовжувати боротьбу. */інформаційна*

• Цікаво як би розвивалися їхні взаємини ще тоді, якщо би Мирон Зарицький з своєю родиною переїхав раніше до Львова...НЕ ЗНАЄМО...

• АЛЕ ДОЛЯ ПИСАЛА СВОЮ ІСТОРІЮ,

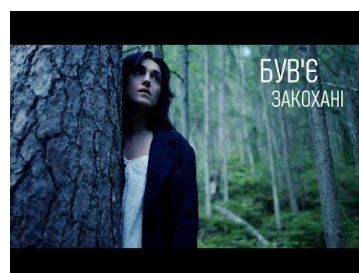
• І МИХАЙЛО МАВ ЗУСТРІТИСЯ З КАТЕРИНОЮ

Вчитель

Під час розповіді про Катерину Зарицьку та Михайла Сороку і загалом про «любов під прикриттям» лунає саундтрек до фільму «Жива»

URL: <https://youtu.be/cVGSjxoolCA>

(дата звернення 04.06.2024)

Ведучий: Улітку 1941 р. з відступом радянських військ у ході німецько-радянської війни Катерина вийшла на волю. Навчання у Львівському політехнічному інституті дало їй змогу легально жити в місті, якийсь час виховувати сина, опікуватися батьками та виконувати небезпечні завдання ОУН. Вона стала зв'язковою керівного складу Крайового проводу ОУН, організовувала практичні заняття з інструкторами, ризикуючи життям заради національно-державної свободи України. Зусиллями Катерини в роки Другої світової війни була успішно налагоджена медико-санітарна служба УПА, створена мережа підпільного Українського Червоного Хреста. З березня 1945 р. вона виконувала відповідальну місію особистої зв'язкової Головнокомандувача УПА Романа Шухевича. На жаль, вересень 1947 р. став для Катерини трагічним – її схопили співробітники НКВД. Попереду чекали слідство, катівні, тюремні камери, 25 років поневірянь у таборах Сибіру, Мордовії, далеко від батьківщини */інформаційна.*

Ведуча:

Тим часом Михайло, звільнений 1948 р. після третього арешту дружини, відновив зв'язки з провідними діячами українського визвольного руху, брав участь у діяльності ОУН та УПА проти сталінського тоталітаризму. Два арешти – 1949 та 1952 рр. – остаточно зруйнували його особисте життя. 25 років каторги, поневірянь таборами Росії та Казахстану не зламали духу М. Сороки, що активно працював у підпіллі серед українських політв'язнів у Воркуті. «Патріарх українських політв'язнів», він був учасником Кенгірського повстання в'язнів 1954 р., автором гімну табірних підпільників «У гарячих степах Казахстану» */інформаційна*

Запрошується учениця 10 класу, Тимінська Христина, для декламування віршу

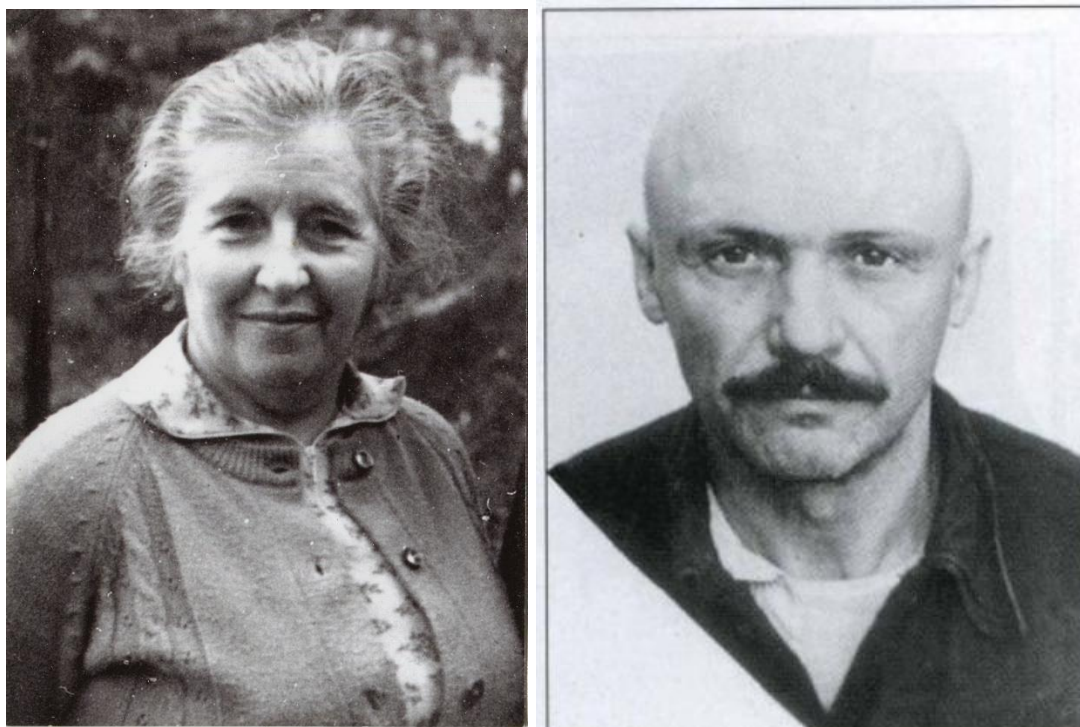
Падав дощик і листя каштанів
 Нам під тихі сповільнені кроки
 Ми співали пісні партизанів
 Ідучи за труною Сороки.

Вже такі всі поморщені, білі,
 Ніби йдем в каторжанській колоні
 На Михайловім другім весіллі
 І на другім його похороні.

На Личаків дорога неблизька
 Пересилка, Гулаги, Централі,
 Жде Михайла Катруся Зарицька
 Близько...там, де Франка поховали.

Вийшла з хати, чи то із криївки,
 У вінку хризантеми, жоржини,
 Заспівали отці зо святими,
 І з'єдналося подружжя навіки.

Вчитель: *Ми з нею тремтіли від радості під Жовтими Водами, захлистувалися щастям під Корсунем, ридали на руїнах Батурина. Це ми будували міста на болотах, гатили греблі своїми кістками. Це нас обидвох сніги замітали на сибірських шляхах. Падали й знову піднімалися. Скрізь були разом. І знову нам зоріла золота заграва, і знову нас любов до України волочить по битих, знайомих сибірських шляхах, – політв'язень Михайло Сорока описує себе і дружину Катерину Зарицьку / аксіологічна, громадянська*

Ведучий: 1971 р., після перенесеного другого інфаркту, Михайло помер у таборі Мордовії. Невдовзі після смерті чоловіка, відбувши повний термін покарання, К. Зарицька вийшла на волю. Змушена жити на спецпоселенні без права виїзду, вона оселилася у невеликому містечку Волочиськ на Хмельниччині. Переживши Михайла на 15 років, Катерина померла в 1986 р., кілька років не дочекавшись проголошення державності України. 1991 р. прах Михайла був перевезений з Мордовії, і подружжя нарешті возз'єдналося після смерті в незалежній Україні. Їх урочисто перепоховали у спільній могилі на Личаківському цвинтарі у Львові / *інформаційна, аксіологічна*

Ведуча: Михайло Сорока та Катерина Зарицька – це не лише герої національно-визвольної боротьби, а й звичайні люди, які кохали, мріяли, страждали. Їхня історія – це історія про силу людського духу, про віру в ідеали, про безмежну любов до своєї Батьківщини / *громадянська*

Ведучий: Сьогодні ми вшановуємо їхню пам'ять, щоб ніколи не забути про їхній подвиг, про їхню жертвність. Вони назавжди залишаться в наших серцях як приклад мужності, відваги та любові до України / *аксіологічна*

(Учні слухають повстанську пісню «Ой у лузі червона калина»)

Вчитель: Сьогодні ми запалюємо свічки пам'яті, щоб вшанувати тих, хто віддав своє життя за нашу свободу. Нехай світло цих свічок осяє їхні душі, а тепло наших сердець зігріє їхню пам'ять */аксіологічна, громадянська*

Ще раз і вже навіки подружжя зустрілося у вересні 1991 року у Львові. Коли їх перепоховали в одній могилі на Личаківському цвинтарі */ аксіологічна, громадянська*

Вчитель: Вони не мали багато часу, щоб насолодитися коханням, не мали змоги вповні пізнати радість батьківства, адже їхнє життя було сповнене постійних поневірянь у катівнях Польщі та росії, лише через те, що більше, ніж один одного, вони любили Україну. Така доля судилася подружжю Михайла Сороки та Катерини

Зарицької. */інформаційна, аксіологічна, громадянська*

Ведуча: Нехай їхній приклад надихає нас на боротьбу за кращу Україну. Пам'ятаймо їхні імена, їхню відвагу та жертвність.

ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ ГЕРОЯМ! СЛАВА УКРАЇНІ!

(Усі присутні хвилиною мовчання вшановують пам'ять загиблих героїв України)

Вчитель: Дякую всім за участь у цьому заході. Нехай пам'ять про наших героїв живе вічно в наших серцях! Нехай живе Україна! СЛАВА УКРАЇНІ

/інформаційна, аксіологічна, громадянська

Учні покидають аудиторію під звуки повстанської пісні, яку виконує Тарас Чубай – «Буде нам з тобою що згадати»

URL: <https://youtu.be/ZAw0WZtwfRk> (дата звернення 06.11.2024)